

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ YÜKSEK LİSANS TEZİ

HIRVATİSTAN'IN AVRUPA BİRLİĞİ ENTEGRASYON SÜRECİNİN
NEOFONKSİYONALİZM ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

SEDA DİCLE AKÜZÜM

OCAK 2020

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ YÜKSEK LİSANS TEZİ

HIRVATİSTAN'IN AVRUPA BİRLİĞİ ENTEGRASYON SÜRECİNİN
NEOFONKSİYONALİZM ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

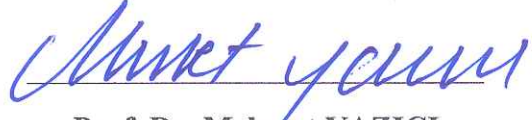
SEDA DİCLE AKÜZÜM

OCAK 2020

Tez Başlığı: **Hırvatistan'ın Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinin
Neofonksiyonalizm Çerçevesinde İncelenmesi**

Tezi Hazırlayan: **Seda Dicle AKÜZÜM**

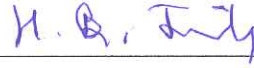
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Mehmet YAZICI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin yüksek lisans derecesi elde etmek için gerekli koşulları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Hasan Bahadır TÜRK

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanı

Bu tez, tarafımdan incelenmiş olup yüksek lisans tezi olarak uygun bulunmuştur.

Doç. Dr. Fatma Didem EKİNCİ

Tez Danışmanı

Tez Jüri Tarihi: 14/01/2020

Tez Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Fatma Didem EKİNCİ (Çankaya Üniversitesi)

Doç. Dr. Gökhan AKŞEMSETTİNOĞLU

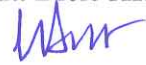
(Çankaya Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Haluk KARADAĞ (Başkent Üniversitesi)

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkeler gereği, tez çalışmamda bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları bilimsel etik kurallar gözeterek ifade ettiğimi ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Ad, Soyad : Seda Dicle AKÜZÜM
İmza :
Tarih : 03/12/2020

ÖZET

HIRVATİSTAN'IN AVRUPA BİRLİĞİ ENTEGRASYON SÜRECİNİN NEOFONKSİYONALİZM ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

AKÜZÜM, Seda Dicle

Yüksek Lisans Tezi

M.A., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Fatma Didem EKİNCİ

Ocak 2020, 138 sayfa

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da değişen dinamikler doğrultusunda bir birlik oluşturulması fikrinin ortaya çıkması, bu birliğin entegrasyon sürecinin anlaşılması ve açıklanmasının teorik olarak temellendirilmesi sonucunu doğurmuştur. İşte bu dönemde ortaya çıkan, Uluslararası İlişkiler teorilerinden Neofonksiyonalizm ile -yegâne entegrasyon teorisi olarak kabul edilmemekle beraber- bu entegrasyon süreci açıklanmaya çalışılmıştır. Ernst Haas tarafından teorize edilen Neofonksiyonalizm, bir süre bu işlevini yerine getirirse de, teorinin temel kavramlarından olan ve *spill-over* sözcüğüyle açıklanan *taşmalarda*, kurulan birlik içinde bir süre sonra durağan bir sürece girilmiş, taşma eylemlerinin yanı sıra, *spill-back* (*gerileme*) eylemleri de kaydedilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, bu tezde Neofonksiyonalizm çerçevesinde AB'nin Hırvatistan'ın entegrasyon sürecinde eylemleri, Hırvatistan'ın da katılım öncesi ve sonrası ekonomik, sosyal, siyasi ve demokratik uyum politikaları araştırılmaktadır. Tezin ana argümanı, Hırvat entegrasyonunun, Neofonksiyonalizm çerçevesinde mutlak olmaktan ziyade, çeşitli ve değişken düzeylerde taşma başarıları olduğu kadar, gerileme başarısızlıkları yansıtıldığıdır. Bu zeminde, öncelikle teoriye dair betimleyici aktarım sunulmaktadır. Ardından Hırvatistan'ın üyelik öncesi ve sonrasındaki politikaları ve

uygulamalarının ne ölçüde seçilmiş teoride karşılık bulduğu, iki ayrı bölümde ele alınmaktadır. Nihai tahlilde, taşma ve gerileme örnekleri zemininde temel bulgulara yer verilmekte ve gelecekte vuku bulabilecek olumlu ve olumsuz gelişmeler ölçüsünde yeni taşma ve gerileme analizlerinin yapılması gereğinin doğacağı vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neofonksiyonalizm, Avrupa Birliği, Entegrasyon, Hırvatistan, Tasma

ABSTRACT

THE ANALYSIS OF CROATIA'S EUROPEAN UNION INTEGRATION PROCESS IN THE FRAMEWORK OF NEOFUNCTIONALISM

AKÜZÜM, Seda Dicle
Master Thesis

Graduate School of Social Sciences

M.A., Political Science and International Relations

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Fatma Didem EKİNCİ

January 2020, 138 pages

In the aftermath of World War II, the evolution of the idea of creating a union in accordance with the changing dynamics in Europe resulted in the theoretical grounding of the understanding and explanation of the integration process of this union. As such, attempts were made in order to explain this integration process with Neofunctionalism –a theory not acknowledged as the only integration theory- which emerged in this period, as one of the International Relations theories. Theorized by Ernst Haas, Neofunctionalism fulfilled its function for a certain period, and yet after a while, the union embarked upon a period of stagnation in *spill-overs*, which is one of the fundamental conceptualizations of the theory; and eventually, *spill-backs* were recorded in addition to *spill-overs*. In this context, this thesis investigates the practices of the EU in Croatia's integration process as well as Croatia's pre- and post-accession economic, social, political and democratic harmonization policies, within the framework of Neofunctionalism. The main argument of the thesis is that the Croatia integration, in the framework of Neofunctionalism, has so far reflected assorted and volatile *spill-over* success stories as well as *spill-back* failures, rather than absolute ones. Upon such backdrop, first a descriptive account on the theory at hand is provided. Following this, to what extent Croatia's pre- and post-membership policies and practices have found reflection in the chosen theory is inquired in two separate sections. In the final analysis, the main findings based upon *spill-over* and *spill-back*

examples are addressed; and the necessity to conduct new *spill-over* and *spill-back* analyses in the future, to the extent that positive and negative developments unfold, is underscored.

Key Words: Neofunctionalism, Integration, European Union, Croatia, *Spillover*

TEŞEKKÜR

Tez alıőmamın her aşamasında, değerli yardımları ve akademik bilgileriyle beni yönlendiren ve bilgilendiren, sonsuz sabırla her zaman çalışmaya teşvik eden tez danışmanım Doç. Dr. Fatma Didem EKİNCİ'ye, teőekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tezimi inceleyen ve değerlendirmeleriyle katkıda bulunan değerli hocalarım Doç. Dr. Gökhan AKŞEMSETTİNOğLU ve Dr. Öğr. Üyesi Haluk KARADAğ'a teőekkürlerimi sunarım. Bu süreçte, beni her zaman cesaretlendiren ve bu sürecin her aşamasında yanımda olan sevgili hayat arkadaşım Mehmet İLHAN ve başta sevgili annesi Mukadder İLHAN olmak üzere ailesine, benden bütün hayatım boyunca manevi desteğini esirgemeyen kıymetli babam Ahmet AKÜZÜM ve değerli annem Meymene AKÜZÜM'e teőekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa no

İntihal Bulunmadığına İlişkin Sayfa	iii
Özet	iv
Abstract	vi
Teşekkür Sayfası	viii
İçindekiler	ix
Şekiller Listesi	xii
Kısaltmalar Listesi	xiii
Metodoloji	xvi
Giriş	1

BÖLÜM I

AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNİN TEORİK TEMELLENDİRİLMESİ

1.1 Fonksiyonalizm/İşlevselcilik.....	5
1.2 Neofonksiyonalizm/Yeni İşlevselcilik	10
1.2.1 Taşma İlkesi Etkisi.....	14
1.2.1.1 Fonksiyonel/Functional Taşma	17
1.2.1.2 Siyasal/Political Taşma.....	19
1.2.1.3 İşlenmiş/Cultivated Taşma.....	21
1.2.2 Elit Toplumsallaşması/Elite Socialization ve Supranasyonal Çıkar Grupları/Supranational Interest Groups.....	22
1.3 Neofonksiyonalizm'e Yöneltilen Eleştiriler.....	24
1.4 AB'nin Oluşum Süreci ve Entegrasyon	27

BÖLÜM II

HIRVATİSTAN'IN AB ÜYELİK SÜRECİ

2.1 Yugoslavya'nın Dağılışı ve AT/AB'nin Tutumu	34
2.2 Hırvatistan'ın AB Üyelik Süreci	38
2.2.1 Şartlılık İlkesi ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması: Hırvat Entegrasyonunun Nüvesi	40
2.2.2 Selanik Gündemi (<i>The Thessaloniki Agenda</i>)	45
2.2.3 Brüksel Zirvesi: Hırvatistan ile Müzakere Süreci.....	46
2.3 Tarama Süreci.....	52
2.4 Hırvatistan-Slovenya Sınır Anlaşmazlığı: Tahkim Anlaşması (<i>Arbitration Agreement</i>)	56
2.4.1 Tahkim Anlaşması	60
2.5 Müzakerelerin Tamamlanması: Katılım Anlaşması.....	62
2.5.1 Katılım Anlaşması	65
2.6 İzleme Raporları: Hırvatistan'ın AB Üyeliğine Doğru	67
2.7 Hırvatistan'ın Üyelik Sürecinin Taşma İlkesi Çerçevesinde Yorumlanması... 70	
2.7.1 Fonksiyonel Taşma Değerlendirmesi	72
2.7.2 Siyasal Taşma Değerlendirmesi.....	73
2.7.3 İşlenmiş Taşma Değerlendirmesi.....	76
2.7.4 <i>Spill-back</i> Değerlendirmesi.....	78

BÖLÜM III
ÜYELİK SONRASI HIRVATİSTAN-AB İLİŞKİLERİ

3.1 Üyelik Sonrası İlişkiler.....	82
3.2 Ekonomi Politikaları: Ülke Raporları.....	84
3.2.1 Yakınsama Programı Değerlendirilmesi.....	89
3.2.2 Konsey Önerileri: Yakınsama Programı ve URP Hakkında.....	91
3.3 Sosyal Politikalar.....	98
3.4 Siyasal Politikalar ve Demokratik Uyum.....	103
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	116
EKLER	137
EK-1 Hırvatistan'ın AB üyelik sürecinde önemli tarihler	137

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1.1 Drnovšek-Raçan Anlaşması'na göre sınırlar	58

KISALTMALAR LİSTESİ

AAD	Avrupa Adalet Divanı
AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (The European Atomic Energy Community)
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABPM	Avrupa Birliği Polis Misyonu
AEO	Avrupa Entegrasyon Ortaklığı
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
A.g.e.	Adı Geçen Eser
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİO	Avrupa İstatistik Ofisi
AK	Avrupa Konseyi
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AP	Avrupa Parlamentosu
AT	Avrupa Topluluğu
ATS	Avrupa Tek Senedi
ATYK	Avrupa Topluluğu Yugoslavya Konferansı
Bkz./bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (The United Nations Convention on the Law of the Sea)
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
EYUCM	Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia)

GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
HDB	Hırvat Demokrat Birliği
HHK	Hırvat Helsinki Komitesi
HSLP	Hırvat Sosyal Demokrat Parti
HSSF	Hırvatistan Sağlık Sigorta Fonu
İOA	İstikrar ve Ortaklık Anlaşması
İOK	İstikrar ve Ortaklık Konseyi
İOS	İstikrar ve Ortaklık Süreci
JNA	Yugoslav National Army (Yugoslavya Ulusal Ordusu)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OEEC	The Organisation for European Economic Co-operation (Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü)
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
PHARE	Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy
S.	Sayfa
SDP	Sosyal Demokrat Parti
SKY	Seçmen Kayıt Yasası
Ss.	Sayfa Sayısı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UDHM	Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi (International Tribunal for the Law of the Sea)
UİH	Uluslararası İnsancıl Hukuk (International Humanitarian Law)
URP	Ulusal Reform Programı (National Reform Program)

USS	Ulusal Sağlık Stratejisi
UTM	Uluslararası Tahkim Mahkemesi
YMOSB	Yolsuzlukla Mücadele ve Organize Suç Bürosu
YSFC	Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti

METODOLOJİ

Bu tez, Hırvatistan'ın AB'ye entegrasyonunu Neofonksiyonalizm çerçevesinde analiz etmektedir. Hırvat entegrasyonunun daha önceden söz konusu teorik temelde bir vaka analizi olarak incelendiği, tez düzeyinde ulusal herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bilindiği üzere, vaka analizi kalitatif (nitel) veya kantitatif (nicel) olabilir.¹ Yeni teoriler oluşturmak, teorileri geliştirmek veya mevcut teorileri test etmek amacıyla vaka analizi sık kullanılabilen bir metottur.² Bu doğrultuda, Neofonksiyonalizm çerçevesinde Hırvatistan entegrasyonunu araştırmaya yönelik olarak kalitatif yöntem kullanılarak vaka analizi yapılacaktır. Tek bir sosyal olgunun nitel araştırma yöntemlerini kullanarak derinlemesine, çok yönlü bir araştırma yapılarak elde edilmesi olarak tanımlanan³ tek vaka analizi yöntemiyle, Hırvatistan örneği ele alınmaya çalışılacaktır. Vaka analiz aracı, Neofonksiyonalizm teorisidir. Çalışma, AB'nin ve Hırvatistan'ın entegrasyon sürecindeki eylemlerinin, Neofonksiyonalist perspektifte incelenip yorumlanmasına dayanan nitel bir çalışma olması bakımından gerek Neofonksiyonalizm, gerekse genel olarak AB entegrasyonu ve özel olarak Hırvatistan entegrasyonu zemininde ilgili ulusal tez literatürüne katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu tezde, Hırvatistan'ın entegrasyon süreci açıklanırken, empirik bulgular sunulması yönünde tümevarım yaklaşımı kullanmıştır. Bu yolda, çalışma sonucunda makul bir nedensel ya da açıklayıcı mekanizma bulmak için empirik bulgular⁴

¹ Juliet Kaarbo & Ryan K. Beasley, "A Practical Guide to the Comparative Case Study Method in Political Psychology", *Political Psychology*, Cilt 20, Sayı 2, 1999, s. 373. https://www.researchgate.net/publication/229775676_A_Practical_Guide_to_the_Comparative_Case_Study_Method , (Erişim Tarihi: 5 Aralık 2019).

² Kaarbo & Beasley, *a.g.e.*

³ Anthony Orum & Joe Feagin & Gideon Sjoberg, *A Case for the Case Study*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1991, s. 2.

⁴ Derek Beach & Rasmus Brun Pedersen, *Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines*, Ann Arbor, University of Michigan Press, 2013, s. 20. https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4250035/mod_folder/content/0/Textos/Beach%20and%20Pedersen%2C%20Process-Tracing%20Methods%20-%20Foundations%20and%20Guidelines.pdf?forcedownload=1 , (Erişim Tarihi: 5 Aralık 2019).

kullanılması, bu çalışmanın aşağıdan yukarıya bir analiz türü olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bu tez, temel argümanını oluşturmak için AB belgeleri ve raporları kullanılarak, tümevarımsal bir yaklaşımı benimsemiştir.

Tezde, araştırılan konu ile değişkenler arasındaki ilişkiye değinilerek, araştırmanın sınırının belirlenmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, Neofonksiyonalizm bağımsız değişken olarak belirlenmiş; Hırvatistan ve AB'nin entegrasyon süreci politikaları da bağımlı değişken olarak ele alınmıştır.

Konunun analizi yapılmaya çalışılırken, birinci bölümde Neofonksiyonalizm'in teorik çerçevesi aktarılmaya çalışılmıştır. Teorinin düşünsel aktarımı yapılırken, ağırlıklı olarak birincil kaynaklara başvurulmaya çalışılmış; özellikle Ernst Haas'ın çizdiği teorik çerçevenin aktarılması hedeflenmiştir. Ayrıca, ikincil kaynaklara da başvurulmuş; teorini geliştirilmesi amacıyla Joseph Nye, Philippe Schmitter, Arne Niemann gibi diğer analistlerin eserlerinden de yararlanılmıştır.

İkinci bölümde, Yugoslavya'nın dağılma sürecine kısaca değinilmiş, Hırvatistan'ın birliğe katılım süreci detaylı olarak ele alınmıştır. Bu süreç değerlendirilirken Şartlılık Raporları, Genişleme Stratejisi Raporları, Tarama Süreci Raporları ve İzleme Raporları gibi AB tarafından sunulan, empirik veri sağlayan kaynaklardan yararlanılmıştır. Aktarılan raporlar, sunulan anlaşma metinleri ve programlar birincil kaynaklar olarak önem arz etmiştir.

Hırvatistan'ın katılım sonrası sürecinin ele alındığı üçüncü bölümde ise geliştirilen politikalar kategorize edilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır. Analiz yapılırken Ülke Raporları, Yakınsama Programı Raporları ve Konsey önerilerinden yararlanılmıştır. Aktarılan raporların ve programların yine AB'nin kaynaklarından olmasına özen gösterilmiştir. Bu bölümde, 95'inci, 105'inci, 107'inci ve 113'üncü sayfalarda objektif ve sayısal değerler sunulması bakımından kantitatif araştırma yöntemine başvurulmuştur.

Özetle, vaka üzerine genel olarak kalitatif araştırma yöntemlerine -kısmen kantitatif- başvurulmuş, Hırvatistan'ın entegrasyon sürecinin Neofonksiyonalizm zemininde değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Tümevarım yaklaşımı kullanılmış; birincil kaynaklar ve ikincil kaynaklar birleştirilerek empirik bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu yöntemlerle yola çıkılan çalışmada bağımlı değişken olarak AB ve Hırvatistan'ın entegrasyon süreci eylemlerinin ve politikalarının,

bağımsız değişken Neofonksiyonalist teoriyle açıklanabileceği; ancak bu eylemlerin ve politikaların benimsenmesi konusunda Hırvatistan'ın uyum sürecinin halen devam ettiği ifade edilmiştir.

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı Avrupa'da tekrar bir savaş yaşanmasını önlemek ve barış ve istikrarı tesis etmek doğrultusunda devletlerarası dayanışmanın aciliyeti anlaşılmış; entegrasyonun gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda kalıcı barışı sağlama yolundaki tartışmaların bir sonucu olarak kurulan AET ortak amaç ve çıkarlar çerçevesinde devletlerarası işbirliğinin yaygınlaştırılmasını amaçlayan, ulus-üstü bir yapının oluşturulması mantığına dayanmaktadır. Bu örgütün bölgede, devletlerarası işbirliği motivasyonu sonucunda geliştirmiş olduğu bölgesel entegrasyon pratiği, dönemin Uluslararası İlişkiler teorisyenlerinin çalışmalarında araştırma konusu olmaya başlamıştır. Birliğin bölgesel entegrasyon eylemleri, aşağı yukarı bu eylemlerle aynı dönemlerde çıkmış olan Neofonksiyonalizm ile anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Teorinin temel kavramlarından olan *spill-over* ile birliğin *taşma/yayılma* eylemleri kategorize edilmiş; ardından fonksiyonel, siyasi ve işlenmiş/kolaylaştırılmış gibi farklı türleri de irdelenmiştir.

Bu tez, entegrasyonu açıklamaya çalışan Neofonksiyonalizm'in teorik varsayımlarını temel alarak, Hırvatistan'ın entegrasyon sürecini taşma ve gerileme kavramları çerçevesinde Neofonksiyonalist bakış açısıyla değerlendirerek bir vaka analizi sunmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda, tezin ana argümanı, Hırvat entegrasyonunun, Neofonksiyonalizm çerçevesinde mutlak olmaktan ziyade, çeşitli ve değişken düzeylerde taşma başarıları olduğu kadar, gerileme başarısızlıkları yansıtıgeldiğidir.

Hırvatistan örneğinin seçilmesinde, AB'nin 1991 sonrası Batı Balkanlar'a yaklaşımı etkili olmuştur. SSCB'nin 1991'de dağılması ve eski Yugoslavya'da çıkan savaşlar sebebiyle bir değişim sürecine girilmesiyle AB de bu değişimlerden etkileneceği bir döneme girmiştir. 1991'in hemen sonrasında bölgede meydana gelen güç boşluğunda ne tam ABD'nin ne de tam AB'nin nüfuz tesis ettiğinden bahsedilebilirken, 1995 sonrasında Birliğin Batı Balkanlar'a yönelik ilgisinde nisbi

artış gözlemlenmeye başlamış, 1999 Kosova Savaşı'ndan sonra ise söz konusu ilgi belirgin düzeyde artış yansıtmıştır. Balkanlar'ın içinde bulunduğu ekonomik, siyasi ve iktisadi buhranın tetiklediği çatışma ortamı, AB'nin bölgeye kaçınılmaz olarak müdahale etmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Buna göre, bölgedeki çatışmaların, AB'nin derinleşen entegrasyon sürecine zarar vermesinin önüne geçmek için, bölge ülkeleri üzerinde hegemonya kurularak ve ülkelerin entegrasyon sürecine dahil edilmesi amaçlanmıştır. Keza, bölge ülkelerinin de Balkan coğrafyasına hâkim siyasi ve iktisadi istikrarsızlıklardan duyulan güvenlik endişesi hasebiyle, AB'ye katılım konusunda gönüllü oldukları gözlemlenmiştir. Gönüllülük temelinde, AB'nin rotasını Hırvatistan'a çevirmesinde bahsedilen siyasi ve iktisadi istikrarsızlıklara ek olarak -negatif yönde- Hırvatistan'ın içinde bulunduğu çatışma ortamının da etkisinden söz edilebilmektedir. Bu minvalde, AB, Hırvatistan'ın katılımıyla çatışmaların ve ihtilafların alanı Batı Balkanlar'da kalıcı barışın ve istikrarın sağlanacağı inancındadır. Bunların yanında AB nezdinde, Batı Balkanlar'da Hırvatistan'ın ekonomik gelişmişlik bakımından -Slovenya'dan sonra- ikinci sırada yer almasının, diğer Slav halklarla -diğer bölge ülkelerine nazaran- kronik çatışmacı ilişkilerinin bulunmamasının ve Batılılaşma konusunda bölge ülkelerinden daha istekli olmasının pozitif etkisinden söz edilebilmektedir. Bu doğrultuda AB, Hırvatistan'ın katılımının emsal teşkil edeceğini ve Hırvatistan'ın, diğer aday ülkeleri entegrasyona teşvik edecek bir bölgesel aktör haline gelebileceğini öngörmüştür.

Bu temelde, Yugoslavya'nın parçalanmasının ardından bağımsızlığını ilan eden Hırvatistan için, AB'ye (ve NATO'ya) katılım, öncelikli hedefler olarak nitelendirilmiştir. Bağımsız olduktan kısa bir süre sonra AB ile ekonomik, siyasi ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiş olsa da, Hırvatistan'ın AB'ye resmi olarak başvurması yaklaşık on yılı bulmuştur. AB'nin katılım talebine yaklaşımı değerlendirildiğinde, entegrasyonun yayılma alanı bulması bakımından bölgenin öneminin gözetildiği söylenebilmektedir. Neofonksiyonalizm'in Avrupa entegrasyonu dinamikleri ve pratiklerini açıklama kapasitesi yüksek bir teori olması hasebiyle, salt erken dönem (Soğuk Savaş) entegrasyonu değil, sonrasında da devam eden entegrasyon örneklerinin açıklanması ve anlaşılmasında geçerliliğini ve güncelliğini koruyan bir teori olduğu ifade edilmelidir. Bu doğrultuda, çalışmaya konu Hırvatistan'ın 2013 gibi yakın bir tarihte gerçekleşen üyeliğinin incelenmesinde de açıklama kapasitesi aşikâr bir kavramsal ve teorik içerik sunduğu gözlenmektedir. Bu

konuda ilgili ulusal yazında tez düzeyinde herhangi bir çalışma bulunmamasından hareketle; konunun, teorinin ne ölçüde empirik bilgi ile karşılık bulduğunun incelenmesi ve bu suretle ilgili yazına mümkün mertebe katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Bu anlayışla, Neofonksiyonalizm'in entegrasyon sürecine ilişkin tanımlayıcı savlarından yararlanılarak, AB değerleri temelinde Hırvatistan'ın katılım süreci ele alınmaya çalışılmıştır. Bu süreç incelenirken, bölgesel entegrasyon eylemlerinin teori kapsamında değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, çalışmanın betimleyici nitelikte olan birinci bölümünde Neofonksiyonalizm'in ortaya çıkış süreci, temel kavramları ve savları birincil kaynaklara dayandırılarak özetlenmeye çalışılmıştır. Bu minvalde, Neofonksiyonalizm merkeze alınarak geliştirilen fonksiyonel taşma, siyasal taşma ve işlenmiş taşma kavramları açıklanmıştır. Neofonksiyonalist teoriye yöneltilen eleştirilere yer verilmiş; teorinin geliştirilmesi amacıyla geliştirilen yeni kavramlardan da bahsedilmiştir.

İkinci bölümde, Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılma süreci betimlenmiş, dağılma sonrası bölgenin genel durumu sunulmuştur. Devamında, Hırvatistan'ın AB'ye katılım süreci, AB tarafından sunulan çeşitli raporlarla desteklenerek değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme esnasında, Hırvatistan'ın hem AB'yle hem de bölge ülkeleriyle olan ilişkileri temelinde entegrasyonu kolaylaştıran ve sekteye uğratan durumlara değinilmiştir. İkinci bölümün sonunda, AB'nin Hırvatistan'ın entegrasyon sürecindeki eylemleri taşma kapsamında kategorize edilmiş; fonksiyonel, siyasal, işlenmiş taşma ve gerileme örnekleri tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde, üyelik sürecini tamamlayan Hırvatistan'ın AB hedefleri ve değerleri temelinde, üyelik sonrası ekonomik, sosyal, demokratik ve siyasi uyumu değerlendirilmiştir. Uyum süreci; yıllık sunulan dönem raporları ve ülke raporları zemininde ele alınarak Hırvatistan'ın devam eden entegrasyonu değerlendirilmiştir. Ayrıca Hırvatistan'ın içinde bulunduğu ekonomik koşullar neticesinde, ekonomisinin iyileştirilmesi amacıyla sunulan Konsey önerilerine de yer verilmiştir. Her ne kadar tam üyelik sağlanmış olsa da, AB'nin bölgesel entegrasyonun sürdürülebilir kılınması amacıyla geliştirdiği eylemlerin ve politikaların Neofonksiyonalizm kavramlarıyla açıklanabilirliği üzerinde de durulmuştur. Sonuç itibarıyla, AB'nin önerileri ve programları doğrultusunda Hırvatistan örneğinin, süreci halen devam eden, mutlak bir başarıdan ziyade, görece bir başarı örneği olduğu ileri sürülmüştür.

Son bölümde, Hırvatistan'ın entegrasyon sürecinde AB'nin geliştirdiği eylemlerin ve politikaların Neofonksiyonalist teori temelinde taşma kavramıyla açıklanabileceği sonucuna ulaşılmıştır. AB'nin temel değerleri ve prensipleri doğrultusunda, entegrasyona yönelik ekonomik, sosyal ve siyasi politika yapımı konusunda Hırvatistan özelinde bölgede etkin olduğu gözlemlenmiştir. Ancak Hırvatistan'ın politikaların uygulanmasında ve üstlenilen yükümlülüklerin sağlanmasında AB'nin beklentisinin altında kaldığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuç çerçevesinde, Hırvatistan'ın mevcut durumunun iyileştirilmesine yönelik önerilere yer verilmiştir. Bu yönde işsizlik ve istihdama yönelik politikalar geliştirilmesi, mülteci ve azınlıkların temel hak ve özgürlüklerine yönelik politikaların yönetilmesi ve yolsuzlukla mücadelede Hırvat kolluk kuvvetleriyle işbirliğinin artırılmasına yönelik politikalar geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

BÖLÜM I

AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNİN TEORİK TEMELLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde Neofonksiyonalizm teorisinin literatürde Avrupa bütünleşmesindeki yeri, önemi ve gelişimi değerlendirilecektir. Neofonksiyonalizm temelinde diğer entegrasyon teorilerine yer verilerek, bu yaklaşımların savları açıklanmaya çalışılacaktır. Neofonksiyonalizm'in temel varsayımları incelendikten sonra, bu teoriye getirilen eleştiriler açıklanacak; eleştiriler sonrasında Neofonksiyonalizm'i kavramsal ve niteliksel olarak geliştirme yöntemlerine yer verilerek Avrupa bütünleşmesi açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1 Fonksiyonalizm/İşlevselcilik

Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaşın önlenerek, barışın yeniden tesis edilmesi amacıyla supranasyonal/uluslar-üstü bir siyasi birlik kurulmasını öngören Federalizm'e eleştiri, *A Working Peace System* (1943) kitabı ile Fonksiyonalist fikirlerin önemli savunucusu olan Mitrany tarafından getirilmiştir. Mitrany'nin amacı, uluslararası toplumun 'ideal' formunu yaratmaktan çok, bu toplumun temel fonksiyonlarını saptamak olmuştur.⁵ Mitrany'nin anılan eserinde dile getirdiği 'çalışma' sadece 'işleyiş' değil, aynı zamanda "işbirlikçi çalışmaya dayalı olma" anlamına da gelir. Onun alternatif vizyonu, uluslararası posta sistemi veya su hatlarının ortak kullanımı gibi, ortak çıkar alanlarındaki "siyasi olmayan" sınır ötesi işbirliğiydi.⁶ Yeni uluslararası sistemin amacının üyelerin dar görüşlü siyaseti yerine, ortak yaşamın siyasetini düzenlemek olduğunu savunan Mitrany, fonksiyonel düzenlemelerin federal devletleri birçok alanda birlikte çalışmaya sevk ettiğinden ötürü kabul edilebilir olduğunu dile getirmiştir.⁷ Mitrany, fonksiyonel kurumların

⁵ Ben Rosamond, *Theories of European Integration*, New York, Palgrave Macmillan, 2000, s. 33.

⁶ Thomas Conzelmann, "Neofunctionalism", *Theories of International Relations*, Siegfried Schieder & Manuela Spindler, (der.), New York, Routledge/Taylor & Francis Group, 2013, s. 91.

⁷ David Mitrany, *A Working Peace System*, London, Oxford University Press, 1943, ss. 15-22.

birbirleriyle ne ölçüde bağlantılı olması ve daha kapsamlı bir örgütün parçaları halinde nasıl eklemlenecekleri sorusunu şu şekilde özetlemiştir: Aynı işlevsel grupta ya teknik amaçlar için ya da daha geniş işlevsel amaçlar için bir koordinasyon olmalıdır -ki bu daha geniş bir entegrasyonun ilk aşamasıdır. Bir sonraki aşama da -arzu edilirse- çeşitli işlevsel birim gruplarının koordinasyonu olabilir. Bu tür işlevsel kuruluşların, herhangi bir uluslararası planlama birimi ile koordinasyonu da Mitrany tarafından önerilen üçüncü aşamadır. Mitrany'e göre bu planlama birimleri, işlevsel kuruluşların büyümesinde en çok arzulanan kanallara nasıl ulaşılacağı konusunda ve kuruluşların birbiriyle ilişkilerinin düzenlenmesi konusunda yardımcı organ görevi göreceklerdir. Uluslararası eylem üzerinde bir siyasi otorite olması gerektiği şeklindeki varsayımların mevcut olduğunu dile getiren Mitrany, bu kadar kapsamlı bir otoritenin artık pratik bir olanak olmadığını ve Fonksiyonel yaklaşımın merkezinde insan ihtiyaçlarının karşılanması için bu otoriteye gerek duyulmadığını belirtmiştir. Güçlü bir merkezi otoriteye sahip olan oluşumların, kendilerine ilk başta tahsis edilenden daha fazla otorite geliştirme eğiliminde olduğunu belirten Mitrany, federal sistemde mevcut olan otoritenin dengeli ve kontrollü olması gerektiğini dile getirmiştir.⁸ Diğer taraftan, Taylor Fonksiyonalizm'i, sadece Neofonksiyonist bütünleşme teorisinin değil, karşılıklı bağımlılık teorisi, bağlantı politikaları ve rejim teorisi gibi uluslararası düzene ilişkin çeşitli yaklaşımların da 'entelektüel atası' olarak nitelemiştir.⁹ Fakat Taylor ve Groom, Fonksiyonalizm'i dikkatle oluşturulmuş bir teoriden öte bir yaklaşım olarak değerlendirmişlerdir. Onlara göre Fonksiyonalizm, tüm Fonksiyonalizm teorisyenleri tarafından paylaşılan temel değerlerden yola çıkmamaktadır. Fakat, dünya siyasetine ilişkin Fonksiyonist yaklaşımlar belirli bir gündem etrafında birleşmektedirler.¹⁰

Kendinden sonra birçok kişi için ilham kaynağı olan Mitrany, savaş sonrasında artan hükümet sistemlerinin giderek kompleks hale gelmesinin, bunların politik olmayan teknik konularla daha fazla yüz yüze gelmelerine yol açacağını, teknik konuların giderek bu şekilde önem kazanmasının ise bu alanlarda uluslararası işbirliğini gerekli kılacağını, bunların da çok fazla uzmanlaşmış görevlilere ihtiyaç olmayan ama sadece belli konuların uluslararası alanda çözümünü gerçekleştirmek

⁸ Mitrany, *a.g.e.*, ss. 35-37.

⁹ A.J.R. Groom & Paul Taylor, *Functionalism: Theory and Practice in International Relations*, New York, Crane Russack, 1994, s. 125.

¹⁰ Rosamond, *a.g.e.*, ss. 32-33.

için çalışan görevlilerin yer aldığı fonksiyonel uluslararası örgütlerin kurulmasına ve artmasına yol açacağını ileri sürmekteydi.¹¹ Ayrıca, Uluslararası İlişkiler alanındaki ana aktör olarak devlet saplantısını eleştiren Mitrany, Avrupa'nın bütünleşmesi konusundaki sorunun devletlerin kendine has özelliklerine müdahale etmeden ortak çıkarları bir arada toplamak olduğunu dile getirmiştir. Ona göre Federalizm, genel olarak çok katıdır ve yükselen milliyetçiliğin hâkim olduğu bir sosyo-politik sistemin ayakta durması çok zordur. Keza Mitrany, Fonksiyonalizm'i, otoritenin belirli bir aktiviteye bağlanması ve otorite ile belirli bir bölge arasındaki geleneksel bağlantıdan kurtulma girişimi olarak tanımlamıştır.¹² Uluslararası yapıların, ulusal devletlerden hem refah hem de sadakat konusunda daha başarılı olacağını, böylelikle de uluslararası çatışmaların azalacağını savunan Mitrany,¹³ barışı sağlamanın yolunun tek bir konu üzerinde çalışacak ve bürokratlarca yönetilecek uluslararası kurumlar ağı oluşturmak olduğunu savunmuştur. Mitrany'e göre bu kurumlar kendi alanları içerisindeki faaliyetlerini devam ettirirken öncelikle farklı ülkelerdeki işlevlerini koordine edecek, sonrasında da diğer işlevsel kurumlarla beraber çalışma ortamı yaratacaktır. Belli bir alanda sağlanan işbirliğinin başarılı olması bu kurumları başka alanlarda işbirliğine götürecektir ve sonuç olarak devletlerin ulusal egemenlikleri tekrar sağlanarak yeni bir uluslararası topluluk tarafından devam ettirilecek bir işbirliği ağı kurulacaktır.

Devletler arasında kurulan ekonomik ve işlevsel bağlar, zamanla siyasal bağlara doğru evrilecektir zira devletler kendilerini bir uluslararası kurumlar ağının içerisinde bulacaklar ve tek başlarına hareket etme kabiliyetlerinin azaldığını göreceklerdir. Mitrany, barışı sağlamanın yolunun işleri bir arada ve serbest pazar ortamında, idari makamlar arasında anlaşmalar imzalayarak yapmayı tercih ederek, sessiz ve derinden ilerlemek olduğunu belirtmiş ve bu yolun korunmaya muhtaç bir barışı değil, gerçek anlamda işleyen bir barışı beraberinde getireceğini dile getirmiştir.¹⁴ Teknik konuların çoğalmasının uluslararası işbirliğini gerekli kıldığını savunan Mitrany, bir alanda başlayan bu işbirliğinin, diğer teknik alanlarda benzer işbirliği süreçlerini de tetikleyeceğini belirtmiştir. Dallenma (*ramification*) adı verilen bu yaklaşıma göre, belirli bir alanda başlayan fonksiyonel işbirliği ve örgütlenme, diğer alanlarda da

¹¹ Mitrany, *a.g.e.*, ss. 24-26.

¹² David Mitrany, "The Functional Approach the World Organization", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*, Cilt 24, Sayı 3, 1948, s. 354.

¹³ Mitrany, *a.g.e.*, s. 358.

¹⁴ Mitrany, *A Working Peace System*, ss. 25-27.

benzer örgütlenmelere yol açacaktır. Hükümetler, işbirliği çabalarının sonucunda elde ettikleri ortak yararları görecektir ve bu da onların kendi aralarında işbirliğini geliştirmelerine yol açacaktır.¹⁵ Örneğin ortak bir pazar oluşturulması; fiyatlama, yatırım, taşımacılık, vergi, maaş, sosyal güvenlik, bankacılık ve sigortacılık gibi konularda da benzer girişimlerde bulunmayı teşvik eder.¹⁶

Diğer taraftan, Mitrany'nin kaygısının yalnızca Avrupa barışının sağlanması değil, daha genel anlamda dünya barışına ulaşmak olduğu ifade edilebilir. Bu anlamda da bölgeselleşme eğilimlerinin, devletlere özgü karar alma mekanizmalarını koruyor olmasından ötürü, devletlerarası gerilimleri daha üst seviyede yeniden üretmelerinden çekinmiştir.¹⁷ Yirminci yüzyılın koruyucu barış yerine işleyen bir barışa ihtiyacı olduğunu savunan Mitrany, fonksiyonel birleşmenin tüm devletlerin birlikte çalışmalarına izin verdiğini ve bunun mevcut düşman halklarla iletişimde en iyi yol olduğunu savunmuştur.¹⁸ Mitrany gibi ortak amaçların ve görevlerin supranasyonal örgütlenmelere bırakılması fikrini benimseyerek Fonksiyonel teorinin amacının, dünya uluslarının bütünleşmiş ve barış yanlısı topluluk halini alması olduğunu belirten Deutsch, bunun yanında birtakım eksikliklere de değinmiştir. Örgütlerin bilgi ve görüş bildirme konusunda eksik olduğunu savunan Deutsch, üye hükümetlerin temsilcilerinin amaçlanan hedefler konusunda başarılı olamadıklarını vurgulamıştır.¹⁹ Bu örgüt temsilcilerinin ve supranasyonal fonksiyonlarının siyasal yönünün olmadığını savunan Mitrany'nin aksine Deutsch, bu durumu politik açıdan eksiklik olarak nitelmiştir. Deutsch'a göre bu örgütler topluma ulaşmada zorluk yaşayacağından halkın sadakat duygusunun azalacağını, siyasal devletlerin de bu durumu göze alamayarak zamanla bu fikirden uzaklaşacağını dile getirmiştir.²⁰

1957 yılında yayınlanan *Political Community and the North Atlantic Area* isimli çalışmasının temelini oluşturan ve *İşlemselcilik (Transactionalism/The Communication Theory)* adını verdiği teorisiyle barışın sosyal ve toplumsal olarak

¹⁵ David Mitrany, *The Functional Theory of Politics*, New York, St. Martin's Press, 1975, s. 184.

¹⁶ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Bursa, MKM Yayıncılık, 2013, s. 344.

¹⁷ Rosamond, *a.g.e.*, ss. 36-38.

¹⁸ Mitrany, *A Working Peace System*, s. 4.

¹⁹ Arı, *a.g.e.*, s. 345, Karl Deutsch, *The Analysis of International Relations*, New Jersey, Prentice-Hall International, 1988, s. 223.

²⁰ Deutsch, *a.g.e.*, s. 223.

sağlanması konularına değinmiştir.²¹ Çalışmada üzerinde durulacak Fonksiyonel ve Neofonksiyonel teori dışında, bu noktada Deutsch'a ve geliştirdiği alternatif entegrasyon teorisi İşlemselcilik'e değinilmesinde fayda görülmektedir. Fonksiyonalizm'den farklı olarak Deutsch, ortak barışın tesis edilmesini supranasyonal örgütlenmeler yoluyla siyaset, ekonomi ve siyasal alandan farklı olarak gelişen bir model olmadığını savunmuştur.²² Barışın sağlanması konusunda oluşturulan kurumların ve getirilen düzenlemelerin toplum ve birlik arasındaki iletişim konusundaki önemine vurgu yapan Deutsch, artan etkileşim neticesinde sadakat ve iyi niyet temelinde güvenlik topluluklarının oluşacağını dile getirmiştir.²³ Entegrasyonu, toplum arasında ya da belirli bir bölge içerisinde güvenli ve barış ortamının hakim olduğu; devletlerin savaşa başvurma risklerinin düşük olduğu güvenlik toplulukları kavramıyla açıklamıştır. Ayrıca Deutsch, entegrasyonu belirli bir bölgedeki nüfusun barışçıl değişime yönelik beklentilerini karşılama konusunda yeterince güçlü; topluma ulaşma konusunda başarılı kurumların ve toplum duyusunun oluşturulması olarak nitelemiştir.²⁴ Deutsch, güvenlik topluluklarının oluşması halinde savaşların kendiliğinden yok olacağına vurgu yaparak, güvenlik topluluklarını karışmış/*amalgamated* ve çoğulcu/*pluralistic* olarak iki gruba ayırmıştır. Karışmış güvenlik topluluklarında tek bir birim söz konusuysen, çoğulcu güvenlik topluluklarında hükümetler kendi içlerinde bağımsızlıklarını muhafaza ederler.²⁵ Bu özet altyapı üzerine, izleyen bölümde Neofonksiyonalizm betimlemesi yapılmaya çalışılacaktır.

²¹ Karl Deutsch, *The Political Community and the North Atlantic Area*, New Jersey, Princeton University Press, 1957.

²² Deutsch, *The Analysis of International Relations*, s. 220.

²³ Karl Deutsch, *Political Community and the International Level*, Doubleday, Garden City, 1954, ss. 39-40.

²⁴ Deutsch, *The Analysis of International Relations*, ss. 225-228.

²⁵ James Dougherty & Robert Pfaltzgraff, *Contending Theories of International Relations*, New York, Harper Collins Publishers, 1990, s. 520.

1.2 Neofonksiyonalizm/Yeni İşlevselcilik

Mitrany'nin Fonksiyonalizmi'ne eleştiri/takviye olarak geliştirilen Neofonksiyonalizm'in ortaya çıkışı, teoriyi Mitrany ve Jean Monnet tarafından sağlanan temeller üzerine formüle eden Alman-Amerikalı Haas'a atfedilmektedir.²⁶ Devletlerin iktidar için mücadele etmek yerine, tercihlerini savunmaları ve işbirliğine gitmeleri gerektiğini dile getiren Haas, Neofonksiyonalizm'in Uluslararası İlişkiler'in baskın iki teorisi olan Klasik Realizm ve İdealizm'e açıkça meydan okumak için geliştirilmiş bir teori olduğunu belirtmiştir.²⁷ Neofonksiyonalizm teorisyenleri teorinin amacını, entegrasyon sürecini bütünüyle açıklayan temel bir teori geliştirerek, bu teoriyi diğer coğrafyalarda da uygulanabilir forma sokmak olarak belirtmişlerdir.²⁸ Haas bu çizgide daha somut adımlar atarak diğer coğrafyalarda uygulanabilir hale gelmesi için temel şartları ekonomik kalkınma, çoğunluğa dayalı sosyal yapılar ve demokrasinin düzgün işleyebildiği haller olarak sıralamıştır.²⁹ Haas'ın, Neofonksiyonalizm'in, 1950'ler Uluslararası İlişkileri'nin baskın teorik akımlarına alternatif bir duruş olarak ortaya çıktığını vurguladığını hatırlamak gereklidir.³⁰ Haas Realizm'in uluslararası sistem üzerindeki güç merkezli anlayışa yönelik yatkınlığa atıfta bulunmasının; Liberal İdealizm'in Kantçı uluslararası hukuk düzeninin yaratılmasıyla çatışmanın aşılabileceği iddiası kadar sorunlu olduğunu düşünmüştür.³¹ Buradan hareketle ifade etmek mümkündür ki, Haas'ın çalışmasının en önemli özelliği, diğer Uluslararası İlişkiler teorilerinden farklı olarak, ulus-devletin uluslararası sahnedeki tek ve baskın aktör olduğu şeklindeki geleneksel düşünceye meydan okuyan bölgesel bütünleşme teorisindeki ısrarıdır.³² Haas

²⁶ Johan Nordberg, "A Neo-Functionalist Approach to European Defence Integration Bachelor", Jönköping University, May 2011, s. 11. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:425745/FULLTEXT01.pdf>, (Erişim Tarihi: 19 Ocak 2018)

²⁷ Ernst Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957*, Indiana, University of Notre Dame Press, 1958, s. XIV.

²⁸ Ernst Haas & Philippe Schmitter, "Economics and Differential Patterns of Political Integration: Projections About Unity in Latin America", *International Organization*, Cilt 18, Sayı 4, 1964, ss. 706-707.

²⁹ Haas, *The Uniting of Europe*, ss. 35-36

³⁰ Ben Rosamond, "The Uniting of Europe and The Foundation of EU Studies: Revisiting The Neofunctionalism of Ernst B. Haas", *Journal of European Public Policy*, Cilt 12, Sayı 2, 2005, s. 4. http://wrap.warwick.ac.uk/1076/1/WRAP_Rosamond_9570885-150709-rosamond_jep05.pdf, (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2018).

³¹ Rosamond, *a.g.e.*, s. 4.

³² Stephen George, *Politics and Policy in the European Community*, Oxford, Oxford University Press, 1991, s. 90. Robert Keohane & Joseph Nye, "International Interdependence and Integration", F.Greenstein & N. Polsby, (der.), *Handbook of Political Science*, Andover, Addison-Wesley, 1975, s. 365.

Neofonksiyonalizm'in, insan topluluklarının, ulus-devletin ötesinde olması gerektiğini, bu minvalde İkinci Dünya Savaşı'nın temel çıkış sebeplerinden sayılan milliyetçilik düşüncesinin aşılabileceği ihtimaline vurgu yapmıştır.³³

Haas'ın 1958 yılında AKÇT üzerine yaptığı analiz ile tartışılmaya başlanan teoride, devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda egemenlik haklarından vazgeçerek, komşularıyla 'gönüllü olarak', 'nasıl' ve 'niçin' bir araya geldikleri ve aralarındaki mevcut sorunları çözme kabiliyetini oluşturabildikleri açıklanmaya çalışılır.³⁴ Neofonksiyonalizm'i Fonksiyonalizm'den ayıran temel özellikler, esasen küresel entegrasyon süreçlerini açıklamaktan ziyade bölgesel entegrasyona odaklanmasıdır. Ayrıca Neofonksiyonalistler, sürecin birbirini tetikleyerek yani bir alanda ya da sektörde söz konusu entegrasyonların diğer alanlarda da entegrasyona yol açacağını varsayarak, bu süreci taşma kavramıyla ifade etmişlerdir.³⁵ Neofonksiyonalizm en temel anlamda, düşük politika konularında, yani çoğunlukla ortak kurallar ve kurumlar vasıtasıyla eşgüdümün sınırlar arası sosyal ve ekonomik etkileşimlerini kolaylaştırmak için gerekli olduğu teknik alanlardan başlayarak, supranasyonal bütünleşmeyi kademeli bir süreç olarak önermiştir.³⁶ Haas, AKÇT kurulduktan sonra entegrasyonu da yine bu sürece özgü bir terminolojiyle açıklamaya çalışmıştır. Haas supranasyonal kurumlar ve bu tür kurumların belli bir bölgesel alanda işbirliği üzerindeki etkilerini incelerken, bölgesel bütünleşme teorisinde ısrar etmiştir. Diğer ulusal ve uluslararası aktörlerin (özellikle şirketlerin) oynadığı rollerin önemini vurgularken, aynı zamanda supranasyonal kurumlar oluşturmanın potansiyel avantajlarına da işaret etmektedir.³⁷ Bölgesel entegrasyonun, sosyal aktörlerin çıkarlarını hesaplayarak, kendi hükümetlerinin taleplerinin farkına varmak yerine supranasyonal kurumlara güvenmeye karar verdiklerinde gerçekleşeceğini savunan Haas, bu kurumların da karşılığında otorite ve meşruiyetlerini yükselterek sosyal aktörlerin talepleriyle örtüşen politikaların kaynağı haline geleceklerini belirtmiştir. Başlangıçta merkezi kurumların yeni üyelerin taleplerini karşılamada yetersiz olduklarını kanıtlaması

³³ Ernst Haas, "Does Constructivism Subsume Neofunctionalism?", *The Social Construction of Europe*, Thomas Christiansen, Knud Erik Jorgensen, Antje Wiener, (der.), London, Sage Publications, 2001, s. 23.

³⁴ Hakan Keskin, *Mitos'tan Lizbon'a Avrupa Birliği El Kitabı*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 40.

³⁵ Arı, *a.g.e.*, s. 355.

³⁶ Domenico Tortola, "Integration Theory and The Future of The European Union", *Centro Studi sul Federalismo*, 2014, s. 5.

³⁷ Carsten Stroyby Jensen, "Neofunctionalist Theories and The Development European Social and Labour Market Policy", *Journal of Common Market Studies*, Cilt 38, Sayı 1, March 2000, s. 73.

üzerine, Neofonksiyonalizm, entegrasyonun yarı otomatik düzeyde işleyerek ek merkezi hizmetlerin taleplerinin yoğunlaştırılacağını varsaymıştır. Bu sebeple entegre olan sektörlerle ilgili faaliyetler, henüz entegre olmayan sektörlerle *yayılacak*, bu sektörler daha fazla entegrasyonun odağı haline gelecektir.³⁸ Ayrıca siyasetin bu teoride kapsam dışında tutulması AKÇT'yle teoriye dahil edilerek, aktörlerin entegrasyon üzerindeki değişken rolleri gözlemlenmiştir. Haas, aktörlerin entegrasyon sürecinde fayda/çıkar temelinde sadakatlerini oluşturulan yeni merkez çerçevesinde şekillendirerek beklentilerini gerçekleştirmek yolunda arayışlarını arttıracaklarını da savunmuştur.³⁹

1950'li senelerde entegrasyonu açıklamaya yönelik olan Neofonksiyonalizm kendi kurucuları tarafından bile 1970'lerde revizyon ihtiyacı olan bir teori olarak görülmüştür. Haas'ın öngördüğü gibi Avrupa entegrasyonu istikrarlı bir şekilde genişlememiş, dönem dönem duraksamaların ve genişlemelerin bir arada yaşandığı gözlemlenmiştir. Örneğin, dönemin başkanı Charles De Gaulle, AET'yi eleştirmiş ve kurumsal derinleşmenin durduğunu tespit etmiştir.⁴⁰ Genel olarak ifade etmek gerekirse, Neofonksiyonalizm 1958-1963 dönemini en iyi açıklayan teori olarak görülürken boş sandalye kriziyle⁴¹ ilgisini yitirmiştir.⁴²

Bu kriz, Avrupa entegrasyonunun hedeflendiği gibi giderek daha fazla işbirliğinden oluşan tek biçimli bir süreç olmadığını kanıtlamıştır. Haas'ın kendisi Neofonksiyonalizm'in varsayımlarının yanlış olduğunu ve yalnızca taşmaların olmadığını aynı zamanda gerilemelerin⁴³ de yaşandığını itiraf etmiştir. Haas, Neofonksiyonalizm'in yanılığının sürecin otomatikliğine ilişkin olduğunu belirtmiş,

³⁸ Haas, *The Uniting of Europe*, ss. XIV-XV.

³⁹ Haas, *a.g.e.*, s. XV.

⁴⁰ Andrew Moravcsik, "The European Constitutional Compromise and The Neofunctionalist Legacy", *Journal of European Public Policy*, Cilt 12, Sayı 2, April 2005, s. 354.

⁴¹ 1960'ların başında topluluğun öz kaynaklarının geliştirilmesini içeren Ortak Tarım Politikası'nın (OTP) finansmanı ile Parlamento ve Komisyon'un etki alanlarının artırılması konularında Birlik ile fikir ayrılığına düşen Fransa, OTP ile ilgili kararların önce oy birliğine daha sonra da oy çokluğuna göre alınması ilkesinin AET'yi supranasyonal niteliğe ulaştırması, dolayısıyla bunun Fransa'yı zayıflatacağı düşüncesindeydi. Bu anlaşmazlıklar neticesinde Fransa Devlet Başkanı General Charles de Gaulle, yaklaşık yedi ay boyunca bütün toplantılara katılmayı reddederek Konsey'deki sandalyesinin boş kalmasına neden olmuştur. 1965'te Boş Sandalye Krizi olarak literatüre geçen bu olay, AB içindeki bütünleşmeye ve derinleşmeye ket vurmuştur.

⁴² Mark Pollack, *Policy Making in The European Union*, Helen Wallace & William Wallace, (der.), Oxford, Oxford University Press, 2005, s. 16.

⁴³ Andres Malamud, "Spillover in European and South American Integration. An Assessment", *Latin American Studies Association*, Washington D.C., September 2001, s. 3. https://www.researchgate.net/publication/228620516_Spillover_in_European_and_South_American_Integration_An_Assessment, (Erişim Tarihi: 28 Ocak 2018).

kolektif yaşamın politik olarak önemli bir kesiminin supranasyonal otoriteye tabi tutulduğunda, taşma mantığının geleceğe yöneleceğini varsaymıştır.⁴⁴ 1960'lı yılların ortalarında Avrupa entegrasyon süreci bir kriz yaşadığında, birçok bilim adamı Haas'ın erken teorisinin çok deterministik olduğuna karar vermişti. Bu düşünceye milliyetçiliğin yeniden doğuşu ve anti-fonksiyonel yüksek politikanın öngörülmediğini itiraf eden Haas'ın kendisi de dahil olmuştur.⁴⁵ Haas, 1970'lerde ortaya çıkan küreselleşme dalgası ve o dönemde ortaya çıkan eş-zamanlı ekonomik durgunluğun, entegrasyon sürecinde hiçbir otomatikliğin ve güvenilir bir taşma sürecinin olmadığını gösterdiğini dile getirmiştir.⁴⁶ Neofonksiyonalizm'in varsaydığı, ek hizmetlere yönelik taleplerin yoğunlaşmasıyla entegrasyonun yarı-otomatik olarak gerçekleşeceği varsayımı; Haas tarafından, teorinin eksikliği olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Haas, gerçekte otomatikliğin garanti edilemeyeceğini, taşmanın değer ve varlığının sorgulanamayacağını dile getirmiştir.⁴⁷ 1970'li yıllar boyunca Neofonksiyonalizm'e olan destek azalmış ve Avrupa entegrasyonu hızındaki düşüşle paralel olarak cazibesini kısmen yitirmiştir. 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında AB entegrasyonu projesinde taşmaların yeniden meydana geldiği gözlemlenmiştir. Daha sonra AB işbirliğinin dinamizmini yeniden kazanmasıyla Neofonksiyonalist teoride de revizyona gidilmiştir. 1990'ların başındaki kısmi canlanma sonrasında, Neofonksiyonalizm'e karşı şüpheler ortadan kalkmış ve Neofonksiyonalizm'in yeniden entegrasyon teorisi olarak altı çizilmiştir.⁴⁸

Öte yandan, Neofonksiyonalizm'in Schmitter tarafından özetlenen temel varsayımları sıralanırsa, bu teorisinin -tamamı belirtilmiş olmasa da- genel hatlarının daha net anlaşılabilmesi ifade edilebilir:

1-Devletler münhasır değildir ve bölgesel/uluslararası sistemde tek aktör olmayabilirler.

2-Ortak kimlik veya paylaşılan değerlerden öte, entegrasyon sürecinin arkasındaki itici güç, devletlerin çıkarlarıdır.

⁴⁴ Haas, *The Uniting of Europe*, s. XXI.

⁴⁵ Finn Laursen, "Theory and Practice of Regional Integration", *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, Cilt 8, Sayı 3, February 2008, s. 5. <http://aei.pitt.edu/8219/1/LaursenLongSympos08RegIntegedi.pdf>, (Erişim Tarihi: 28 Ocak 2018)

⁴⁶ Haas, *The Uniting of Europe*, s. XIX.

⁴⁷ Lee McGowan, "Theorising European Integration: Revisiting Neofunctionalism and Testing Its Suitability for Explaining the Development of EC Competition Policy", *European Integration Online Paper (EIOP)*, Cilt 11, Sayı 3, 2007, s. 12.

⁴⁸ Rosamond, *Theories of European Integration*, s. 1; Jensen, *a.g.e.*, s. 73.

3-Entegrasyonla alakalı kararların sonuçları, kusurlu ve eksik olabilir, kararlar yaklaşan krizler veya son tarihlerin baskısıyla alınır.

4-İşlevler (veya problemlili alanlar) bütünleşme sürecinin başlangıcı için olağan odak noktaları sağlarlar ve genellikle en az problemlili olanlardan başlarlar.

5-Bütünleşme süreci yalnızca devletler ya da devletler içindeki çıkar gruplarından ve sosyal hareketlerden oluşmadığı için, entegrasyon teorisi aynı zamanda supranasyonal oluşumlara da bir rol atfetmelidir.

6-Entegrasyon ile ilgili teoriler birbirleriyle çatışma halindedirler, özdeş değillerdir. Aktörler; kuralları ve politikaları, aynı amaçları olduğundan değil, farklı tercihleri örtüştüğünden kabul ederler.

7-Uluslararası entegrasyonun sonuçları, önceden belirlenmiş değildir ve sonuçlar bir tecrübeden diğerine sistematik olarak değişkenlik gösterir.⁴⁹

Bu girizgahtân anlaşılacağı üzere, taşma kavramı merkezde olduğu aşikâr olan kavram olduğundan, izleyen bölümde betimlenmektedir.

1.2.1 Taşma İlkesi Etkisi

Neofonksiyonalizm, bölgesel entegrasyon sürecinde siyasi boyutun önemli olduğunu savunur, siyasi entegrasyon yolunun kurumsal işbirliği ile desteklenmesi gerektiğini kabul eder. Resmî kurumların kurulması, ulus devletlerarasında anlaşmaların sürdürülmesi ve garanti edilmesinde hayati rol oynamaktadır.⁵⁰ Neofonksiyonalizm savunucuları, ulusal hükümetlerin entegrasyon sürecinde hükümetlerin istek ve beklentileri ötesinde bunların nasıl sürdürebildiğini ve ilerleyebildiğini açıklarken büyük ölçüde taşma kavramından faydalanmışlardır. Bu nedenle bu kavram ve türleri üzerinde durmak çalışma açısından faydalı olacaktır. Haas, Mitraný'nin "dallanma" olarak ifade ettiği görüşleri, kendi çalışmasında taşma olarak temellendirmiştir. Taşma, başlangıçta aktörlerin ileri aşamalarda entegrasyonu destekleme yönünde beklentilerinin değiştiği süreci yakalamak için kullanılmıştır.⁵¹ Beklentilerin supranasyonal çizgide güçlendirildiğini belirten Haas, ortak meclis

⁴⁹ Philippe Schmitter, "Ernst B. Haas and The Legacy of Neofunctionalism", *Journal of European Public Policy*, Cilt 12, Sayı 2, April 2005, ss. 259-260.

⁵⁰ Carlos Ricardo Caichiolo, "The Mercosur Experience and Theories of Regional Integration", *Contexto Internacional*, Cilt 39, Sayı 1, Centro University Brazil, April 2017, s. 119. <http://www.scielo.br/pdf/cint/v39n1/0102-8529-cint-39-01-00117.pdf> , (Erişim Tarihi: 21 Ocak 2018).

⁵¹ Rosamond, *The Uniting of Europe*, s. 10.

içindeki sosyal politik grupların ulusal hedeflerinin supranasyonal destek bulduğunu belirtmiştir. Ayrıca ulusal bağlamdaki bu grupların daha kapsamlı ve derin bütünleşmeyi desteklediğini belirten Haas, gerçek entegrasyonun sadece bu grupların ortak supranasyonal faaliyetleri üzerine bir araştırmadan sonra anlaşılabileceğini belirtmiştir.⁵²

Haas'a göre iki veya daha fazla devlet, tek bir siyasa alanında işbirliğine gittiklerinde ve bu işbirliğini idare etmek üzere bir bölgesel kurum oluşturduklarında, bu işbirliğinin bütün meyvelerini verebilmesi, ancak başka ve alakalı alanlarda da işbirliklerinin var olmasına bağlıdır.⁵³ Haas, bölgesel entegrasyonun her zaman kazanan ve kaybedenler için ürettiği bir siyasetin öneminin üzerinde durmuştur; ayrıca Neofonksiyonalizm'in bölgesel düzeydeki fonksiyonel görev genişlemesinin ana aktörleri olarak teknokratik ve idari bağlardan ziyade supranasyonal olarak örgütlenmiş baskı gruplarının rolünü vurgulamıştır. Hükümet bölgesel kurumlara daha fazla önem verecek, ekonomik ve toplumsal aktörler ulusal seviyeden ziyade bölgesel politikalara öncelik verecek, böylelikle ekonomik ve sosyal entegrasyon, siyasal entegrasyona doğru evrilme şansı bulacaktır.⁵⁴

Haas, taşmaların ekonomik ve toplumsal aşamadan siyasal aşamaya doğru ilerleyeceğini ileri sürmüştür. Haas için bu durum iki şekilde gerçekleşecektir. Birinin fonksiyonel şekilde -ki entegrasyon çalışmaları için başlangıç kavramı sayılabilir- yani bir alanda söz konusu olan işbirliğinin diğer alanlarda da benzer işbirliği süreçlerine yol açacağını, diğerinin ise siyasal nitelikli AB ve BM gibi kurumların bu sürecin savunma ve güvenlik gibi yeni siyasal alanlara yayılmasını teşvik edeceğini savunmuştur.⁵⁵

Jensen ise, taşma kavramını tanımlarken, terimin çeşitli varyantlara sahip olmasına rağmen, genellikle temel sürece atıfta bulunduğunu, bu yolla belirli bir amaç (ya da hedefler) ile yürütülen politik işbirliğinin, politik işbirliğinin daha da genişlemesini gerektiren yeni hedeflerin benimsenmesine yol açtığını, bu durumun da yeni hedeflerin benimsenmesiyle -bir nevi zincir etkisiyle- devam ettiğini⁵⁶ dile

⁵² Rosamond, *The Uniting of Europe*, s. 10; Haas, *The Uniting of Europe*, s. 292.

⁵³ John McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, Ankara, Adres Yayınları, 2015, s. 20

⁵⁴ Tanja A. Börzel, "Comparative Regionalism", *KFG Working Paper*, Sayı 28, Berlin, August 2011, s. 6. http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_28.pdf , (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2018); McCormick, *a.g.e.*, s. 20.

⁵⁵ Arı, *a.g.e.*, s. 357.

⁵⁶ Jensen, *a.g.e.*, s. 73.

getirmiştir. Ayrıca Jensen devletlerin belirli konularda, belirli hedeflere ulaşmak için işbirliği yapabileceğini belirtmiştir. Örneğin, asıl amaç, işçilerin AB sınırları içerisindeki serbest dolaşımı olabilir, ancak sertifikasyona dair farklı ulusal kuralların, işçilerin diğer AB ülkelerinde iş bulmalarını engellediği görülebilmektedir. Sonuç olarak emeğin serbest dolaşımındaki bu engelin üstesinden gelmek için yeni politika hedefleri formüle edilebilir. İşte bu yeni siyasi hedefler üretme süreci, Neofonksiyonalist yayılmanın özünü oluşturmaktadır.⁵⁷

Schmitter ise, taşma kavramını bir entegrasyon programına dahil olan üyelerin -çeşitli kolektif hedefler üzerinde anlaşmaya varmış ancak bu hedeflere eşit düzeyde ulaşamamış- başka bir ilgili sektörde işbirliğine başvurarak memnuniyetsizliklerini (karşılıklı bağlılık kapsamını genişleterek) gidermeye çalıştıkları veya aynı sektöre olan bağlılıklarını (karşılıklı bağlılık seviyesini artırarak) artırdıkları süreç olarak ifade etmiştir.⁵⁸ Ayrıca Schmitter Neofonksiyonalizm mantığında, taşma sürecinin doğal genişlemesine katkıda bulunan iki faktörü vurgulamıştır:

1-Gizli kalan veya göz ardı edilen fakat çıkarları etkilenen baskı grupları, partiler veya devlet güçleri tarafından harekete geçirilebilen fonksiyonel görevler ve konu alanlarına dair unsurlar.

2-Siyasi elitlerin yaratıcı yetenekleri, özellikle merkezi örgütsel görevi yeniden tanımlamak ve genişletmek için hayal kırıklıklarını ve krizleri ele geçiren bölgesel kurumların yöneticileri.⁵⁹

Sektörel entegrasyonun yayılmacı mantığı üzerine inşa edilen Neofonksiyonalizm'in taşma kavramı⁶⁰ Jeppe Tranholm-Mikkelsen (1991) tarafından biraz daha detaylandırılarak *functional*/fonksiyonel taşma, *political*/siyasal taşma ve *cultivated*/işlenmiş (kolaylaştırılmış) taşma olarak geliştirilmiş olup, izleyen bölümde açıklanmaktadır.⁶¹

⁵⁷ Carsten Stroy Jensen, "Neofunctionalism", *European Union Politics*, Michelle Cini & Nieves Perez, (der.), Oxford, Oxford University Press, 2016, s. 57.

⁵⁸ Philippe Schmitter, "Three Neofunctional Hypotheses About International Integration", *International Organization*, Cilt 23, Sayı 1, 1969, s. 162.

⁵⁹ Schmitter, *a.g.e.*, s. 162.

⁶⁰ Sinem Akgül Açıkmeşe, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Ankara, Bahar 2004, s. 7.

⁶¹ Arne Niemann & Demosthenes Ioannou, "European Economic Integration in Times of Crisis: A Case of Neofunctionalism?", *Journal of European Public Policy*, Cilt 22, Sayı 2, January 2015, s. 3.

1.2.1.1 Fonksiyonel/Functional Taşma

Neofonksiyonalizm savunucularının Fonksiyonalistler'den devraldığı fonksiyonel taşma kavramına göre, modern endüstriyel ekonomiler birbirleriyle bağlantılı sektörlerden oluşmakta; bir sektördeki olumlu veya olumsuz gelişme diğerlerini de etkilemektedir.⁶² Dolayısıyla, üye devletler hangi sektörde entegrasyon kararı alırlarsa, bu diğer sektörler doğru taşma etkisi başlatacaktır. Fonksiyonel dinamikler güçlü olmakla beraber, bu yapısal baskıların aktör davranışları üzerinde etkili olabilmesi için aktörlerin bu baskıları algılamaları gerektiği bilinmektedir. Dolayısıyla, sektörel yayılcı mantık, teknik ve otomatik bir baskı aracı gibi görünse de aktörlerin baskıları algılaması, taşmanın koşullandırıcı unsuru olarak göz önünde tutulmalıdır. Fonksiyonel taşma, siyaset süreci öncesi bir bütünleşme evresi olarak görünse de, bu aşamada yapısal baskılar ve aktörler arasında karşılıklı yapıcı bir etkileşim söz konusudur.⁶³ Ekonomik alanda başlayacak bir işbirliğinin diğer alanlara yayılmasının kolaylaştırıcı etkisi olduğunu savunan Haas, bunun gerekçesinin, ulusal ekonomilerin müstakil sektörlerle iç içe geçmiş olması gerçeği ve ekonomik işbirliğinin er ya da geç bir siyasal birliğe dönüşeceği ihtimali olduğunu dile getirmiştir.⁶⁴ Ayrıca Haas, taşmaların birbiri ardına devam ettiğini ve gittikçe kendiliğinden ilerlediğini savunmuştur.

Tranholm-Mikkelsen, fonksiyonel taşma kavramını, fonksiyonel görevin kendiliğinden ve teknik özelliklerinden kaynaklanan bir mekanizma olduğunu belirtmiştir. Buradaki fikir, endüstriyel ekonomilerdeki bazı sektörlerin birbirine bağımlı olduğu ve onların yalıtılmış olarak ele alınmasının imkânsız olduğu yönündedir. Bu nedenle, belirli fonksiyonel görevlerin denenmesi kaçınılmaz olarak, ancak daha fazla görev/iş entegre edilerek çözülebilen sorunlara yol açacaktır.⁶⁵ Fonksiyonel taşma kavramını, Monnet tarafından öngörülen bir *yayılcı* olarak niteleyen Tranholm-Mikkelsen, kömür ve çelik gibi temel endüstrilerin entegrasyonunun nihayetinde önce diğer enerji sektörlerinin ve daha sonra tüm

⁶² Sevilay Kahraman, "Avrupa Bütünleşmesi Kuramları: 1950-1970 Yılları", *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, Belgin Akçay & İlke Göçmen, (der.), Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 119

⁶³ Kahraman, *a.g.e.*, s. 120.

⁶⁴ Conzelmann, *a.g.e.*, s. 94.

⁶⁵ Jeppe Tranholm-Mikkelsen, "Neofunctionalism: Obstinate or Obsolete? A Reappraisal in the Light of the New Dynamism of the EC", *Journal of the International Studies*, Cilt 20, Sayı 1, 1991, ss. 4-5.

ekonominin entegrasyonuna ihtiyaç duyması gerektiği fikrini savunduğunu dile getirmiştir.⁶⁶

Diğer taraftan, Lindberg'e göre fonksiyonel taşıma kavramı, orijinal bir hedefe ancak daha fazla bütünleştirici eylemlerle ulaşılabileceği zaman ortaya çıkan baskılarla açıklanmaya çalışılmıştır.⁶⁷ Fonksiyonel tutarsızlıkların temelinde, politika sektörlerinin veya konu alanlarının birbirine bağımlılığı olduğunu belirten Haas, bir sektördeki bütünleştirici adımların, diğer sektörle gerginlikler ve çelişkiler yaratabileceğini belirtmiştir.⁶⁸ Fonksiyonel baskının gücü, asıl amacın önemine, daha fazla bütünleştirici adımlara ve alternatif çözümlerin mevcudiyetine bağlıdır, ancak fonksiyonel tutarsızlıklar otomatik olarak bütünleştirici eyleme çevrilecek boyutta olmayabilmektedir. Etkili aktörlerin davranışlarındaki fonksiyonel baskıların düzeyi, bu baskılara dair göreceli önem ve aciliyet algılarına bağlıdır.⁶⁹ Fonksiyonel taşıma mantığı, AB'nin iç politikalarının dış politika alanlarıyla güçlü bir şekilde birbirine bağlantılı olması nedeniyle dış politika alanına da uygulanabilmektedir.⁷⁰ Bu bağlamda Lindberg, AET'ye verilen görevlerin doğal olarak oldukça geniş çaplı olmasına vurgu yaparak, AET anlaşmasında, bütünleştirici potansiyel, farazi bir planlama değil, "gerçek bir gümrük birliği" yaratma girişiminin yer aldığını belirtmiştir. Supranasyonal hedefler için kurucu üyelerin ekonomilerinin birleşmesi, yeni kurumları "merkezleştirici politikalar" yaratmaya yönlendirecektir.⁷¹ Lindberg, bu öngörülen yayılımın, pozitif entegrasyon yerine, negatif entegrasyon olarak bilineceğini savunmuştur.⁷²

⁶⁶ Tranholm-Mikkelsen, *a.g.e.*, s. 5.

⁶⁷ Leon Lindberg, *The Political Dynamics of European Economic Integration*, Stanford, Stanford University Press, 1963, s. 10.

⁶⁸ Haas, *The Uniting of Europe*, s. 297.

⁶⁹ Arne Niemann, *Explaining Decisions in the European Union*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, s. 31.

⁷⁰ Paul Pierson, "The Path to European Integration: A Historical Institutionalist Analysis", *Integration and Supranational Governance*, W. Sandholtz & A. Stone Sweet, (der.), European Oxford, Oxford University Press, 1998, s. 30.

⁷¹ Lindberg, *a.g.e.*, ss. 45-46.

⁷² Tranholm-Mikkelsen, *a.g.e.*, s. 5.

1.2.1.2 Siyasal/Political Taşma

Neofonksiyonalizm'in savunucuları, yarı-tekniik fonksiyonel taşma⁷³ kavramına siyasal taşma kavramını da eklemişlerdir. Şöyle ki, fonksiyonel taşma gerçekleştiğçe çıkar kümeleri artık ulusal hükümetleri etkilemek yerine bütünleşmenin merkezindeki kurumlara yönelecek ve ulusal teknokratlar, bütünleşme süreci dahilinde oluşan karar alma mekanizmalarında yer alacaktır.⁷⁴ Bu bağlamda supranasyonal entegrasyonun, dernekler, sendikalar ve partiler gibi toplumsal grupların eylem stratejilerinin daha çok supranasyonal seviyeye yönlendirildiği bir öğrenme sürecini tetiklediğini belirten Haas, siyasal sadakat ve siyasi ile ekonomik kazanım beklentilerinin yukarı doğru seyrettiğini ileri sürmüştür.⁷⁵ Supranasyonal düzlemde - Komisyon gibi- merkezi kurumlar ortak Avrupa çıkarlarını gözetecek ve ortak politikaları teşvik edecek şekilde hükümetler arası pazarlıklara doğrudan katılarak, bütünleşmeci sonuçlara ulaşılmasında kolaylaştırıcı rol üstlenecektir.⁷⁶ Tranholm-Mikkelsen, siyasal taşmanın seçkinlerin çıkarlarına ulus-devletlerden daha üstün bir şekilde, supranasyonal kuruluşlar tarafından daha iyi hizmet edilebileceğini algılamaya başladıklarında ve dolayısıyla faaliyetlerini bu kurumlara odakladıklarında ortaya çıkacağını savunmuştur.⁷⁷

Siyasal taşma, ulusal ve AB bürokrasileri arasında gerçekleşen ve ulusal hükümetlerin kontrol etmesi zor olan karmaşık bir sistem tarafından da desteklenmektedir.⁷⁸ Ayrıca, ulusal çıkar grupları, çıkarların Brüksel tarafından daha iyi hizmet edildiğini fark ettiklerinden, hükümetler nezdinde buna göre lobi faaliyetlerine de başlarlar. Rosamond'a göre bunun sonucu, ulusal siyasi sistemler adına entegrasyona verilen desteğin artması olacaktır.⁷⁹ Genel olarak, siyasal taşmanın yalnızca hükümet seçkinlerine ilişkin bir fenomen olduğu varsayılmış olsa da son

⁷³ Ian Bache & Simon Bulmer & Stephen George, *Politics In The European Union*, Oxford, Oxford University Press, 2013, s. 9.

⁷⁴ Açıkmüşe, *a.g.e.*, s. 8.

⁷⁵ Haas, *The Uniting of The Europe*, ss. 9-10.

⁷⁶ Kahraman, *a.g.e.*, s. 120.

⁷⁷ Tranholm-Mikkelsen, *a.g.e.*, ss. 4-6.

⁷⁸ A.J.R. Groom, "Neofunctionalism: A Case of the Mistaken Identity", *The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration*, Brent F. Nelsen & Alexander Stubbs, (der.), Colorado, Lynne Rienner Publishers, 1994, ss. 4-6.

⁷⁹ Rosamond, *Theories of European Integration*, s. 59.

zamanlarda kamuoyu görüşlerinin “Hükümetlerarasıcılıktan supranasyonal hale gelmeye” geçişinde önemli bir rol oynayabileceği öne sürülmüştür.⁸⁰

Ayrıca, Schmitter siyasal taşmanın, AB bazında Komisyon dışındaki diğer supranasyonal kurumlara da odaklanabildiğini savunmuştur. Örneğin, STK’lar lobi faaliyetlerini, AAD ve AP ile Komisyon nezdinde de hayata geçirebilirler. Neofonksiyonalistler, Neofonksiyonalist taşmaların nihai çıktısının federal bir devlet olduğunu düşünürken; örneğin, Schmitter, bunun zorunlu olması gerekmediğini ve nihai sonucun bunun yerine çok düzeyli ve çok merkezli yönetişimin egemen olduğu bölgesel bir örgüt olabileceğini savunmuştur.⁸¹

Siyasal taşmanın temel mekanizmasının Batı Avrupa toplumlarının çoğulcu doğasından kaynaklandığını savunan Tranholm-Mikkelsen, bu tür toplumlarda kendi amaçlarını gerçekleştiren gruplar arasında çatışma temelli politika olduğunu dile getirmiştir. Bu gruplar yüksek oranda bürokratikleşmiş kuruluşlar tarafından temsil edilmekte, böylece analitik odağın liderlerinin elitlerle sınırlandırılmasını mümkün kılmaktadır.⁸² Bu yaklaşımdaki temel fikir, bu tür seçkinlerin, ulusal çözümlerden ziyade uluslararası arayışlara daha iyi hizmet edebilecekleri algısını geliştiren bir öğrenme sürecinden geçecekleri fikridir. Bu fikir temelinde, faaliyetlerini, beklentilerini ve belki de yeni merkeze bağlılıklarını pekiştirebileceklerdir. Bu yeniden yönlendirme, daha fazla entegrasyon çağrısında bulunacak ve siyasi entegrasyon ivmesi sağlayacaktır.

Öte yandan, odak noktasında siyasi partilerin, liderlerin, sendikalar ve sendikaların davranışları ve algıları olan Haas, ulusal düzeyde meydana gelen değişimlerin yanı sıra supranasyonal düzeyde şemsiye/*umbrella* örgütlerin kurulması konusuyla da ilgilenmiştir. Bu bağlamda ona göre 'temel bulgu', bu tür grupların federal alana sıçrayacak ve böylece bütünleştirici dürtüyü artıracak baskılar üretecekleridir.⁸³

⁸⁰ Gallya Lahav, *Immigration and Politics in the New Europe: Reinventing Borders*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, ss. 11-14.

⁸¹ Philippe Schmitter, “Neo-Neofunctionalism”, *European Integration Theory*, Oxford, Oxford University Press, 2003, s. 39. <https://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/SPS/Profiles/Schmitter/NeoNeoFunctionalismRev.pdf>, (Erişim Tarihi: 3 Mart 2018).

⁸² Tranholm-Mikkelsen, *a.g.e.*, s. 5.

⁸³ Ernst Haas, “The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pretheorizing”, *Regional Integration-Theory and Research*, Leon L. Lindberg & Stuart A. Scheingold, (der.), Cambridge, Harvard University Press, 1971, s. XIII.

Özet betimlemeleri sunulmuş olan fonksiyonel ve siyasal taşma kavramlarının yanı sıra, işlenmiş taşma kavramı da incelenen teori çerçevesinde yer verilen bir taşma kavramı olup, izleyen bölümde betimlenmektedir.

1.2.1.3 İşlenmiş/Cultivated Taşma

*Cultivated/işlenmiş/kolaylaştırılmış*⁸⁴ taşma kavramı, supranasyonal organların faaliyetleri ile ilgilidir. Bu organlar, toplumsal grupların entegrasyonu, devletlerarası arabuluculuk ve paket anlaşmaların bir araya getirilmesi gibi politik ve entegrasyonu desteklemek gibi birtakım stratejilere sahiptirler.⁸⁵ İşlenmiş taşma, belirli konuların işlevsel nedenlerden ziyade politik olarak birbirine bağlandığı bütünleşme süreçlerine uygulanan terimdir. Bununla ilgili olarak Nye, ortaya çıkan sorunların teknolojik gerekliliklerden çok politik ihtiyaçlar ve olasılıklar bağlamında birleştirilebilir olduğunu savunur.⁸⁶ Neofonksiyonalistlerde ayrıca belirli sorunların varlığının -sorunların çözümü için-, ulus-devletler arasında çeşitli koalisyonların oluşmasına yol açacağı inancı da vardır. Bu çıkar gruplarından ve bürokratlardan oluşacak koalisyonların, politika gündemini etkilemeye ve kendi çıkarlarını korumaya çalışacağını da savunmuştur.⁸⁷

Neofonksiyonalizm, zaman içinde, supranasyonal kurumların, tek bir ulusal grubun ya da alt grubun tercihlerine indirgenemeyecek öz fikirleriyle, giderek daha bağımsız bir kimlik geliştirmelerinin muhtemel olduğunu varsaymaktadır. Bu nedenle, supranasyonal kurumlar, ortak bir çıkar olduğu algılanan alanlarda işbirliğini teşvik ederek entegrasyonu da (ve bu arada kendi güç tabanlarını güçlendirmeyi) teşvik edebilirler. Bunu, fonksiyonel veya siyasal taşmayı geliştirerek veya daha genel olarak entegrasyonu geliştirerek yapabilirler.⁸⁸ Bu doğrultuda Haas, hükümetler arası pazarlık nadiren 'en düşük ortak payda' çözümünün ötesine geçerken, Komisyon gibi bir aracının varlığının 'ortak çıkarın artırılmasına' neden olabileceğini ve sonuç olarak

⁸⁴ A. Emre Çakır, "Avrupa Bütünleşmesinin Siyasal Kuramları" eserinde "*cultivated*" kavramına karşılık "kolaylaştırılmış" sözcüğünü önermiştir. Sevilay Kahraman, "Avrupa Bütünleşmesi Kuramları:1950-1970 Yılları" adlı makalesinde "*cultivated*" kavramı için "işlenmiş" sözcüğünü önermiştir. Bu çalışmada ise "işlenmiş" sözcüğü tercih edilmiştir.

⁸⁵ Conzelmann, *a.g.e.*, s. 95.

⁸⁶ Joseph Nye, "Comparing Common Markets: A Revised Neofunctionalist Model", *International Organization*, Cilt 24, Sayı 4, 2009, s. 823.

⁸⁷ Jensen, "Neofunctionalist Theories", s. 74.

⁸⁸ Schmitter, "Ernst B. Haas and The Legacy of Neofunctionalism", s. 260.

daha fazla bütünleşmeyle sonuçlanabileceğini ileri sürmüştür.⁸⁹ Ancak belirtmek gerekir ki, supranasyonal kurumlara odaklanmasına rağmen Neofonksiyonalizm, üye devletlerin rolünü tamamen azaltmamaktadır.⁹⁰

Daha fazla entegrasyon için supranasyonal kurumlar tarafından yaratılan baskıları ifade eden işlenmiş taşma kavramı, bu ifadenin altında yatan varsayımın, bir zamanlar yaratılmış olan supranasyonal aktörlerin öncelikle kendi güçlerini arttırmalarıyla ilgilenmeleri ve böylece entegrasyon sürecine daha fazla ivme kazandırmaları olduğu dile getirilmiştir.⁹¹ Supranasyonal kurumların, AB güvenlik politikasına entegrasyon için önemli bir ivme sağladığı ileri sürülmektedir.⁹² İşlenmiş taşma kavramı bağlamında, stratejik koalisyon inşa etme ilkesi, supranasyonal aktörlerin, daha fazla entegrasyon için AB üye devletleri ile ittifaklar kurmalarını önermektedir.⁹³ Bir diğer önemli husus olan pazarlık ilkesi konusunda, supranasyonal aktörlerin güvenlik politikalarını arttırmalarını sağlamak amacıyla, kurumsal pazarlık güçlerini kullandıklarını göstermektedir.⁹⁴ Üçüncü olarak, supranasyonal aktörlerin politika meselelerini sektörel olarak gruplandırarak çözümlenmeye çalıştıkları öne sürülmektedir.⁹⁵

Neofonksiyonalizm'in teorik altyapısının tam olarak sunulması bakımından elit toplumsallaşması ve supranasyonal çıkar gruplarının rolüne değinilmesinde fayda görülmektedir. İzleyen başlıkta bu iki kavramın teorideki yerine kısaca değinilecektir.

1.2.2 Elit Toplumsallaşması/Elite Socialization ve Supranasyonal Çıkar Grupları/Supranational Interest Groups

Supranasyonalizm'in milliyetçilik üzerindeki eğilimlerine vurgu yapan elit toplumsallaşması ve supranasyonal çıkar grupları kavramları tanımlanırken öncelikle, AB karar alma sürecine katılan elitler/seçkinler olarak adlandırılan yetkililerin ve

⁸⁹ Groom, *a.g.e.*, ss. 4-6.

⁹⁰ Schmitter, "Ernst B. Haas and The Legacy of Neofunctionalism" s. 260.

⁹¹ Tranholm-Mikkelsen, *a.g.e.*, s. 6.

⁹² M. Riddervold & G. Rosén, "Trick and Treat: How the Commission and the European Parliament Exert Influence in EU Foreign and Security Policies", *Journal of European Integration*, Cilt 38, Sayı 6, 2016, s. 690.

⁹³ M. Chou & M. Riddervold, "The Unexpected Negotiator at the Table: How the European Commission's Expertise Informs Intergovernmental EU Policies", *Politics and Governance*, Cilt 3, Sayı 1, 2015, s. 64.

⁹⁴ Michael Blauburger & Moritz Weiss, "If You Can't Beat Me, Join Me! How the Commission Pushed and Pulled Member States Into Legislative Defence Procurement", *Journal of European Public Policy*, Cilt 20, Sayı 8, 2013, s. 1129.

⁹⁵ Riddervold & Rosén, *a.g.e.*, s. 690.

politikacıların, sadakatlerini ulusal devletlerinden Avrupa kurumlarına kaydırmaya eğilimli oldukları ileri sürülmüştür. Haas, entegrasyonun oluşmasında entegre olacak birimlerdeki hükümet dışı elitlerin varlığına dikkat çekerek; entegrasyonda sürece dahil olan elit grupların çıkarlarının belirleyici olduğunu savunmuştur.⁹⁶ İkinci olarak Jensen çıkar gruplarının supranasyonal bağlamda, faaliyetlerini bölgesel entegrasyonun gelişimi ile eşleştirmeye çalıştıklarını belirterek, bu grupların taleplerinin yerine getirilmesi konusunda daha fazla entegrasyon için baskı yaptığını savunmuştur.⁹⁷ Bu iki kavramla, entegrasyonun sürdürülebilirliğini destekleyen güçlerin altı çizilerek, hükümet ve hükümet dışı seçkinlerin ve ilgili çıkar gruplarının entegrasyon aşamasında fayda sağlayacağı vurgulanmıştır. Ayrıca, bu aktörlerin faaliyetlerini bir üst seviyeye taşıyarak, odak ve beklentilerini kademeli olarak Avrupa kurumlarına kaydıracakları ifade edilmiştir.⁹⁸

Haas, taşma fikrini ekonomik determinizm üzerine değil, hükümetlerin, partilerin özellikle de çıkar gruplarının tutum ve davranışlarındaki değişikliklere dayandırmıştır. Haas temelde bu yolla, grup baskısının federal alana yayılacağını ve entegrasyona yönelik dürtülerin artacağını savunmuştur.⁹⁹

Jensen ise, siyasal taşma kavramının, hükümet elitleri, çıkar grupları ve siyasi partiler gibi aktörler tarafından başlatılan daha bilinçli bir siyasi sürece odaklandığını; bunun sonucunda bu aktörlerin daha fazla entegrasyon sayesinde daha fazla avantaj elde ettiğini savunmuştur.¹⁰⁰

Çıkar gruplarına ilişkin Nye, entegrasyon planı oluşturulurken bu grupların, ortak çıkarların yansıtılması ve korunmasına yönelik entegrasyonu teşvik edebileceğini savunmuştur.¹⁰¹ Buna göre, bölgesel alanda daha kapsamlı bir ekonomik bütünleşmenin gerçekleşmesi ve siyasi bütünleşmenin uygulanabilmesi için supranasyonal kurumların oluşturulması durumunda, çıkar gruplarının bu kurumları destekleyeceği varsayılmıştır.¹⁰²

⁹⁶ Haas, *The Uniting of Europe*, s. 7.

⁹⁷ Jensen, "Neofunctionalist Theories", s. 77.

⁹⁸ Arne Niemann & Philippe C. Schmitter. "Neo-Functionalism." *In European Integration Theory*, Antje Wiener & Thomas Diez, (der.), Oxford, Oxford University Press, 2009, s. 48.

⁹⁹ Haas, *The Uniting of Europe*, s. X.

¹⁰⁰ Jensen, "NeoFunctionalism", s. 76.

¹⁰¹ Nye, "Comparing Common Markets", s. 809.

¹⁰² Jensen, "Neofunctionalist Theories", s. 76.

1.3 Neofonksiyonalizm'e Yöneltilen Eleştiriler

Her teorinin geçirdiği süreçte olduğu gibi, Neofonksiyonalizm de eleştiriden muaf bir süreç yansıtmamaktadır. Avrupa entegrasyonunun gelişimini yavaşlatan gelişmelerin yaşanması üzerine kuramsal olarak, Neofonksiyonalizm'in taşma kavramına bu dönemde eleştiriler gelmiştir. Taşma kavramının, Neofonksiyonalist teorisyenlerin öngördüğü şekilde otomatik olarak ilerlememesi konusunda eleştiriler dile getirilmiştir. Taşma etkisi düzensiz olarak gerçekleşmiş ve Neofonksiyonalist teorisyenler bu noktada yanılığa düşmüşlerdir.

Örneğin Hoffman, Neofonksiyonalizm'i entegrasyon süreci dışındaki çevresel faktörleri göz ardı etmesi açısından eleştirmiştir.¹⁰³ Hoffman'a göre entegrasyon, içsel ve dışsal bütün faktörleri dengeleyecek şekilde küresel ortam ve bu ortamın bir sonucu ona dışsal baskılar çerçevesinde değerlendirilmelidir.¹⁰⁴ Bu eleştirilerinden yola çıkarak Hükümetlerarasıcılık (*Intergovernmentalism*) yaklaşımını geliştirmiştir. Hükümetlerarasıcılık, bir Avrupa bütünleşmesi teorisi olarak, 1960'ların ortalarında, Neofonksiyonalist teori eleştirisinden ve AT'nin sonunda kendisini tam teşekküllü bir devlete dönüştüreceği yönündeki federalist varsayımlara tepki olarak ortaya çıkmıştır. Hükümetlerarasıcılık, 1960'ların sonuna gelindiğinde, Avrupa entegrasyonunu açıklamak, eski Neofonksiyonalist görüşün kabul gören yerini almak ve o zamana kadar Avrupa entegrasyonunun pratiğini daha doğru yansıtmak için kullanılan baskın paradigma haline gelmiştir.¹⁰⁵

Elbette zamanla AB gerçeği ile sınanan Neofonksiyonalizm'de değişiklikler yapılmıştır. Artan duraksamalar sonucunda Lindberg'in üzerinde durduğu, bütünleşmenin hızının yavaşlayabilmesi durumudur. Devletler arasında artan sorunlar sebebiyle uzlaşmazlıkların gündeme gelmesi, sürecin ivmesini düşürebilmektedir ve bu durum Lindberg-Scheingold tarafından yukarıda da değinilen gerileme olarak formüle edilen kavramla açıklanmaya çalışılmıştır.¹⁰⁶ Bu kavram, entegrasyon kapasitesinin ve etkinlik gücünün azaldığı dönemlerde, entegrasyon sürecinde yaşanması muhtemel gerilemeleri ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁰⁷ Schmitter, "belirli

¹⁰³ Michael O'Neill, *The Politics of European Integration*, London, Routledge, 1996, s. 208.

¹⁰⁴ Bache & Bulmer & George, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁰⁵ Michelle Cini, "Intergovernmentalism", *European Union Politics*, Michelle Cini & Nieves Perez, (der.), s. 90.

¹⁰⁶ Elif Toprak, "Neofonksiyonalizm'den Yapısalcılığa Entegrasyon Kuramları Işığında Türkiye-Avrupa Birliği Uyumu", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, Ankara, Güz 2007, s. 74.

¹⁰⁷ Leon Lindberg & Stuart Scheingold, *Europe's Would-be Polity: Patterns of Change in the European Community*, EngleWood Cliffs, Prentice Hall, 1970, s. 136.

bir dizi yükümlülükten geri çekilmenin olduğu bir durumu ifade etmek” olarak kavramsallaştırdığı gerileme için, kuralların artık düzenli olarak uygulanmadığı veya bunlara uyulmadığı süreçleri ifade etmiştir. Topluluk faaliyetlerinin kapsamının ve kurumsal kapasitelerin azaldığını dile getiren Schmitter, gerilemelerin bir zamanlar dengede olan veya gelecek vadeden bir faaliyet alanında meydana gelebileceğini dile getirmiştir. Ayrıca gerilemeler, bir bütün olarak sistem için risk teşkil etmekle birlikte söz konusu spesifik kurullarla sınırlı olması muhtemeldir.¹⁰⁸

Entegrasyon, çıkar odaklı olduğundan, bir entegrasyon projesi vaat edilenleri veya beklenenleri sunmadığında da bir gerileme meydana gelebilir. Entegrasyon, gerilemelerin yaşanmasına yatkın olabilir; çünkü genişleme sistemi, kar-zarar hesaplamalarını değiştirebilir ve bölgesel entegrasyonun çıkar odaklı olması nedeniyle katılımcı devletlerin çıkarlarında gerilemeye neden olabilir. Bölgesel entegrasyon süreci ilerledikçe, gerilemelerin daha düşük ihtimal olduğunu ifade eden Schmitter’a göre; gerilemeler ve diğer parçalayıcı hareketler için en muhtemel çözüm ‘kapsülleme/encapsulation’dir. Ulusal ve bölgesel entegrasyon faaliyetleri sırasında, aktörlerin çıkarları arasında eşitsizlikler söz konusu olduğunda bölgesel aktörler ve ulusal aktörler farklı politikalar benimsemektedir.¹⁰⁹ Daha kestirme bir tabirle ifade edilecek olursa, gerilemeler, politik ya da ekonomik bir sistemin yıkımı olarak anlaşılmaktadır. Lindberg ve Scheingold, 1970 yılında AT’nin geleceğini analiz ettiğinde, Topluluğun, ‘işlevsel olarak gerekli olan adımları atma’ konusundaki yetersizliğini, gerilemenin ve dağılmanın çeşitli nedenlerinden biri olarak belirtmiştir.¹¹⁰

Nihayetinde, çoğulcu sosyal yapı (çıkarcı grupları, siyasi partiler, birbirleriyle rekabet halinde bulunan seçkin grupların varlığı), yeterli ekonomik ve endüstriyel kalkınma seviyesi, katılımcılar arasında ortak ideolojik yaklaşımlar ve parlamenter demokrasinin varlığı gibi, bütünleşmenin gerçekleşebilmesi koşullarından bahseden Haas,¹¹¹ 1976 senesine gelindiğinde tartışmalara son noktayı koyarak teorisinin geçerliliğini yitirmiş olduğunu ilan etmiştir. 1970’li yıllarda, (1990’lı yıllara kadar

¹⁰⁸ Philippe Schmitter, “A Revisited Theory of Regional Integration”, *International Organization*, Cilt 24, Sayı 4, 1970, s. 865.

¹⁰⁹ Schmitter, *a.g.e.*, s. 865.

¹¹⁰ Lindberg & Scheingold, *a.g.e.*, s. 274.

¹¹¹ Toprak, *a.g.e.*, s. 74.

geçen sürede) Keohane ve Hoffmann, Neofonksiyonalizm'in karanlık çağını yaşadığını¹¹² belirtmiş, Hükümetlerarasıcılık ise altın çağını yaşamıştır.

2000'li yıllardan itibaren ise, geleneksel Neofonksiyonalist teorinin sektörler arası fonksiyonel bağımlılığının otomatik olduğu savını reddederek, entegrasyonu aşamalı bir süreç olarak tanımlayan Schmitter bu teoriyi geliştirmeye çalışmıştır.¹¹³ Schmitter, entegrasyon sürecinin, aktörler düzeyinde yaşanan dönüşüme/*transformation* odaklanarak, entegrasyonu çeşitli krizlerin tetiklediği bir karar alma döngüsü (*decision making cycles*) olarak vurgulamıştır.¹¹⁴ Schmitter dışında geleneksel -Tranholm-Mikkelsen tarafından geliştirilen- taşma kavramına ilişkin yeni varsayımlar geliştiren Niemann, Neofonksiyonalizm'in teorik çerçevesini yeniden çizmiştir. Fonksiyonel taşma konusunda Haas'ın sektörler arası bağımlılığın entegrasyon konusunda baskı yaratacağı fikri yerine, bu sürecin aynı zamanda birden fazla alanda, birden fazla işbirliğine gidilerek entegrasyonun gerçekleşmesine yönelik ortaya çıkan baskılar olarak ifade etmiştir.¹¹⁵ Siyasal taşmayı ise STK ve baskı gruplarını dahil ederek, entegrasyon sürecine etki eden seçkinleri/aktörleri daha geniş perspektifte değerlendirmiştir.¹¹⁶ İşlenmiş taşma kavramını ise Niemann, entegrasyon sürecinde devletlerin öngörmedikleri sonuçların alınması ve baskı gruplarının aktörlerin ikna edilmesi konusundaki etkileri üzerine temellendirmiştir.¹¹⁷ Niemann, bu kavramlara ek olarak *social*/sosyal taşma ve *exogenous*/harici taşma kavramlarını geliştirmiştir. Neofonksiyonalistlerin aktör/seçkin sosyalleşmesi olarak ifade ettiği politik seçkinlerin entegrasyon sürecinde yaratacağı baskıları vurgulayan düşüncesini Niemann, sosyal taşma olarak kavramsallaştırmıştır. Dışsal faktörlerin entegrasyon sürecine etkisi olduğunu savunan Niemann, bu etkileri, 'istemli' ve 'istemsiz' güdülenmeler olarak sınıflandırarak harici taşma kavramıyla ifade etmiştir.¹¹⁸

¹¹² Stanley Hoffmann & Robert Keohane, *The New European Community: Decisionmaking and Institutional Change*, Boulder, Westview Press, 1991, s. 8.

¹¹³ Schmitter, "Neo-Neofunctionalism", s. 8.

¹¹⁴ Zoe Lefkofridi & Philippe Schmitter, "Transcending or Descending? European Integration in Times on Crisis", *European Political Science Review*, Cilt 7, Sayı 1, 2015, ss. 4-5. https://www.researchgate.net/publication/263424766_Transcending_or_Descending_European_Integration_in_Times_of_Crisis, (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2019).

¹¹⁵ Niemann, *a.g.e.*, ss. 30-31.

¹¹⁶ Niemann, *a.g.e.*, s. 37.

¹¹⁷ Niemann, *a.g.e.*, ss. 63-64.

¹¹⁸ Arne Niemann, "The Phare Program and the Concept of Spill-over: Neofunctionalism in the Making", *Journal of European Public Policy*, Cilt 5, Sayı 3, 1998, ss. 431-432.

Görüldüğü üzere, söz konusu eleştiri süreci, salt eleştiri değil, aynı zamanda yeni kavramları da beraberinde getiren bir süreç olmuştur.

Bu altyapı üzerine, Avrupa bütünleşmesini teorik olarak açıklarken Neofonksiyonalizm'in bu sürece katkısının yadsınamaz olduğunu, fakat Neofonksiyonalizm'in bu süreci açıklayan yegâne teori olarak kabul edilmesinin de mümkün olmadığını unutmamak gerekmektedir; çünkü Neofonksiyonalizm bu sürece ilişkin tanımlayıcı savlar sunmuş olsa da bazı dönemleri açıklamakta yetersiz kalmıştır. Nitekim, Haas'ın teoriye yaklaşımı bu iddiayı doğrular niteliktedir. Daha sonra yaşanmaya başlayan bir dizi canlanma, bütünleşme teorisinin yeniden önem kazanmasına zemin hazırlamıştır.

1.4 AB'nin Oluşum Süreci ve Entegrasyon

Kökeni Fransızca olan *integration*, Türkçede 'entegrasyon' veya bütünleşme sözcüğüyle karşılanmakta,¹¹⁹ değişimle ilgili bir kavram olarak, bir "siyasal topluluğu" veya "bütünleşmiş toplumu" ifade etmek için kullanılmaktadır. Entegrasyon teriminin bir süreç mi, bir durum mu, yoksa her ikisi birden mi olduğu konusunda görüş ayrılıkları mevcuttur.¹²⁰

Entegrasyonu bir durum olarak görenler arasında en kapsamlı tanımı Etzioni sunmuştur. Etzioni'ye göre entegrasyon, farklı devletlerden oluşan bir kurumun, zorlama araçlarını kullanma yetkisini ele geçirmesi, karar verme mekanizmasına sahip olması ve bu devletlerin vatandaşları için siyasi bir kimlik oluşturabilmesi durumudur.¹²¹ Mevcut çalışmanın temellendirildiği teorisin fikir babası olarak kabul edilen Haas, bir duruma yol açan bir süreç olarak değerlendirdiği entegrasyonu siyasal aktörlerin sadakatlerini, beklentilerini ve siyasal eylemlerini, kurumlar aracılığıyla üye devletler üzerinde yetkilere sahip olabilecek yeni bir merkeze kaydırma konusunda

¹¹⁹ Canan Balkır & Diğdem Soyaltın, *Avrupalılaşıma*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018, s. 7.

¹²⁰ Ernst Haas, *Beyond the Nation-State: Functionalism and International Organization*, California, Standford University Press, 1964, s. 26.

¹²¹ Amitai Etzioni, "A Paradigm for the Study of Political Unification", *World Politics*, Vol. 15, No. 1, October 1962, s. 69. <https://www.cambridge.org/core/journals/world-politics/article/paradigm-for-the-study-of-political-unification/7718A0AC613A97383F4FADDE8B0D2B53> , (Erişim Tarihi 23 Ocak 2020). Aktaran Merve İrem Yapıcı, "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 3, 2007, s. 132.

ikna edilmeleri süreci olarak¹²² tanımlamıştır. Hasılı ‘entegrasyon’ kavramı farklı ulusal birimlerin siyasi bütünleşmelerine yönelik bir süreç ya da bu bütünleşmenin bir sonucu/ürünü olarak görülmüştür.¹²³

Avrupa ile ilgili olarak ise, birlik oluşturma fikrinin yüzyıllar öncesine dayandığı düşünülmektedir. Avrupa kavramının oluşmaya başladığı dönem Orta Çağ olarak kabul görse de Avrupa’nın dağınık devletlerinin birleştirilmesine yönelik bir AB oluşturulması düşüncesi, gerçek anlamda 19. yüzyılda şekillenmiştir. İkinci Dünya Savaşı ise, Avrupa bütünleşmesinin hayata geçirilmesinde dönüm noktası olmuştur.¹²⁴ Yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinin başlarında Avrupa’da yükselişe geçen faşizm, Avrupa’yı ikinci bir büyük savaşa itmiş; bu savaş hem galip hem de mağlup devletler için büyük bir tahribata yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın yıkıntıları üzerine kurulacak olan yeni Avrupa’da barış ve istikrarı sürekli kılmak amacıyla temel hedef, ulus devletler arasındaki tehlikeli rekabetin ve milliyetçiliğin aşılmasını sağlayacak yeni bir supranasyonal siyasi düzenin kurulmasıydı.¹²⁵ Monnet, devletler arasında bir koalisyon oluşturulması fikri yerine, toplumlar arasında bir birlik oluşturulması düşüncesiyle hareket edilmesi gerektiğini savunmuştur.¹²⁶ Bu girişimlerin, İkinci Dünya Savaşı’ndan galip ayrılan devletler arasındaki fikir ayrılıkları, Almanya’ya dair endişeleri ve Avrupa’da oluşan iki ayrı bloğun varlığı sebebiyle sekteye uğradığı söylenebilmektedir. Bu dönemde bütünleşme girişimlerinin temel taşlarından biri, dönemin İngiltere Başbakanı Winston Churchill’in 1946 tarihinde yaptığı konuşması olmuştur. Churchill konuşmasında, Avrupa’nın mümkün olduğu kadar genişlemesini, bir barış özgürlük ve güvenlik alanına dönüştürülmesini savunmuş ve bir Avrupa Devletler Birliği oluşturulmasını vurgulamıştır.¹²⁷

İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1950’lerde bütünleşme hareketinin kurumsal nitelik kazanmasıyla birlikte Churchill, federalist çizgide bir Avrupa bütünleşmesi

¹²² Ernst Haas, “International Integration: The European and the Universal Process”, *International Organization*, Cilt 15, Sayı 3, Summer 1961, ss. 366-367. https://www.lsu.edu/faculty/lray2/teaching/7971_1s2009/haas1961.pdf, (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2018).

¹²³ Theodore A. Coulombis & James H. Wolfe, *Introduction to International Relations: Power and Justice*, New Jersey, Prentice-Hall Inc., 1986, s. 306.

¹²⁴ Erhan Akdemir, “Avrupa Bütünleşmesi: 1957 Öncesi”, *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, Belgin Akçay & İlke Göçmen, (der.), Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 45.

¹²⁵ Cris Shore, *Building Europe: The Cultural Politics of European Integration*, New York, Routledge, 2000, s. 16.

¹²⁶ Shore, *a.g.e.*, s. 16.

¹²⁷ Walter Hallstein, *United Europe: Challenge and Opportunity*, London, Oxford University Press, 1962, s. 8.

önerisinde bulunmuştur.¹²⁸ Federalizm, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletlerin tek başına bırakılmamasını, eğer bırakılırsa seçkinler devlet sisteminin yeniden kurulacak olma riskini ve böylece devletlerarası gerilimler, çatışmalar ve savaşların yeniden dirilme tehlikesinin ortaya çıkacağı öngörüsünden hareketle,¹²⁹ Avrupa devletler sisteminin bir federasyona dönüştürülmesi gerektiğini savunan bir perspektif olarak ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ikiye bölünen Avrupa'da ekonomik bütünleşmeye gidilmesi uzun bir süre mümkün olmamıştır. Savaş sonrası dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, 5 Haziran 1947 tarihinde Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşmasında, kendi adını taşıyan yardım planıyla Avrupa'ya ekonomik yardımda bulunulacağını bildirmiştir.¹³⁰ ABD, Avrupa'nın yeniden inşa edilmesi ve dünya ticaretine entegre edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu yaklaşımın temelinde, bu politik ve ekonomik yapılanmanın aynı zamanda Sovyet yayılmasını durdurmaya ve sosyalist örgütlenmenin yükselişini engellemeye faydalı olacağı fikri bulunmaktaydı.¹³¹ Marshall Planı, 16 Nisan 1948 yılında OEEC'nin kurulmasıyla hayata geçirilmiştir.¹³² Sonradan OECD olarak isim değiştiren bu örgüt aracılığıyla ABD, Marshall Planı aracılığıyla katılımcı ülkelere 13 milyar dolar civarında ekonomik yardımda bulunmuştur.¹³³

Marshall yardımlarıyla somutlaşan, Avrupalı devletler arasında daha fazla işbirliğinin yapılması fikri, Avrupa bütünleşmesi sürecine hız kazandırmıştır. Avrupa ekonomisinin toparlanmasıyla beraber, Avrupalı federalistler Avrupa bütünleşmesi konusundaki çabalarına hız vermişlerdir. Avrupa bütünleşmesi bağlamında en önemli ve sembolik adım, dönemin Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın 9 Mayıs 1950'de AKÇT'nin kurulmasına ilişkin ve kendi adıyla anılan Schuman Deklarasyonu'nu ilan etmesidir.¹³⁴ Schuman'ın Fransa ve Almanya'nın çelik üretiminin ortak bir otorite altında birleşmesini öngördüğü bu plan; AT'nin ilk

¹²⁸ İrfan Kaya Ülger, *Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2002, s. 50.

¹²⁹ McCormick, *a.g.e.*, s. 17.

¹³⁰ *The "Marshall Plan" speech at Harvard University, 5 June 1947.* <http://www.oecd.org/general/themarshallplanspeechatharvarduniversity5june1947.htm> , (Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2019).

¹³¹ Michael J. Hogan, *The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe, 1947-52*, New York, Cambridge University Press, 1987, s. 26-7.

¹³² Daniel Berbezat, "The Marshall Plan and the Origin of the OEEC", *Explorations in OEEC History*, Richard Griffiths, (der.), Paris, OECD Publications, 1997, s. 34.

¹³³ Çağrı Erhan, "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 51, Sayı 1-4, 1998, s. 284.

¹³⁴ John McCormick, *The European Union*, Oxford, Westview Press, 1999, ss. 46-48.

mimarlarından sayılan Monnet'in savunduğu "topluluk yöntemi" olarak adlandırılan ve Federal Avrupa'nın kurulması yolunda yavaş yavaş ilerleyecek bir ekonomik bütünleşmeye odaklanan strateji üzerine kurulmuştur. Bu gelişmeler ışığında Avrupa bütünleşmesi, "anlaşmazlığa yol açmayan ekonomik konulara dair asgari mutabakatla başlayan ve aşamalı olarak ekonomik ve siyasi birleşmeye giden bir süreç" olarak tanımlanabilir. Bu minvalde, Avrupa bütünleşme düşüncesini ya da projesini salt bir düşünce olarak değil, artık Avrupa bütünleşme "süreci" olarak görmek yanlış olmayacaktır.¹³⁵ Zaten Federalizm'in savunucularından olan Monnet, Federal Avrupa'nın salt 'büyük çaplı bir siyasal dönüşüm' yoluyla gerçekleştiremeyeceğini öne sürmüştür. Bilindiği üzere, Paris Anlaşması'yla 1952 yılında kurulan AKÇT'nin bu yoldaki ilk küçük adım olduğunu ve işbirliğinin zamanla diğer siyasal alanlara sıçrayarak, en sonunda bir Avrupa Federasyonu'nun doğabileceğini düşünmüştür.¹³⁶ Ancak "Monnet planı/yöntemi" olarak adlandırılan bu yaklaşım, İtalyan politikacı Altiero Spinelli tarafından süreci ilerletecek bir siyasal merkezden veya liderlikten yoksun olmakla eleştirilmiştir. Spinelli'ye göre, ihtiyaç duyulan şey, bütünleşme sürecine liderlik edecek güçlü ve bağımsız kurumlardır.¹³⁷

AKÇT sınırlı yetkilerine ve hedeflerine rağmen Avrupalı devletlerin girişimleriyle oluşturulan ilk supranasyonal örgüt olması hasebiyle önemlidir. AKÇT, planlananın aksine ortaya çıktığı dönemde hedeflerinin çoğunu gerçekleştirememiş olmakla birlikte (kömür ve çelik için ortak pazar kurulması hedefi), esas amacı olan Avrupa'da entegrasyon fikrinin mümkün olduğunu ispatlama konusunda başarılı sayılmıştır.¹³⁸ Avrupa entegrasyonunu teşvik edici girişimler artmış, AKÇT dışişleri bakanlarının 1955'teki Messina toplantılarının sonucunda getirilen teklifte ortak kurumların geliştirilerek, ulusal ekonomilerin birleştirilmesi ve ortak pazarın kurulması yer almıştır.¹³⁹ Yapılan pazarlıklar neticesinde 1957 yılında imzalanan Roma Anlaşmaları'ndan biri olan AET ile AAET'nin kurulması sağlamıştır.¹⁴⁰ Bu

¹³⁵ Gökhan Akşemsettinoglu, "Avrupa Bütünleşme Projesinin ve Genişleme Sürecinin Değişen Dinamikleri", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2011, s. 4.

¹³⁶ McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, s. 18

¹³⁷ McCormick, *a.g.e.*, s. 18.

¹³⁸ John Gillingham, *Coal, Steel and the Rebirth of Europe, 1945-1955*, Cambridge, Cambridge University Press, 1991, s. 319.

¹³⁹ David Weigall & Peter Stirk, (der), *The Origins and Development of the European Community*, London, Pinter, 1992, s. 94.

¹⁴⁰ *The Treaty of Rome (EEC)*, 1957, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:xy0023>, (Erişim Tarihi: 24 Temmuz 2019).

anlaşma “çerçeve anlaşma” sayılıp, Avrupa entegrasyonu bağlamında temel anayasal çerçeveyi çizmiştir.¹⁴¹ Topluluğun amacı; ortak bir pazar tesis edilerek, üye devletlerin ekonomik politikalarının yakınlaştırılması yoluyla topluluğun bütünüyle uyumlu sürekli ve dengeli bir büyümenin sağlanması olarak belirtilmiştir.¹⁴² AAET ile de nükleer enerjinin güvenli ve barışçıl bir şekilde kullanılmasını sağlamak maksadıyla, üye devletlerin çalışmalarının koordine edilmesi amaçlanmıştır.¹⁴³ 1965 yılında imzalanan ve 1967’de yürürlüğe giren Füzyon (Birleştirme) Anlaşması ile Avrupa entegrasyonunda rolü olan AKÇT, AET ve AAET yönetim organları birleştirilerek tek bir komisyon haline gelerek Avrupa Toplulukları ismini almıştır.¹⁴⁴ 1968 yılına gelindiğinde entegrasyon kapsamında üye devletler arasında ürünler üzerindeki gümrük vergileri kaldırılmış, amaçlanan ortak pazar ve ekonomik birlik sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yılları takiben, AT’nin ekonomik ve siyasi başarısı bu örgütlenme dışında kalan ülkelerin de topluluğa yönelmelerinde etkili olmuştur. Böylelikle 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka’nın AT’ye üye olmasıyla,¹⁴⁵ 2013 yılında Hırvatistan’ın üyeliğine kadar devam edecek olan genişleme dalgalarının başladığı söylenebilmektedir. 1981 yılında Yunanistan’ın, 1986 yılında ise İspanya ve Portekiz’in katılmasıyla AT, ilk üç genişleme dalgasını tamamlamıştır.¹⁴⁶

1976 senesinde gümrük dışı engellerle karşılaşan ortak pazarın yeniden canlandırılması maksadıyla imzalanan ATS¹⁴⁷ ile birlikte yeni bir ivme kazanan entegrasyon hareketi, Maastricht Anlaşması’nın hazırlanmasının yolunu açmıştır. 1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması ile kurucu anlaşmalar özellikle AET üzerinde kurumsal ve ekonomik nitelikli değişikliklere gidilmiş, Avrupa entegrasyonuna siyasal entegrasyon boyutunu da dahil etmiştir. Maastricht Anlaşması öncelikle Avrupa halkları arasında daha yakın bir birliğin oluşturulması sürecinde yeni

¹⁴¹ Robert Schütze, *European Constitutional Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2012, s. 19.

¹⁴² “Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu Kuran Anlaşma”, *Avrupa Topluluklarına İlişkin Temel Belgeler*, (AKÇT, AET, AAET), T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Avrupa Topluluğu ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Cilt 1, Ağustos 1993, s. 99.

¹⁴³ “Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Atomic Energy Community”, *Official Journal of the European Union* Cilt, 321 Sayı 1, 2012.

¹⁴⁴ Finn Laursen (ed), “The 1965 Merger Treaty”, *Designing the European Union*, UK, Palgrave Macmillan, 2012, s. 77.

¹⁴⁵ Christophe Hillion, “EU Enlargement”, *OUP Corrected Proof*, 2011, s. 5.

¹⁴⁶ John Redmond & Glenda Rosenthal, *The Expanding European Union: Past, Present, Future*, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1998, s. 7.

¹⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2016-08/SingleEuropeanAct-TekSenet_0.pdf, (Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2019).

bir aşama olarak entegrasyonu ele almış, bu süreci Avrupa Birliği olarak kavramsallaştırmayı tercih etmiştir.¹⁴⁸

AB, Avrupa toplulukları temelinde, ortak dış ve güvenlik politikası ve adalet ve içişlerinde işbirliği ile üç sütun halinde ifade edilmektedir.¹⁴⁹ Maastricht Anlaşması sonrasında genişleme gündemdeki önemini korurken, Soğuk Savaş sonrasında Doğu Avrupa'ya doğru genişleme mümkün olmuştur. Haziran 1993'te AB'ye üyelik için birtakım standart gerekliliklerin yerine getirilmiş olması fikrine varılmıştır.¹⁵⁰ Kopenhag Kriterleri olarak adlandırılan bu kriterler şu şekilde özetlenebilir: üye olmak isteyen devletlerin insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygıyı teminat altına alması, işleyen ve serbest bir piyasa ekonomisine sahip olması, siyasi ve ekonomik açıdan birliğin yönetsel yapısını benimsemiş olması.¹⁵¹ AB, 1995 yılına gelindiğinde Avusturya, İsveç ve Finlandiya'yı kapsayan dördüncü genişleme dalgasıyla üye sayısını 15'e çıkarmıştır. Bu üç ülke kalkınmışlık seviyesi bakımından topluluk ekonomisine belirgin düzeyde katkıda bulunması yönüyle önemli sayılmaktadır.¹⁵²

1997 yılında kurucu anlaşmalar açısından özellikle AT ve AB önemli değişiklikler getiren Amsterdam Anlaşması imzalanmış ve 1997 yılında yürürlüğe girmiştir.¹⁵³ Amsterdam Anlaşması, kayda değer düzenlemeler içerse de genişleme konusundaki yenilikler 2001 yılında imzalanıp, 2013 yılında yürürlüğe giren Nice Anlaşması ile çözümlenmeye çalışılmıştır.¹⁵⁴ Genişlemenin önünü açan bu gelişmeler ışığında AB, 2004 yılında Çek Cumhuriyeti (Çekya), Estonya, GKRY, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'yı kapsayan en geniş genişleme dalgası yaşanmıştır. 2007 yılında ise Bulgaristan ve Romanya'nın

¹⁴⁸ *Treaty on European Union*, Brussels, Official Publications of the European Communities, 1992, Article A, s. 7. https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf , (Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2019).

¹⁴⁹ *Treaty on European Union*, Article A, s. 7

¹⁵⁰ John McCormick, *Avrupa Birliği'ni Anlamak*, Ankara, BigBang Yayınları, 2014, s. 121.

¹⁵¹ "The European Council Copenhagen 21-22 June", *Reproduced from the Bulletin of the European Communities*, Sayı 6, 1993.

¹⁵² John Redmond, *The 1995 Enlargement of the European Union*, Aldershot, Ashgate Publishing, 1997, s. 4.

¹⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2016-08/amsterdamtreaty_0.pdf , (Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2019).

¹⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12001C/TXT&from=EN> , (Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2019).

katılımıyla AB üye sayısını 27'ye yükseltmiştir.¹⁵⁵ 2007 yılında gerçekleşen bir başka önemli gelişme ise AB'nin daha demokratik ve etkin şekilde işleyen bir yapıya kavuşması için kapsamlı değişiklikler içeren Lizbon Anlaşması'nın imzalanmasıdır. 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması, AB'nin derinleşme sürecine önemli katkılarda bulunmuş, bu anlaşma sonrasında AB son bir kez daha genişleme yaşamıştır.¹⁵⁶ 2013 yılında çalışmada AB entegrasyon süreci incelenecek olan Hırvatistan'ın üyeliğiyle birlikte AB, halihazırdaki üye sayısına ulaşmıştır.

AB'nin genişleme dalgaları dikkate alındığında en son üyenin Hırvatistan olduğu gözlemlenmektedir. Bu temel üzerine, izleyen bölümde Hırvatistan'ın AB'ye üyelik sürecine değinilecektir. Hırvatistan'ın AB'ye üyelik sürecinde Neofonksiyonalizm ve alt savlarının rolü, önemi ve konumu değerlendirilecek, entegrasyonda etkili olan faktörler açıklanmaya çalışılacaktır.

¹⁵⁵ "Further Expansion", *The History of the European Union*, https://europa.eu/european-union/about-eu/history/2000-2009_en , (Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2019).

¹⁵⁶ Cini & Perez, (der.), *a.g.e.*, ss. 46-47. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007L/TXT&from=EN> , (Erişim Tarihi: 4 Ağustos 2019).

BÖLÜM II

HIRVATİSTAN'IN AB ÜYELİK SÜRECİ

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle YSFC'nin dağılışı üzerinde kısaca durulacaktır. Daha sonra, YSFC'nin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden Hırvatistan'ın AB üyelik süreci incelenecek ve bu sürecin Neofonksiyonalist teori kapsamında temellendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır.

2.1 Yugoslavya'nın Dağılışı ve AT/AB'nin Tutumu

Soğuk Savaş sonrasında dağılan YSFC, Soğuk Savaş döneminde hem ideolojik hem de siyasi açıdan Doğu ve Batı Blokları'na eşit mesafede durmaya yönelik bir yaklaşım sergilemiştir.¹⁵⁷ Bu dönemde Batılı devletler, Yugoslavya'nın varlığını, Belgrad yönetiminin iki blokla gelişmiş ilişkileri bulunduğu, SSCB'nin Avrupa'yı doğrudan tehdit etmesi önündeki ve doğal olarak olumlu bir unsur olarak görmüşlerdir. Hem bu durum hem de Yugoslavya'nın coğrafi konum avantajına sahip olması hasebiyle, Yugoslavya'yı ekonomik ve politik olarak desteklemişlerdir.¹⁵⁸

Eski Devlet Başkanı Josip Broz Tito'nun 1980'de hayatını kaybetmesi, cumhuriyetler arasındaki rekabetin ve geçmişten gelen düşmanlıkların yeniden alevlenmesini kolaylaştırmıştır. Politikacıların tutumları, işsizlik, enflasyon gibi yapısal sorunlara ek olarak milliyetçilik sorunu ülkede kaosu, yozlaşmanın ve çatışmaların zeminini kuvvetlendirmiştir.¹⁵⁹ 1991 yılının haziran ayında Hırvatistan'ın

¹⁵⁷ Dejan Jovic, "The Disintegration of Yugoslavia, A Critical Review Explanatory Approaches", *European Journal of Social Theory*, Cilt 4, Sayı 1, 2001, s. 110.

¹⁵⁸ Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Ankara, Palme Yayıncılık, 2005, s. 126.

¹⁵⁹ Petros Sioussiouras, "The Process of Recognition of the Newly Independent States of Former Yugoslavia by the European Community: The Case of the Former Socialist Republic of Macedonia", *Journal of Political and Military Sociology*, Cilt 32, Sayı 1, 2004, ss. 7-8.

bağımsızlığını ilan etmesi, Soğuk Savaş sonrasında eski önemini yitiren Yugoslavya'nın dağılmasında önemli bir gelişme olmuştur. Hırvatistan'ın bağımsızlığına anılan dönemde Slobodan Milošević liderliğindeki Sırp karşı çıkmış; Sırp'ların yoğunlukta olduğu JNA, önce Slovenya'ya sonrasında ise Bosna-Hersek ve Hırvatistan'a saldırmıştır.¹⁶⁰ Bu müdahale üzerine, Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ı desteklemesi, Yugoslavya'da çatışmayı körükleyen bir başka etken olmuştur. Hırvatistan'daki Hırvat-Sırp çatışması şiddetlenmiş ve bu durum Yugoslavya'nın diğer cumhuriyetlerindeki toplumların zihnen savaşa hazır hale gelmelerine neden olmuştur.¹⁶¹

AT'nin bölgeye ilk müdahalesi ise bu gelişme üzerine olmuştur. Dönemin dışişleri bakanlarından oluşturulan troika, Brioni Anlaşmaları olarak bilinen geçici bir uzlaşma sağlayarak, Belgrad'ı ateşkese sevk etmeye çalışmıştır. Brioni Anlaşması, Avrupalı liderler tarafından AT'nin bölgedeki ilk başarısı olarak yorumlanmıştır, zira bu anlaşma, Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık ilanlarının ertelenmesinin yanında, Slovenya'ya Yugoslavya'dan ayrılma olanağını sağlamıştır.¹⁶² Bu girişimlere rağmen, çatışma Hırvatistan'a kadar ulaşarak yoğunlaşmıştır. Bu durumda, AT'nin çatışma önleme mekanizması ve hâlihazırda askeri gücü henüz bulunmadığından, bu çatışmaya müdahale konusunda yetersiz kalmıştır.¹⁶³ AT'nin bölgedeki eksikliğinin giderilmesi maksadıyla troikanın, AT adına birtakım öneriler hazırlaması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Hazırlanacak önerilerin halkların kendi kaderini tayin etme hakkına (*self-determinasyon*) ve uluslararası hukuk kurallarına uygun olması gerektiğinin altı çizilmiştir. Dolayısıyla AT, bu çerçevede Ağustos 1991 tarihli bildiriyle, Sırp ordusunun şiddet eylemlerini kınamış; Yugoslavya ordusunun Sırp ordusuna verdiği desteğe son vermesi çağrısında bulunmuştur.¹⁶⁴ Bu süreçte AT'nin arabuluculuğuyla ateşkes anlaşmaları yapılsa da hemen hemen hepsi ihlal edilmiştir.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Dragutin Pavlicevic, "A Review of the Historical Development of the Republic of Croatia", *GeoJournal*, Cilt, 38 Sayı 4, 1996, ss. 386-387.

¹⁶¹ Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeni'nin Avsahası Bosna Hersek*, İstanbul, Birikim Yayınları, 1994, s. 107.

¹⁶² Thomas Grant, *The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution*, London, Westpost Press, 1999, s. 156; Darco Silovic, *The International Response to the Crisis in Yugoslavia, The Lessons of Yugoslavia*, New York, Haworth Press, 2000, s. 151.

¹⁶³ Ülger, *a.g.e.*, s. 167.

¹⁶⁴ Bulletin of the European Communities, *European Commission*, Sayı 7/8, 1991, s. 107. <http://aei.pitt.edu/65141/1/BUL339.pdf>, (Erişim Tarihi: 6 Eylül 2019).

¹⁶⁵ *Bariş'a Çağrı, Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu*, Özden Arıkan, (çev.), İstanbul, Sabah Kitaplar, 1996, s. 57.

Yugoslavya'daki çatışmanın artması sonucunda AT, 27 Ağustos 1991 yılında ATYK düzenleyerek bu sürecin hakemlik kurumu tarafından yönetilmesi gerektiğine karar vermiştir.¹⁶⁶ Daha sonra Badinter Komisyonu olarak adlandırılacak olan bu komisyon,¹⁶⁷ karşıt görüşler arasında uzlaştırmacı rol üstlenerek hakemlik görevi üstlenecektir. Ancak, bu komisyonun hukuk işlerinden sorumlu olan Alain Pellet, komisyonun görevlerinin açık bir şekilde tanımlanmadığını ve hedeflendiği gibi uzlaşmayı sağlayabilecek bir sisteme sahip olmadığını belirtmiştir.¹⁶⁸ Başına dönemin Fransa Anayasa Mahkemesi Başkanı Robert Badinter'ın getirildiği Komisyon, 1992 yılına gelene kadar sınır uyuşmazlıkları, tanınma kuralları, toprak bütünlüğünün korunması gibi alanlarda çeşitli bildirimler yayınlamıştır. Temmuz 1992'de AT'nin Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını, uluslararası hukukun ihlal edilmesi olarak nitelenmesine rağmen tanınmasıyla Komisyon, Yugoslavya'nın resmen dağıldığını kabul etmiştir.¹⁶⁹

Eylül 199'de, Sırp ordusu, Yugoslavya'nın da desteğiyle Hırvatistan topraklarının bir bölümünü denetim altına alarak, ilerlemeye devam etmiştir. Bunun üzerine BM, barış gücünün bölgeye getirilmesi konusunda önkoşul olarak Hırvatistan ve Yugoslavya kuvvetleri arasında ateşkes yapılması için görüşmelere başlamıştır.¹⁷⁰

Hırvatistan'daki çatışmanın esas nedenini teşkil eden Bosna-Hersek'i paylaşma konusu Sırbistan ve Hırvatistan arasındaki savaştan önce görüşülmeye başlandığında, Bosna-Hersek'in ikiye bölünmesi ve geriye kalan küçük toprak parçasına da Boşnakların yerleştirilmesi düşünülmüştür. Aliya İzzetbegoviç yönetimindeki Bosna-Hersek ise, bağımsızlık için Şubat 1992'de referanduma gitmiş; Boşnak yönetimi uluslararası toplumun bu konuya müdahale etmesiyle Bosna-Hersek'in savunulabileceğini öngörmüştür.¹⁷¹ Çatışmanın Bosna-Hersek'e de sıçraması Sırp-Hırvat çatışmasını şiddetlendirmiş, Sırlar ve Boşnaklar arasındaki çatışma da tırmanmaya başlamıştır. Sırbistan, Bosna-Hersek'in Sırbistan'a

¹⁶⁶ Conference on Yugoslavia Arbitration Commission: Opinions of Questions Arising from the Dissolution of Yugoslavia, Introductory note by Maurizio Ragazzi, 1992. http://www.pf.uni-lj.si/media/skrk_mnenja.badinterjeve.arbitrazne.komisije.1_10.pdf , (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2019).

¹⁶⁷ Grant, *a.g.e.*, s. 154; Steve Terrett, *The Dissolution of Yugoslavia and the Badinter Arbitration Commission*, Aldershot and Burlington, Ashgate Publishing, 2000, s. 120.

¹⁶⁸ Alain Pellet, "The Opinions of the Badinter Arbitration Committee: A Second Breath for the Self-Determination of Peoples, *European Journal of International Law*, Cilt 3, Sayı 1, 1992, s. 178.

¹⁶⁹ Danilo Türk, "Recognition of States: A Comment", *European Journal of International Law*, Cilt 43, Sayı 3, 1993, ss. 76-82; Grant, *a.g.e.*, s. 162.

¹⁷⁰ Türk, *a.g.e.*, s. 68.

¹⁷¹ İrfan Kaya Ülger, *Balkan Dramının Perde Arkası*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2003, s. 87.

bağlanmasını sağlamayı amaçlamıştır. Bu gelişmeler üzerine İzzetbegoviç, Nisan 1992’de Bosna-Hersek’in bağımsızlığını ilan etmiştir.¹⁷² Saraybosna kuşatması Nisan 1992’de başlamış, Mayıs 1992’de ise Miloşeviç rejiminin yardımcılarıyla Bosna-Hersek’teki Sırp milisleri, diğer bölgelere de saldırmaya başlamıştır. Bu savaş, zamanla Miloşeviç ve Bosna-Hersek’teki Sırp komutanlardan Radovan Karadžiç tarafından yönetilen ve Bosna-Hersek’te Boşnaklardan arındırılmış homojen bir nüfus sağlamak adına etnik bir temizliğe dönüşmüştür.¹⁷³ 1995’te savaş bittiğinde, savaş öncesinde nüfusu dört milyondan fazla olan Bosna-Hersek’te nüfus, neredeyse yarı yarıya azalmıştır. Bir milyondan fazla insanın ülke içerisindeki yerleşim yerlerinden edilerek mülteci konumuna düştüğü ifade edilmektedir. En büyük yerleşim alanlarından olan Srebrenitsa Doğu Bosna-Hersek’teki kontrolünü pekiştiren Sırp Cumhuriyeti tarafından işgal edilmiş olup; bu bölgede 11 Temmuz 1995’te 8000’den fazla Müslüman çocuk ve erkeğin öldürüldüğü soykırım, birkaç yıl sonra ortaya çıkmıştır.¹⁷⁴ Jepa, Priyedor ve Goraide gibi yoğun Boşnak nüfusu barındıran yerlerde de yapılan soykırımlar kayda geçmiştir.

BM’nin Temas Grubu’nun arabuluculuğuyla, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Hırvatistan 14 Aralık 1995’te Dayton Anlaşması’nı imzalamışlardır.¹⁷⁵ Çeşitli girişimler ve ateşkes çabalarıyla sağlanması hedeflenen barış ortamı Dayton Anlaşması ile nihayet sağlanmıştır; bu anlaşma idari ve siyasi açıdan birtakım düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Dayton Anlaşması’na göre, Bosna-Hersek devleti; Boşnak Hırvat Federasyonu, Bosna Sırp Cumhuriyeti (*Republika Srpska*) ve Brčko bölgesi olmak üzere birimlere bölünecek ve bu ayrı birimlerin kendi içlerinde anayasaları mevcut olacaktır.¹⁷⁶ Anlaşmadan sonra bölgenin güvenliği, iç savaş esnasında AB’nin bölgede aktif olamaması sonucu müdahalelerde bulunan BM yerine,

¹⁷² Bora, *a.g.e.*, s. 85.

¹⁷³ Charles Shrader, *The Muslim-Croats Civil War in Central Bosnia: A Military History, 1992-1994*, Texas, A&M University Press, 2003, s. 120.

¹⁷⁴ Gearoid O Tuathail & John O’Loughlin, “After Ethnic Cleansing: Return Outcomes in BosniaHerzegovina a Decade Beyond War”, *Annals of the Association of American Geographers*, London, Routledge Publisher, 2014, s. 1047.

¹⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.

https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_951121_DaytonAgreement.pdf, (Erişim Tarihi: 6 Eylül 2019).

¹⁷⁶ İndira Poriç, “Bosna Sorununun Günümüzdeki Durumu ve Değerlendirilmesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s. 97.

ABPM'ye bırakılmıştır. Daha sonra ise bu görevi NATO üstlenmiştir.¹⁷⁷

2.2 Hırvatistan'ın AB Üyelik Süreci

Hırvat-Sırp ve Bosna-Hersek savaşlarından sonra Hırvatistan ile AB ilişkilerinin ivme kazandığı bilinmektedir. Ancak, daha 1992 yılında bağımsızlığının Komisyon tavsiyesiyle tanınmasının ardından Hırvatistan ile AB arasındaki ilişkilerin gelişmeye başladığı belirtilmelidir. Bağımsızlığının tanınması üzerine Mayıs 1992 gibi erken bir tarihte Hırvatistan'a AB tarafından "özel konuk" statüsü verilmiş; bu statü Hırvatlarca Avrupa kapılarının açılması bakımından önemli bir işaret olarak görülmüştür. Ancak, 4 Ağustos 1995'te -eski Yugoslavya'daki savaşlarda adı geçen Ante Gotovina komutasındaki Hırvat ordusu, Sırp yönetimindeki Krajina (*Srpska Krajina*) bölgesine yönelik "Fırtına" adlı askeri bir saldırı başlatmıştır.¹⁷⁸ Sırp güçlerinin hızla çökmesi üzerine Hırvat hükümeti 7 Ağustos'ta savaşın sona erdiğini açıklamıştır. Hırvat hükümeti tarafından Krajina bölgesinin boşaltılmasının emredilmesi üzerine, bölgede yaşayan yaklaşık 200.000 Sırp, kişisel eşyalarıyla birlikte Hırvatistan'dan kaçmıştır.¹⁷⁹

Fırtına Operasyonu, Hırvatistan için Bosna Savaşı'nda kazanılmış stratejik bir zafer olarak nitelendirilmiş olsa da Hırvat Ordusu, Krajina bölgesinde Sırp mülklerini yağmalayıp yakmış, siviller sistematik olarak yerlerinden edilmiş; evlerini terk etmek istemeyen siviller ise öldürülmüştür.¹⁸⁰

HHK tarafından, Krajina bölgesinde en az 410 sivilin öldürüldüğü, 100'den fazla sivilin ise akıbetinin belli olmadığı belgelenmiştir. Bunun yanında, Krajina bölgesinin sistematik olarak tahrip edildiği, 22.000'e yakın ev ve binanın neredeyse yaşanmaz hale getirildiği belirtilmiştir. Hırvat Ordusu'nun saldırısı sonucunda

¹⁷⁷ "The Situation in Bosnia and Herzegovina, Dayton Peace Agreement", United Nations General Assembly Security Council, 30 November 1995, Annex 1-A. https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_951121_DaytonAgreement.pdf , (Erişim Tarihi: 6 Eylül 2019).

¹⁷⁸ Moments in U.S. Diplomatic History, *Operation Storm- The Battle for Croatia, 1995*. <https://adst.org/2016/08/operation-storm-the-battle-croatia-1995/> , (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2019).

¹⁷⁹ Vjeran Pavlaković, "From Conflict to Commemoration: Serb-Croat Relations and the Anniversaries of Operation Storm", University of Rijeka, 2009, s. 2; Nikica Barić, *Srpska Pobuna u Hrvatskoj*, Zagreb, Golden-Marketing, 2005, ss. 533-567.

¹⁸⁰ Pavlaković, *a.g.e.*, ss. 2-4.

yerlerinden edilen Sırlara yönelik sayısız insan hakları ihlali işlenmiştir.¹⁸¹

Fırtına Operasyonu sonrasında, Hırvat hükümeti Sırp azınlığa yönelik şiddet eylemlerini görmezden gelmiş; operasyon esnasında tahrip edilen çiftliklerini ve evlerini yeniden inşa etmelerine yardım etmeyi reddetmiştir. Bunun yanında, Hırvat hükümeti, operasyon sırasında öldürüldükleri ve gizli yerlere gömüldükleri varsayılan veya akıbeti bilinmeyen kişiler hakkında verilerin yayınlanmasını da reddetmiştir. Aynı zamanda, Hırvat hükümeti Sırp mültecilerin iadesi, mülklerinin iadesi, evlerinin yeniden inşa edilmesi ve diğer tüm sorunların çözülmesi için yardım konusunda verilen kararlara da uymamıştır.¹⁸²

HHK bu bulgular neticesinde, Hırvat Ordusu'nun ve Krajina bölgesindeki polislerin UIH¹⁸³ kurallarına uymadığını, bu ihlallerin faillerinin Lahey'deki EYUCM'de (*International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*) yargılanmaları gerektiğine işaret etmiştir.¹⁸⁴

Hırvatistan'ın bu müdahalesi sonrasında, AB, devletlerin ekonomilerinin yeniden yapılanması amacıyla oluşturduğu PHARE (*Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy*) Programı¹⁸⁵ müzakerelerini ve Hırvatistan'a verdiği statüyü askıya aldığını açıklamıştır.¹⁸⁶ Her ne kadar dönemin Hırvat lideri Franjo Tudjman, Hırvat hükümeti tarafından göç ettirilen kişilerin, işgal altındaki bölgelerdeki sorunlarının ve belirsizliğinin sona erdirilmesi ve bu kişilerin etnik ve insan haklarının, Hırvat anayasası tarafından güvence altına alınacağı konusunda söz verdiğini açıklasa da çatışmalar sona ermemiştir.¹⁸⁷ Bunun üzerine AB, Tudjman'ın AB perspektifinden otoriter olarak algılanması nedeniyle, 1997'ye kadar Hırvatistan'la ilişkilerini askıya almıştır.

¹⁸¹ Military Operation Storm and It's Aftermath Report, *Croatian Helsinki Committee for Human Rights*, Zagreb, HHO, 2001, s. 135.

<http://icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Exhibit/NotIndexable/IT-06-90/ACE81106R0000326368.pdf> , (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2019).

¹⁸² Military Operation Storm, *a.g.e.*, s. 136.

¹⁸³ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ijrcenter.org/international-humanitarian-law/> , (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2019).

¹⁸⁴ Military Operation Storm, *a.g.e.*, s. 136.

¹⁸⁵ The PHARE Program and the Enlargement of the European Union, European Parliament. http://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/33a2_en.htm#4 , (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2019).

¹⁸⁶ Human Rights Watch World Report Croatia, *Human Rights Watch*, 1996. <https://www.refworld.org/docid/3ae6a8b144.html> , (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2019).

¹⁸⁷ Human Rights, *a.g.e.*

Ayrıca Tudjman, Lahey’de eski Yugoslavya’daki savaşlar sırasında işlenen suçlara ilişkin olarak EYUCM’ye savaş suçularını iade etmemiştir.¹⁸⁸ Bu mahkeme ile işbirliği, AB-Hırvatistan müzakerelerinde en önemli koşullardan biri sayılmıştır. Tudjman’ın bunun yanı sıra basın üzerine sansür uyguladığı ve Bosna-Hersek’teki Hırvat ayrılıkçı hareketini desteklediği iddia edilmiştir.¹⁸⁹ AB, Hırvatistan’ın, Sırlar da dahil olmak üzere tüm ulusal azınlıkların güvenliğini sağlamasının ve onlara savaş sırasında alınan özel mülklerinin geri verilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁹⁰

Dayton Barış Anlaşması’nın imzalanmasının ardından, Balkanlar’da daha yapıcı ilişkiler kurulması gerekliliği ortaya çıkınca, AB’nin Batı Balkanlar’daki ilk kapsamlı politikası olan Royaumont Süreci, bu coğrafyadaki bölgesel işbirliğini teşvik etmek ve yeni işbirliği girişimleri başlatmak üzere başlatılmıştır.¹⁹¹ Bölgede istikrar ve iyi komşuluğun desteklenmesine odaklanan bir girişim olan Royaumont Süreci’yle, istikrar üzerine kurulu, işbirliğinin, barışın ve demokrasinin hakim olduğu bir Avrupa hedeflenmiştir.¹⁹² Bu süreç boyunca Komisyon, Hırvatistan da dahil olmak üzere bölge ülkeleriyle ikili ilişkiler geliştirmek için bazı politik ve ekonomik koşullar belirlemiştir. Bu koşullar demokrasinin korunması, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlık hakları ve piyasa ekonomisine geçiş ile ilgilidir.¹⁹³ AB, bu strateji ile bölgesel işbirliğini sağlayarak entegrasyonun temel prensiplerinden olan bölgesel barışı ve sürdürülebilir kalkınmayı hedeflemiştir.

2.2.1 Şartlılık İlkesi ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması: Hırvat Entegrasyonunun Nüvesi

Sürdürülebilir kalkınma ve barış hedefiyle hareket eden Konsey, Güneydoğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi konusunda temel prensip olarak şartlılık

¹⁸⁸ The Tribunal- Establishment, United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. <http://www.icty.org/sid/319> , (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2019).

¹⁸⁹ Melek Kırmacı, Croatia and Turkey: Is EU Enlargement Policy Beyond the Principle of Conditionality?, Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 60.

¹⁹⁰ “Franjo Tudjman: Father of Croatia”, BBC News, 11 December 1999. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/294990.stm> , (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2019).

¹⁹¹ Anna Diamantopoulou, Participates in ‘Royaumont’ Process in Order to Promote Social and Civil Dialogue in South-Eastern Europe, Brussels, 2000. https://europa.eu/rapid/press-release_IP-00-65_en.htm , (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2019).

¹⁹² Panagiotis Roumeliotis, “The Royaumont Process, Co-ordinator of the Royaumont Initiative Notes”, *A Journal of Foreign Policy Issues*. <http://www.hri.org/MFA/thesis/autumn98/royaumont.html> , (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2019).

¹⁹³ Bulletin EU, “Commission Communication on Common Principles for Future Contractual Relations with Certain Countries in South-Eastern Europe”, Sayı 10, 1996, s. 65.

(*conditionality*) ilkesini benimsemiştir. Bu temelde, tutarlı ve şeffaf bir politikanın temeli olarak bölgesel yaklaşım çerçevesinde çeşitli politik ve ekonomik koşullar oluşturmayı amaçlamıştır.¹⁹⁴ Bu kapsamda ülkelerin ilerlemesini kaydeden AB koşullara uyumu, şartlılık raporları ile izlemiştir. 3 Ekim 1997 tarihli ilk Şartlılık Raporu'nda, Komisyon, Hırvatistan'ın bu koşullar çerçevesinde ekonomi ve politika alanlarında ilerleme kaydettiğini kabul etmesine karşın, özellikle mültecilerin geri dönüşü konusunda ilerleme kaydetmediğinin altını çizmiştir.¹⁹⁵ 30 Mart 1998 tarihli ikinci Şartlılık Raporu'ndan sonra Komisyon, Hırvatistan'ın, azınlık haklarının korunması ve mülteci yükümlülükleri konusunda hala ilerleme kaydetmediğini belirtmiş; Hırvatistan'ın bu konuda harekete geçmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁹⁶

Ekim 1998'de, Hırvatistan'la ilgili üçüncü Şartlılık Raporu'nun biraz daha olumlu olduğu söylenebilmektedir. Farklı alanlarda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir, ancak bu çabalar yetersizdir ve amaçlanan ilerlemeler pratiğe dökülememiştir. Hırvatistan'ın demokratikleşme, insan hakları ve seçim reformu alanlarında hedeflenenden az ilerleme kaydettiği gözlemlenmiştir. Ayrıca azınlıklara gösterilen muameleler ve yargının bağımsızlığı ile ilgili sorunların devam ettiği söylenebilmektedir. Bununla birlikte, bir mülteci geri dönüş programının kabul edilmesi, geri dönüş hızı beklenenden yavaş olsa da bu konuda teşvik edici bir işaret olarak görülmüştür. Bölgesel işbirliği söz konusu olduğunda, Hırvatistan'ın kalkınmaya yönelik adımlar attığı söylenebilmektedir; ancak azınlık hakları konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmekte geri kaldığı ifade edilebilmektedir. Bu ilerlemeler ışığında, Hırvatistan'ın bağımsız ticaret tercihlerinden yararlanmaya devam edebileceği vurgulanırken; PHARE Programı kapsamında ekonomik yardım alması için bir süre daha geçmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Bulletin of European Union, "Agenda 2000: For a Stronger and a Wider Union", *European Commission*, Sayı 5, Brussels, 1997. https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf, (Erişim Tarihi: 12 Eylül 2019).

¹⁹⁵ European Commission, "Regional Approach to the Countries of South-Eastern Europe: Compliance with the Conditions Set Out in the Council Conclusions of 29 April 1997- Bosnia-Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia", Brussels, 3 October 1997, ss. 8-13.

¹⁹⁶ European Commission, "Regional Approach to the Countries of South-Eastern Europe: Compliance with the Conditions Set Out in the Council Conclusions of 29 April 1997- Bosnia-Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia", SEC (1998)586, Brussels, 30 March, 1998, s. 15.

¹⁹⁷ Bas van Gerven, "The Transformative Power of the European Union: Effectiveness of EU Conditionality in Croatia and Bosnia and Herzegovina", Utrecht University International Relations Master Thesis, Holland, 2016, s. 29.

AB, böylelikle Hırvatistan'ın aşamalı olarak AB'ye entegrasyonunda şartlılık temelinde yeni bir sürece girmiştir. Bu süreçte bölgesel işbirliği ile başlayan entegrasyon, ekonomik ve finansal yardım, demokratikleşme ve sivil toplum için yardım, mültecilere insani yardım, adalet ve iç işlerinde işbirliği şeklinde artarak devam edecektir. AB'nin bu bağlamda, Hırvatistan-AB ilişkilerinin ilk evrelerinde bir alanda başlattığı işbirliği girişimlerinin diğer alanlara da yayılarak entegrasyonu kolaylaştıracağı varsayımına dayandığını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Koşulların yerine getirilmesinden sonra 1999 yılında Hırvatistan dahil beş bölge ülkesiyle başlatılan İOS (*Stabilisation and Association Process*) bölgesel işbirliği çalışmalarına başka bir boyut getirmiştir. Bu süreç, bütün ülkeler için geçerli olacak ve daha gelişmiş bir işbirliği ortamı sağlayacaktır. Ayrıca bu süreç sonucundaki anlaşmalar, her ülkenin kendine özgü ve gelişen durumu göz önünde bulundurularak, ülkelerin yükümlülükleri ve bölgesel işbirliğine olan katkılarına göre uygulamaya konulacaktır.¹⁹⁸ Ülkesel bazdaki ilerleme göz önüne alındığında, Hırvatistan ile İOA (*The Stabilisation and Association Agreement*) müzakerelerinin başlamasının, Hırvatistan'ın koşullara sağlayacağı uyuma bağlı olduğu aşikârdır.¹⁹⁹

Öte yandan, Hırvatistan'da serbest ve adil seçimler için seçim sistemi reformu ihtiyacı ise, Aralık 1999'da Tudjman'ın ölümünden sonra yayınlanan, 9 Şubat 2000'de Beşinci Şartlılık Raporu'nda özellikle belirtilmiştir. Bundan önce gerçekleşen, 3 Ocak 2000 tarihli seçimler neticesinde ise halihazırda HDB'nin iktidarı zayıflamış; HDB'nin karşısında muhalefet partileri olan SDP ve HSLP oy çoğunluğunu sağlayarak mecliste daha fazla sandalye elde etmiştir.²⁰⁰ Bu durumun, AB bakış açısından Hırvatistan için demokratikleşme yolunda atılan önemli bir adım olduğu görülmüştür.

Akabinde, Kasım 2000'de Fransa'nın aracılığıyla gerçekleştirilmesine karar verilen Zagreb Zirvesi'nde İOS'ye dahil edilen ülkelerin, topluluğa katılım olasılıkları 1993'te Kopenhag Avrupa Konseyi'nde belirlenen kriterlere saygı ve özellikle bölgesel işbirliği konusunda, İOA'nın uygulanmasındaki ilerleme temeline

¹⁹⁸ Council of the European Union, Conclusions of the General Affairs Council of 21 and 22 June, Luxembourg, 1999. https://europa.eu/rapid/press-release_PRES-99-198_en.htm , (Erişim Tarihi: 14 Eylül 2019).

¹⁹⁹ Council of the European Union *a.g.e.*

²⁰⁰ Sasa Cvijetic, News Review for Croatia, *Central Europe Review*, Cilt 2, Sayı 1, 10 Jan 2000. <https://www.pecina.cz/files/www.ce-review.org/00/1/croatianews1.html> , (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2019).

bağlanmıştır.²⁰¹ Bu bilgiler ışığında AB'nin, bu bölgedeki sorunlu ülkelerin iç siyasetlerindeki istikrarsızlığı çözmüş ve demokratikleşme süreçlerini tamamlamış bir şekilde topluluğa üye olmalarını amaçladığı açıkça görülmektedir.

2000 yılında, AB hem İOS hem de Zagreb Zirvesi çerçevesinde Hırvatistan'ın çabalarını ve yeniliklere adaptasyon konusundaki başarısını olumlu olarak değerlendirerek, Hırvatistan ile İOA müzakerelerine başlamaya karar vermiştir. Böylece İOS, Hırvatistan ile AB ile daha yakın bir ilişki kurma konusunda önemli bir süreç olmuştur. Sonuç olarak, Hırvatistan siyasi, ekonomik ve kurumsal gelişimini AB'nin temelini oluşturan değerlere ve modellere uyarlayarak; insan haklarına saygılı, demokratik ve piyasa ekonomisini benimseyen bir ülke haline gelmeye çabalamıştır.²⁰² AB'nin, bu bölgedeki entegrasyon sürecinde bir takım müzakere ve anlaşmalarla bölgesel barışı tesis etmek suretiyle, üzerine kurulduğu temel değerleri uygulama alanı bulduğu söylenebilmektedir.

AB'yle ilişkilerin geliştirilmesi sürecinde İOA, Hırvatistan ve diğer ülkeler için önemli bir adım ve avantaj olarak görülmüştür. Anlaşma müzakereleri sürerken ülkelerin bireysel faydası gözetilmiş; her bir üyeyle anlaşma imzalanması, ilgili ülkenin müzakerelerdeki şartlı yükümlülüklerini yerine getirme çabasıyla neticelenmiştir.²⁰³ İOA, ilgili ülkelerin gelecekteki katılımı ile ilgili resmi bir taahhüt içermemesine rağmen, anlaşmanın Hırvatistan'ın AB adayı olma potansiyelini doğrular nitelikte olduğu söylenebilmektedir. Bu sebeple, Kopenhag Kriterleri diğer adaylar gibi, Hırvatistan için de belirleyici bir ölçüt sayılmış; İOA'nın başarılı bir şekilde uygulanması Hırvatistan'ın AB üyeliği için ek bir ön koşul olarak ortaya çıkmıştır. Hırvatistan'daki siyasi ve ekonomik ilerlemelerin daha sistematik ve doğru bir şekilde izlenmesi amacıyla için Konsey tarafından özel bir inceleme mekanizması oluşturulmuştur.²⁰⁴ Komisyon tarafından hazırlanan yıllık ilerleme raporlarına dayanan inceleme, İOS ülkeleri için önerileri içermiş ve süreci bütün yönleriyle ele almayı amaçlamıştır. Komisyon, ilk raporunda Hırvatistan'ın EYUCM

²⁰¹ Zagreb Summit Final Declaration, *European Commission*, 24 Nov 2000. <https://www.esiweb.org/pdf/bridges/bosnia/ZagrebSummit24Nov2000.pdf> , (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2019).

²⁰² European Commission against Racism and Intolerance, *ECRI Report on Croatia*, 2000. <https://rm.coe.int/second-report-on-croatia/16808b57b5> , (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2019).

²⁰³ Christian Pippan, "The Rocky Road to Europe: The EU's Stabilisation and Association Process for the Western Balkans and Principle of Conditionality", *European Foreign Affairs Review*, Cilt 9, 2004, s. 233.

²⁰⁴ Pippan, *a.g.e.*, s. 239.

ile işbirliğinin yetersiz olduğunu belirtmiş; yargının zayıflığının ve kolluk kuvvetlerindeki sorunların çözümü için girişimlerde bulunulması gerektiğinin altını çizmiştir.²⁰⁵

Bu gelişmeler ışığında, Haziran 2003'te Brüksel Avrupa Konseyi'nde, Batı Balkanlar'ın da durumu görüşülmüştür. Konsey'de Avrupalı liderler bu bölgenin önemini yineleyerek girişimlerin artırılması gerektiğini vurgulamışlardır. AB, üyeliğin nihai amacına yönelik İOS'nin ötesine geçmek için önemli çabaların gerekli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca AB, genişleme sürecinde bölgeye yönelik AB politikasının zenginleştirilmesi gerektiğinin altını çizerek, ilgili ülkelerin üyelik sürecinin güçlendirilmesini teklif etmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde, Hırvatistan'ın serbest ticaret, enerji ve altyapılar konusunda birtakım ilerlemeler kaydettiği belirtilerek, Hırvatistan'ın üyelik sürecinin Komisyon tarafından inceleneceği ifade edilmiştir.²⁰⁶

Daha sonra AB, ilgili ülkelerle işbirliği çabalarını destekleme konusunda önceliklerin belirlenmesini amaçlayan AEO teklifinde bulunarak, Kopenhag kriterlerinin de dikkate alınacağını ve Komisyon tarafından ilerlemelerin kaydedileceğini ifade etmiştir. Daha sonra Konsey, yine aynı yıl, Batı Balkanlar için Selanik Gündemi'ni kabul ederek, Batı Balkan ülkelerinin üyelik süreçlerinin AB ve üye devletler için önemini bir kez daha vurgulamıştır.

Arz ettiği önem açısından, çalışmanın izleyen bölümünde, Avrupa Anayasası'nın taslağının görüşüldüğü Selanik Gündemi'nin üye ülkeler ile potansiyel aday ülkeler için öneminin altı çizilerek, Hırvatistan'ın üyelik sürecine etkisi ele alınmaktadır.

²⁰⁵ Pippa, *a.g.e.*, s. 241. Ayrıntılı bilgi için bkz.

<https://www.dfa.ie/media/dfa/alldfawebsitesmedia/treatyseries/uploads/documents/treaties/docs/200625.pdf>, (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2019).

²⁰⁶ Brussels European Council Presidency Conclusions, *European Commission*, December 2003. https://europa.eu/rapid/press-release_DOC-03-5_en.htm, (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2019); Brussels European Council Presidency Conclusions, *European Commission*, March 2003. <https://www.consilium.europa.eu/media/20858/75136.pdf>, (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2019).

2.2.2 Selanik Gündemi (*The Thessaloniki Agenda*)

Haziran 2003'te düzenlenen Selanik Gündemi²⁰⁷, AB ile Batı Balkanlar arasındaki ilişkilerin derinleşmesinde önemli bir adım sayılmıştır. Bu gündemle, 1998'den itibaren istikrarın sağlanmasına katkıda bulunan İOS'nin geliştirilmesi amaçlanmıştır; tespit edilen başlıca sorunların ve bu sorunların çözümlerinin bölge ülkeleri için önemi üzerinde durulmuştur.

Selanik Gündemi'nde, entegrasyona yönelik, potansiyel adaylarla yürütülecek olan siyasi ve ekonomik diyalog konusu vurgulanarak, diyalogun AB için entegrasyon sürecinde önemli bir öncelik olduğu ifade edilmiştir. AB için, bölgedeki entegrasyonun ilerleyebilmesi barışın güçlendirilmesine bağlanmıştır; bu süreçte istikrarın, demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün desteklenmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.²⁰⁸ Ayrıca AB bölgede, insan haklarına ve azınlıkların varlığına saygı duyulması özelinde; çatışmaların barışçıl çözümü ve bölgesel işbirliği desteklenirken, bölgedeki terör, şiddet ve aşırılığın kınanması gerektiğini belirtmiştir.²⁰⁹ Bu bağlamda AB, İOS'ye dahil edilen ülkelerin ortak dış ve güvenlik politikası alanlarında siyasi diyalog yoluyla işbirliğine yönelmeleri gerektiğini belirtmiştir. Aynı zamanda AB, çok kültürlü yapının korunmasına yönelik olarak etnik ve dini hoşgörü ile sosyal uyumun sağlanması yoluyla mültecilerin kendi ülkelerine güvenle geri dönmeleri konularında teşvik etmeye çalışmıştır.²¹⁰ AB, bu bağlamda mülteciler ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişiler konusunda göç, sığınma ve mülteci konularında girişimleriyle bölgesel faaliyetleri destekleyerek, geri dönüşlerin hızlanmasını amaçlamaktadır.

Selanik Gündemi'nde Batı Balkan ülkelerindeki çatışmaların çözümü konusu üzerinde de durulmuştur. Uzlaşma girişimlerinin eğitim, sosyal gelişim ve kültürel faaliyetlerle de desteklenmesi gerekliliği vurgulanmıştır.²¹¹ AB, geçmişin olumsuz etkilerinin üstesinden gelmek, çatışmacı zihniyetleri değiştirmek ve modern

²⁰⁷ 19-20 Haziran 2003 tarihleri arasında, Yunanistan'ın Selanik kentinde gerçekleşen zirveye AB üye devletler (Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Danimarka, İrlanda, Birleşik Krallık, Avusturya, Finlandiya, İsveç, İspanya, Yunanistan, Portekiz), aday ülkeler (Çek Cumhuriyeti, Estonya, GKRY, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya) ve potansiyel adaylar (Arnavutluk, Bosna Hersek, Hırvatistan, Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, Sırbistan ve Karadağ) katılmıştır.

²⁰⁸ Lucia Vesnic-Alujevic, "European Integration of Western Balkans: From Reconciliation to European Future", *Centre for European Studies*, Brussels, 2012, s. 33.

²⁰⁹ EU-Western Balkans Summit Thessaloniki, European Commission, Thessaloniki, 21 June 2003. https://europa.eu/rapid/press-release_PRES-03-163_en.htm, (Erişim Tarihi: 25 Eylül 2019).

²¹⁰ Vesnic-Alujevic, *a.g.e.*, s. 33.

²¹¹ EU-Western Balkans Summit Thessaloniki, *a.g.e.*

demokratik toplumları şekillendirmek için bu araçların da etkili olduğu varsayımına dayanmıştır.

Gündem'de AB, bölge ülkelerindeki organize suç ve yolsuzluklar ile demokratik istikrarın eksikliğini; hesap verebilir kurumların kurulmasının, hukukun üstünlüğünün ve ekonomik kalkınmanın önündeki en büyük engeller olarak öne sürmüştür. Bölge ülkelerindeki bu istikrarsızlıkların ortadan kaldırılması için kullanılacak olan politika ve araçların, AB entegrasyonu temel prensiplerine uygun olması gerektiği vurgulanmıştır.²¹²

Selanik Gündemi sırasında, bölge ülkeleri ile üst düzey birçok taraflı siyasi forum başlatılarak bölge devletleriyle, AB üye ülkelerinin bir araya getirilmesi amaçlanmıştır. AB, böyle bir forum oluşturmanın amacını, AB ile İOS ülkeleri arasında ayrıcalıklı ve kapsayıcı bir ilişkinin varlığına işaret etmek olarak belirlemiştir.²¹³ Böylelikle, İOS hedeflerinin politik çerçevesi desteklenerek, daha hızlı hayata geçirilecek, bölgesel işbirliği zenginleştirilecek ve katılım sürecinin anlaşılması daha da kolaylaşacaktır.

AB bu gündemde, bölgedeki istikrar ve demokrasinin sürdürülebilir olmasının bir diğer yolunun da ekonomik refah olduğuna işaret etmiştir. Bölgede işleyen pazar ekonomilerini kurmak, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve istihdamı sağlamak için birtakım yapısal reformlar yapılması gerektiği kabul edilmiş; Trans-Avrupa Ağları ile uyumlu olarak, bölgedeki enerji, ulaştırma ve telekomünikasyon alanlarında modern altyapıların geliştirilmesinin önemi vurgulanmıştır,²¹⁴ zira bilindiği üzere etkin ve işleyen bir ticaret ile ekonomi ağı için ilk sağlanması gereken koşullardan biri ulaşım ve sevkiyat hatlarının sunulmuş olmasıdır.

2.2.3 Brüksel Zirvesi: Hırvatistan ile Müzakere Süreci

Selanik Gündemi'nin üzerinden çok geçmeden, Zagreb yönetiminin üyelik başvurusu üzerine Nisan 2004'te AB bir bildiri yayınlayarak, Hırvatistan ile üyelik müzakerelerinin başlatılmasını önermiştir. Komisyon başkanı Romano Prodi, Hırvatistan'ın son birkaç yılda, AB üyeliğine giden yolda ilerlemek için büyük çaba sarf ettiğini belirterek, Komisyon'un da bu ilerlemeyi yakından izlediğini ve

²¹² Vesnic-Alujevic, *a.g.e.*, s. 33.

²¹³ EU-Western Balkans Summit Thessaloniki, *a.g.e.*

²¹⁴ EU-Western Balkans Summit Thessaloniki *a.g.e.*

onayladığını ifade etmiştir. Prodi'ye göre Hırvatistan'ın olumlu performansı, AB'nin Batı Balkanlar'a yönelik stratejisinin ekonomik ve politik ilerlemesi açısından iyi bir çerçeve teşkil etmiş ve bölgedeki diğer ülkeleri de entegrasyon konusunda teşvik etmiştir.²¹⁵ Komisyon, üyelik başvurusunu Hırvatistan'ın 1993'teki Kopenhag Avrupa Konseyi'nin belirlediği kriterleri ve İOS süresince belirlenen şartları yerine getirme konusunda değerlendirmiştir.

Komisyon, Hırvatistan'da geçmişe göre işleyen bir demokrasinin olduğunu ve hukukun üstünlüğü ilkesiyle hareket eden istikrarlı kurumların varlığını ikrar etmiştir. Ayrıca temel insan haklarına saygı konusunda da Hırvatistan'ın ilerleme kaydettiği ifade edilmiştir. Bu ilerlemeler olumlu olarak değerlendirilse de AB, Hırvatistan'ın azınlık hakları, mültecilerin geri dönüşü, yargı reformu, bölgesel işbirliği ve yolsuzlukla mücadele alanında daha fazla çaba göstermesi gerektiğini eklemiştir.²¹⁶ Genel olarak Komisyon, Hırvatistan'ın, AB müktesebatına uyum sağlamak için daha fazla çaba göstermesi şartıyla, orta vadede diğer üyelik yükümlülüklerini üstlenebilecek bir konumda olacağı sonucuna varmıştır.

17-18 Haziran 2004'te Brüksel Zirvesi'nde Komisyon'un Hırvatistan'ın AB üyeliği başvurusu ve katılım müzakerelerinin başlatılması önerisi konusundaki görüşü tekrar desteklenerek onaylanmıştır. Konsey, Hırvatistan'ın Kopenhag Avrupa Konseyi tarafından belirlenen siyasi kriterleri ve İOS koşullarını yerine getirdiğini belirtmiştir. Bu gelişmeler neticesinde, Hırvatistan'a aday ülke statüsü verilerek, üyelik sürecinin başlatılması gerektiği bildirilmiştir.²¹⁷

Konsey, Hırvatistan ile 2005 yılının başlarında katılım müzakerelerine başlanmasını kararlaştırmıştır. Ayrıca Konsey, müzakere sürecinin Hırvatistan'ın üyelik şartlarını yerine getirmedeki ilerlemesine bağlı olacağını beyan etmiştir.²¹⁸ Konsey, Hırvatistan'ın EYUCM ile tam işbirliğini sürdürmesi ve kalan savaş suçlularının Lahey'e gönderilmesini sağlamak için gerekli tüm adımları atması gerektiğini vurgulayarak, Hırvatistan'ın azınlık hakları, mülteci dönüşleri, yargının

²¹⁵ Croatia: Commission Recommends Opening of Accession Negotiations, *European Commission*, Brussels, 20 April 2004. https://europa.eu/rapid/press-release_IP-04-507_en.htm?locale=en , (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2019).

²¹⁶ Croatia, *a.g.e.*

²¹⁷ Brussels European Council 17-18 June 2004, *Council of European Union Presidency Conclusions*, Brussels, 19 July 2004, s. 7. <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10679-2004-REV-2/en/pdf> , (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2019).

²¹⁸ Brussels European Council, *a.g.e.*, s. 7.

reformu, bölgesel işbirliği ve yolsuzlukla mücadele konularında çabalarını arttırmasını tavsiye etmiştir.²¹⁹

16-17 Aralık 2004'teki Brüksel Zirvesi'nde Konsey, Hırvatistan'ın ilerleme sürecini olumlu bularak, Hırvatistan ile müzakerelerin çerçevesini içeren bir anlaşma hazırlanmasını önermiştir. Önerilen anlaşma temelinde, Hırvatistan'ın EYUCM ile tam işbirliği yapılması şartıyla 17 Mart 2005'te katılım müzakerelerine başlanacağını ifade edilmiştir.²²⁰

1 Şubat 2005'te Hırvatistan ile AB arasında, müzakerelerin yürütülmesi sürecinde, önceki aday ülkelerle yapılan Avrupa Anlaşmalarına benzer şekilde, AB ile Hırvatistan arasındaki kapsamlı anlaşmalardan biri sayılan İOA yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmayla katılım öncesi dönemde AB ile Hırvatistan arasındaki siyasi diyalog, bölgesel işbirliği, serbest ticaret bölgeleri, rekabet gibi konulara değinilmiş; bu alanlarda Hırvatistan'ın AB müktesebatına uyumlu politikalar gerçekleştirmesi önerilmiştir.²²¹ Bu anlaşmanın tam olarak uygulanmasının, Hırvatistan'ın AB üyeliğine hazırlıklarında yardımcı olacağı belirtilmiştir. Buna karşılık, Hırvatistan'ın katılım müzakerelerindeki ilerlemesi İOS'deki taahhütlerin yerine getirilmesine bağlanmıştır.²²²

Ancak nispeten olumlu ilerleyen bu süreçte, Mart 2005'te Hırvatistan'ın EYUCM ile Hırvat General Gotovina'nın yakalanması konusunda işbirliği yapmadığı gerekçesiyle, 17 Mart 2005'te başlanması planlanan katılım müzakerelerinin ertelenmesine karar verilmiştir. İOA'nın yürürlüğe girmesinin ardından, 26 Nisan 2005'te İOK ilk toplantısında, Hırvatistan'ın EYUCM ile işbirliğine ilişkin süreç görüşülmüştür. İOK, EYUCM ile tam işbirliğinin katılım müzakerelerinin başlatılması için gerekli bir şart olduğunu hatırlatarak ve Hırvatistan'dan bu sorunu gecikmeden ele almak için gerekli adımları atma çağrısında bulunmuştur.²²³ Gotovina'nın yakalanması konusu Hırvatistan-AB ilişkilerinin önündeki önemli engellerden sayılabilmektedir.

²¹⁹ Brussels European Council, *a.g.e.*, s. 7.

²²⁰ Brussels European Council 16-17 December 2004, *Council of European Union Presidency Conclusions*, Brussels, 1 February 2005). https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/83201.pdf , (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2019).

²²¹ The Stabilisation and Association Agreement with Croatia enters into force today, *European Commission*, Brussels, 1 February 2005. https://europa.eu/rapid/press-release_IP-05-122_en.htm , (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2019).

²²² The Stabilisation and Association Agreement, *a.g.e.*

²²³ EU-Croatia Stabilisation and Association Council, *Council of European Union*, Luxembourg, 26 April 2005). http://europa.eu/rapid/press-release PRES-05-101_en.pdf , (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2019).

Gotovina, Fırtına Operasyonu sırasında Hırvat Ordusu'nun komutanı olarak, UİH ihlallerini önlemek ve failleri cezalandırmak için gerekli ve makul tedbirleri almaması, Cenevre Konvansiyonu'nun 3. Maddesi²²⁴ savaşın yürütülmesiyle ilgili yasa ve geleneklere uymaması sebebiyle savaş suçlusuydur.²²⁵

Mahkeme, Fırtına Operasyonu sırasında çok sayıda Sırp vatandaşın, Bosna Hersek ve Sırbistan'a kaçmak zorunda kaldığını, hastalık, halsizlik veya yaş nedeniyle kaçamayan Sırpların bazılarının sistematik olarak taciz edildiğini ve/veya yasadışı bir şekilde öldürüldüğünü beyan etmiştir. Mahkeme, Gotovina'nın, Krajina Sırp nüfusuna yönelik zulmün planlanmasında, hazırlanmasında veya uygulanmasında Tudjman da dahil olmak üzere, bireysel olarak ve/veya başkalarıyla uyum içinde hareket ettiğini, planlı, taahhüt edilmiş veya başka şekilde yardımda bulunarak desteklediğini beyan etmiştir. Zulüm suçunun öldürme, kamu veya özel mülkiyetin yağmalanması, mülkiyetin imhası, sınır dışı etme/zorla yer değiştirme, insanlık dışı muamele ve aşağılanma şeklinde gerçekleştiği, Gotovina'nın Hırvat kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen bu eylemleri önlemek veya faillerini cezalandırmak için gerekli ve makul tedbirleri almadığı belirtilmiştir.²²⁶

Operasyon sırasında Hırvat kuvvetlerinin, yasadışı olarak en az 150 Sırp vatandaşı ateş ederek, yakarak ve bıçaklayarak öldürdüğü, Gotovina'nın bu konuda gerekli tedbirleri almayarak insanlığa karşı suç yani cinayet işlediği ifade edilmiştir. Ayrıca, Hırvat kuvvetlerinin sayısız öldürme eyleminin yanı sıra kundaklama, yağmalama, taciz, terör ve fiziksel zarar verme eylemlerinde bulunduğu, bu eylemlerle, Krajina Sırp köylerini, mezralarını ve evlerini terk etmeleri konusunda korkutup zorladığı beyan edilmiştir. Mahkeme, Gotovina'nın bireysel olarak ve/veya başkalarıyla birlikte hareket ettiğini, Krajina Sırp nüfusunun sınır dışı edilmesinin ve zorla yerinden edilmesinin planlanmasında, hazırlanmasında veya uygulanmasında rol oynadığını vurgulamıştır.²²⁷ Mahkemenin, 24 yıl hapis cezası hükmüne karşılık Gotovina 4 kez temyiz başvurusunda bulunarak, beraatini talep

²²⁴ The Geneva Conventions of 12 August 1949 Article 3- Conflicts not of an international character, *International Committee of the Red Cross (ICRC)*, s. 35. <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/publications/icrc-002-0173.pdf> , (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2019).

²²⁵ The Prosecutor of the Tribunal Against Ante Gotovina Case No: IT-01-45-1, *The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. https://www.icty.org/x/cases/gotovina_old/ind/en/got-ii010608e.htm , (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2019).

²²⁶ The Prosecutor of the Tribunal Against Ante Gotovina, *a.g.e.*

²²⁷ The Prosecutor of the Tribunal Against Ante Gotovina, *a.g.e.*

etmiştir.²²⁸ Gotovina'yla ilgili iddianame 2001'de, beraberinde yargılanan generaller Ivan Čermak ve Mladen Markač²²⁹ ile ilgili iddianameler ise 2004'te doğrulanmıştır. Mahkeme Gotovina, Čermak ve Markač'ı siyasi, ırksal ve dini gerekçelerle zulüm, sürgün, kamusal veya özel mülklerin yağmalanması ve şehirlerin, kasabaların veya köylerin imha edilmesi veya askeri gereklilik tarafından gerekçelendirilmemiş tahribat, cinayet, insanlık dışı davranışlar ve zalimce muamele eylemlerinden suçlu bulmuştur.²³⁰ 2001'de iddianamesinin kabul edilmesinin ardından Gotovina, Hırvat güvenlik güçleri tarafından tutuklanmamış, izini kaybettirerek kaçmıştır. Hırvat güvenlik güçlerinin, Gotovina'yı tutuklamayı reddetmesinin ardında halkın kendisini bir savaş suçlusuna değil, ulusal bir kahraman olarak görmesinin etkisi yadsınamayacak kadar büyüktür. AB'nin katılım müzakerelerini ertelemesinde Hırvatistan'ın bu tavrının etkisinden söz edilebilmektedir.²³¹

3 Ekim 2005'te EYUCM Savcısı Carla del Ponte'nin Hırvatistan'ın EYUCM ile Gotovina'nın yakalanması konusunda işbirliği koşulunu tam olarak sağladığını açıklaması üzerine, aynı gün Hırvatistan ile katılım müzakerelerinin başlatılması kararlaştırılmıştır.²³² Hırvatistan ile katılım müzakerelerin çerçevesini çizen metinde AB, Hırvatistan'dan siyasi kriterleri yerine getirmeye devam etmesini, özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı ve temel özgürlükler gibi konularda daha fazla gelişme yönünde gayret göstermesini tavsiye etmiştir. AB ile Hırvatistan'ın yoğun siyasi diyaloglarına devam edeceği belirtilerek, hedeflenen alanlardaki ilerlemenin sürdürülebilirliği ve tam uygulamasının takip edileceği ifade edilmiştir.²³³

²²⁸ Appeals Judgement Summary for Ante Gotovina and Mladen Markač, *United Nations Judgement Summary*, The Hague, 16 November 2012, s. 2.

https://www.icty.org/x/cases/gotovina/acjug/en/121116_summary.pdf , (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2019).

²²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.icty.org/en/press/ivan-cermak-and-mladen-markac-granted-provisional-release-appeals-chamber> , (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2019).

²³⁰ Operation Storm, Gotovina and Markač, *Communications Service of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*, s. 4.

https://www.icty.org/x/cases/gotovina/cis/en/cis_gotovina_al_en.pdf , (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2019).

²³¹ How Croatia's Ante Gotovina's past caught up with him, *BBC News*, 15 April 2011. <https://www.bbc.com/news/world-europe-13038812> , (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2019).

²³² UN gives Croatia the green light, *The New York Times*, Luxembourg, 3 October 2005. <https://www.nytimes.com/2005/10/03/world/europe/un-gives-croatia-the-green-light.html> , (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2019).

²³³ Negotiating Framework, Luxembourg, 3 October 2005.

https://www.esiweb.org/pdf/croatia_ec_negotiation_framework_2005.pdf , (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2019).

Ayrıca, Hırvatistan'ın sosyal ve ekonomik ilerlemesinin müzakere sürecini hızlandırarak, katılımı kolaylaştıracağına vurgu yapılmış; daha önce öne sürülen Kopenhag Kriterleri ve İOS hedeflerinin uygulanması konusunda çabalarının devam etmesi gerektiği ifade edilmiştir. AB bunun yanı sıra, Hırvatistan'ın Birliğin müktesebatı olarak bilinen kurumsal çerçevesinin, hak ve yükümlülüklerinin de kabul edilerek uygulamasını tavsiye etmiştir. AB'nin, Hırvatistan'ın uygulamasını beklediği müktesebatı şunları içermektedir:

- Birliğin kurulduğu Antlaşmaların içeriği, ilkeleri ve politik amaçları,
- Antlaşmalar uyarınca alınan kararlar,
- Kurumlar arası anlaşmalar, kararlar, tavsiyeler, kılavuzlar gibi Birlik çerçevesinde kabul edilen, yasal olarak bağlayıcı olan veya olmayan diğer uygulamalar,
- Ortak dış ve güvenlik politikası çerçevesinde ortak eylemler, ortak pozisyonlar, beyanlar, sonuçlar ve diğer eylemler,
- Ortak eylemler, imzalanan sözleşmeler, kararlar, beyanlar,
- Topluluklar ve Üye Devletler tarafından Birlik faaliyetleri ile ilgili olarak imzalanan uluslararası anlaşmalar.²³⁴

Bu gelişmeler devam ederken, Konsey tarafından Hırvatistan'a katılım hazırlıklarında rehberlik etmesi amacıyla bir Katılım Ortaklığı (*Accession Partnership*) oluşturulmuştur. Katılım Ortaklığı, Hırvatistan'ın katılım sürecindeki eylemlerinde önceliklerin belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu Katılım Ortaklığı'nda listelenen öncelikler Hırvatistan'ın gerçekleştirebilme kapasitesi göz önünde tutularak, kısa vadeli öncelikler ve orta vadeli, Hırvatistan'a özgü öncelikler olarak belirlenmiştir.²³⁵ Gerçekleştirilmesi beklenen kısa vadeli öncelikler başlıca;

- Gerekli yeni mevzuatın kabulü dahil olmak üzere, strateji ve eylem planının uygulanması,
- Yolsuzluğun önlenmesi ve ilgili hükümet birimleri ile organları arasında gerekli koordinasyonun sağlanması,
- EYUCM ile tam işbirliğinin sürdürülmesi,
- İkili meselelere, özellikle Slovenya, Sırbistan, Karadağ ve Bosna-Hersek ile sınır konularına yönelik çözüm yoluna gidilmesi,

²³⁴ Negotiating Framework, *a.g.e.*

²³⁵ Accession Partnership with Croatia, *Official Journal of the European Union*, 25 February 2006, s. 2. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_Croatia%20Accession%20Partnership%202006.pdf , (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2019).

-Malların ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması,
-Para politikasının etkinliğini artırmak için ihtiyatlı ve istikrar odaklı makroekonomik politikalar uygulanması.²³⁶

Orta vadeli öncelikler ise başlıca;

-Mevcut ikili anlaşmaların uygulanmaya devam edilmesi,
-Kamu idaresinin etkinliğini arttırmak için reformlar yapılması,
-Ayrımcılık karşıtı stratejinin uygulanmasına devam edilmesi,
-Çözülmemiş sorunlarda, özellikle de sınır konusunda kesin anlaşmaların uygulanmasının sağlanması şeklinde özetlenebilir.²³⁷

AB, Ekim 2005'te başlayan ve yaklaşık bir yıl sürecek olan Hırvatistan'ın AB müktesebatına uyumunu, Tarama Süreci'yle (*Screening Process*) izleyerek çeşitli raporlar sunmuştur. İzleyen başlıkta Hırvatistan'ın katılım sürecinde önem arz etmesi sebebiyle Tarama Süreci ve sunulan raporlar incelenecektir.

2.3 Tarama Süreci

Hırvatistan'ın AB uyumunun takip edileceği Tarama Süreci'nin ilk aşaması, AB müktesebatının analitik olarak incelenmesi olmuştur. Bu aşamada Komisyon'un uzmanlarının, Hırvat yetkililerine AB'nin mevcut mevzuatı hakkında bilgi vermesi planlanmıştır. İkinci olarak ise, Hırvatistan'ın müktesebatı benimseme ve uygulamadaki başarıların özetlenmesi amaçlanmış ve ilerlemenin gidişatı açıklanmıştır.²³⁸

AB, Hırvatistan'ın müktesebata uyum konusundaki ilerlemelerini, başlıklar halinde yayımladığı raporlarla belgelemiştir. Birinci fasıl raporunda Hırvat mevzuatının, malların serbest dolaşımı bölümündeki müktesebat ile uyumlu olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Hırvatistan'ın, fiyat kontrolü ve ithalat söz konusu olduğunda genel ilkelerle makul bir uyum seviyesine ulaştığı belirtilmiştir.²³⁹

²³⁶ Accession Partnership with Croatia, ss. 2-9.

²³⁷ Accession Partnership with Croatia, ss. 9-14.

²³⁸ EU opens accession screening of Croatia and Turkey, *Euractiv News*, 21 October 2005. <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/eu-opens-accession-screening-of-croatia-and-turkey/798830/>, (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2019).

²³⁹ Screening Report Croatia, Chapter 1- Free Movement of Goods, 16-20 January 2006, ss. 22-23. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_01_hr_internet_en.pdf, (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2019).

İkinci fasıl raporunda, Hırvatistan'ın genel olarak işçilerin serbest dolaşımı alanında tatmin edici bir uyum seviyesine ulaştığı bildirilmiştir. Hırvat yasalarının, özellikle AB göçmen işçilerine yönelik ayrımcılık konusunda bir takım önemli düzenlemeler yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Buna ek olarak, Hırvatistan'ın, işçiler için dolaşım özgürlüğüne engel teşkil eden usul ve uygulamaları kaldırmaya yönelik olarak, Hırvat mevzuatında bir dizi değişiklik yapılması gerektiği raporda belirtilmiştir.²⁴⁰

Dördüncü fasıl raporunda, Hırvatistan'ın sermayenin serbest dolaşımı ve ödemeler konusunda müktesebata makul düzeyde bir uyum sağladığı; ancak, kısa vadeli kredi ve nakit işlemleri, kurumsal yatırımcılara getirilen kısıtlamalar ve ikili yatırım anlaşmaları dahil olmak üzere birçok alanda uyum sağlayamadığı rapor edilmiştir. Hırvatistan'ın bu konuda daha çok çaba sarf etmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.²⁴¹

On beşinci fasıl raporunda Hırvatistan'ın enerji konusunda AB'yi tatmin eden bir uyum seviyesine ulaştığı belirtilirken; enerjinin alt sektörlerinde, özellikle de petrol stokları, enerji verimliliği, binaların enerji performansı ve yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi konularında daha fazla uyum sağlanmasının çaba gerektirdiği yine açıkça ifade edilmiştir.²⁴²

On yedinci fasıl raporunda, Hırvatistan'ın işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olması dolayısıyla ekonomi ve parasal politika müktesebatına uyum sağladığı; ancak, özellikle kurumsal ve finansal bağımsızlığını sağlamak için daha fazla gayret göstermesi gerektiği rapor edilmiştir. Raporda Hırvatistan'ın katılım tarihinden itibaren bu müktesebatı devralarak, ortak Euro kullanımına geçeceği de belirtilmiştir.²⁴³ Diğer bölge ülkelerine nazaran Hırvatistan'ın, Euro kullanmaya başlamasının, AB'ye uyum sürecini kolaylaştıracağı söylenebilmektedir.

²⁴⁰ Screening Report Croatia, Chapter 2- Freedom of Movement for Workers, 19 July 2006, ss. 5-6. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_02_hr_internet_en.pdf , (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2019).

²⁴¹ Screening Report Croatia, Chapter 4- Free Movement of Capital, 25 November 2005, s. 7. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_04_hr_internet_en.pdf , (Erişim Tarihi: 4 Ekim 2019).

²⁴² Screening Report Croatia, Chapter 15- Energy, 15-17 May 2006, s. 10. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_15_hr_internet_en.pdf , (Erişim Tarihi: 4 Ekim 2019).

²⁴³ Screening Report Croatia, Chapter 17- Economic and Monetary Policy, 16 February 2006, ss. 2-3. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_17_hr_internet_en.pdf , (Erişim Tarihi: 4 Ekim 2019).

Yirmi üçüncü fasıl raporunda, Hırvatistan'ın yargı ve temel haklar konusunda ilerleme kaydettiği ancak bu konuda da daha fazla gayret gerektiği belirtilmiştir. Raporda, AB politikalarının, özgürlük, güvenlik ve adaleti sürdürmeyi ve daha da geliştirmeyi amaçladığı vurgulanmıştır. Bağımsız ve etkili bir yargının kurulmasının önemi üzerinde durularak, hukukun üstünlüğünün esas olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yolsuzluğun, demokratik kurumların istikrarını ve hukukun üstünlüğünü tehdit etmesi hasebiyle Hırvatistan'ın bu konuda etkin politikalar geliştirmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.²⁴⁴ Raporda, Hırvatistan Anayasası'nın temel hakların korunması hususunu temin ettiği; ancak genel olarak temel hakların korunmasında görevli kurumların, rollerinin etkisiz olmasından ötürü temel haklarının korunması konusunda Hırvatistan'ın müktesebatla tam olarak uyumlu hareket ettiği söylenememektedir.

Yirmi dördüncü fasıl raporunda, göç konusunda Hırvatistan'ın AB şartlarına sınırlı düzeyde uyum sağladığı gözlemlenmiştir. Ancak, Hırvatistan'ın AB üyeliğine tamamen hazır olması için mevzuatının, kapsamlı bir şekilde değiştirilmesi gerekecektir. Katılım öncesinde Hırvatistan'ın yasal göç, işçi göçü ve yasa dışı göç alanlarında AB müktesebatıyla uyum sağlaması beklenmiştir.²⁴⁵ Ayrıca raporda, Hırvat mevzuatının, sığınmacıların temel haklarını güvence altına aldığı; ancak AB gerekliliklerine tam uyum açısından Hırvat mevzuatında önemli değişiklikler yapılması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre, Hırvatistan'ın, sığınma merkezlerindeki barınma koşullarını iyileştirmesi ve uluslararası koruma başvurusu yapmak isteyen üçüncü ülke vatandaşlarının sığınma prosedürüne erişimini kolaylaştırması beklenmiştir.²⁴⁶

Keza, raporda Hırvatistan'ın vize politikası ve dış sınırların güvenliği konularında AB ile kurumsal işbirliğini arttırarak, müktesebata uyum konusunda çaba sarf etmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Hırvatistan'ın Schengen işbirliğine katılımı için henüz erken olduğu belirtilirken, üyelik sürecinde Schengen Eylem Planı (*Schengen Action Plan*) hazırlanması tavsiye edilmiştir.²⁴⁷

²⁴⁴ Screening Report Croatia, Chapter 23- Judiciary and Fundamental Rights, 7-8 September 2006. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/croatia/screening_reports/screening_report_23_hr_internet_en.pdf , (Erişim Tarihi: 4 Ekim 2019).

²⁴⁵ Screening Report Croatia, Chapter 24- Justice, Freedom and Security, 23-25 January 2006, s. 15. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_24_hr_internet_en.pdf , (Erişim Tarihi: 6 Ekim 2019).

²⁴⁶ Screening Report Croatia, *a.g.e.*, s. 15.

²⁴⁷ Screening Report Croatia, *a.g.e.*, ss. 15-17.

Yirmi dokuzuncu fasıl raporunda, genel olarak Hırvatistan'ın gümrük birliği mevzuatının, AB müktesebatıyla uyumlu olduğu belirtilirken, Hırvatistan'ın bağımsızlığından beri gümrükle ilgili hükümleri kabul ettiği ve uygulanması için gereken çabayı sarf ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca, Tarama Süreci sırasında, özellikle sahtecilik ve uyuşturucu ticareti konularında Hırvatistan'ın müktesebatla uyumsuz hareket ettiği rapor edilerek, Hırvatistan'ın bu sorunların çözümüne yönelik politikalar geliştirmesi tavsiye edilmiştir.²⁴⁸

Otuzuncu fasıl raporunda, Hırvatistan'ın dış ilişkiler alanındaki müktesebata, AB'yi tatmin edecek düzeyde uyum sağladığı belirtilmiş; ancak, müktesebata daha fazla uyum sağlama çabalarının belirli alanlarda sürdürülmesi ve iyileştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Kalkınma projelerinin geliştirilmesi, insani yardım ve üçüncü ülkelerle ikili anlaşmalar yapılması konularında iyileştirmeye gitmesi ve bu alanlarda daha yapıcı politikalar geliştirmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.²⁴⁹

Otuz birinci fasıl raporunda, Hırvatistan'ın, AB'nin Batı Balkanlar'da sürdürülebilir barışı ve istikrarı destekleme hedefine ve Selanik Gündemi'ne uygun hareket ettiği vurgulanırken, Batı Balkan ülkelerinin AB hedeflerine destek verdiği de raporda yer almıştır. Ayrıca Hırvatistan'ın Batı Balkan komşularıyla ilişkileri daha da derinleştirmek için çalıştığı, sınırlar, mülteci dönüşleri ve mülkiyet hakları gibi konularda işbirliğine gittiği ifade edilmiştir.²⁵⁰

Otuz ikinci fasıl raporunda, Hırvatistan'ın finansal kontrol alanında AB müktesebatına uyum sağladığının; ancak orta vadede Hırvatistan'ın daha fazla gelişim ihtiyacının olduğu belirtilmiştir. AB, para politikalarının yönetilmesi konusunda, iç denetim mekanizmalarının kuvvetlendirilmesi için denetleyici kurumların mali bağımsızlıklarının güçlendirilmesini tavsiye etmiştir. Ayrıca Hırvatistan'ın sahteciliğe

²⁴⁸ Screening Report Croatia, Chapter 29- Customs Union, 31 January-1 February 2006. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_29_hr_internet_en.pdf , (Erişim Tarihi: 6 Ekim 2019).

²⁴⁹ Screening Report Croatia, Chapter 30- External Relations, 10 July 2006, ss. 5-7. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/croatia/screening_reports/screening_report_30_hr_internet_en.pdf , (Erişim Tarihi 6 Ekim 2019).

²⁵⁰ Screening Report Croatia, Chapter 31- Foreign, Security and Defence Policy, 14 September 2006, s. 6. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/croatia/screening_reports/screening_report_31_hr_internet_en.pdf , (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2019).

karşı mücadele konusunda işbirliğini sürdürerek, sahte ürünleri dolaşımdan çekmeyen kurumlara özel yaptırımlar uygulaması gerektiği de raporda açıkça belirtilmiştir.²⁵¹

Ekim 2006'da Tarama Süreci'nin tamamlanmasıyla açıkça görülmüştür ki Hırvatistan, AB üyeliği yolunda hızla ilerlemektedir. Süreç boyunca açılan fasıllar göz önünde bulundurulduğunda Hırvatistan'ın büyük oranda müktesebatla uyum sağladığı anlaşılmaktadır. Ancak hala katılım sürecinin önünde, çaba sarf edilmesi önerilen mevcut sorunların olduğu belirtilmelidir. Ancak 2008 yılına kadar nispeten sorunsuz devam eden söz konusu müzakere süreci, Hırvatistan ile Slovenya arasında uzun zamandır çözülemeyen sınır sorunları sebebiyle durma noktasına gelmiştir. Bu nedenle, izleyen başlıkta Hırvatistan'ın katılım müzakereleri önünde engel teşkil eden bu sorunun tarihsel geçmişi özetlenerek, Hırvat entegrasyonunu nasıl sekteye uğrattığı ve AB'nin sorunun çözümündeki rolü açıklanmaya çalışılacaktır.

2.4 Hırvatistan-Slovenya Sınır Anlaşmazlığı: Tahkim Anlaşması (*Arbitration Agreement*)

Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin toprak sınırının büyük bir kısmı belirlenmiş olsa da Piran Körfezi sınırı, Slovenya ve Hırvatistan arasında çözülemeyen bir mesele olmuştur.²⁵² Yugoslavya döneminde, Dragonja Nehri'nin güneyinde kalan bölge, Sloven toprağı olduğu halde, Hırvat sistemi tarafından yönetilmiştir. Her iki ülkenin de 1991'de bağımsız olmasından kısa bir süre sonra, körfezin merkezinde sınır çizgisinin, Dragonja Nehri'nin bir uzantısı olarak kabul edilmesi önerilmiştir. 1992'de, Slovenya, körfezin güneydeki karasal kısım Hırvat bölgesi olmasına rağmen, körfezin tamamında egemenlik talebinde bulunmuştur.²⁵³ 1982 BMDHS'nin 15. Maddesi'nde, söz konusu iki devletin sahilleri bitişik veya karşı karşıya olduğunda, aralarında aksine anlaşma olmadıkça, bu devletlerin karasularını uzatmaya veya değiştirmeye hakkının

²⁵¹ Screening Report Croatia, Chapter 32- Financial Control, 18 May 2006, ss. 5-6. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_32_hr_internet_en.pdf, (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2019).

²⁵² Drago Kladnik & Primoz Pippan, "Bay of Piran or Bay of Savudrija?", *Acta Geographica Slovenica*, 48-1, 2008, ss. 59-61.

https://www.researchgate.net/publication/250304420_Bay_of_Piran_or_Bay_of_Savudrija_An_example_of_problematic_treatment_of_geographical_names, (Erişim Tarihi: 9 Ekim 2019).

²⁵³ Peter Mackelworth & Drasko Holcer, "Marine Conservation and Accession: The Future of Croatian Adriatic", *Environmental Management*, Sayı 47, 2011, s. 648.

https://www.researchgate.net/publication/41896510_Marine_Conservation_and_Accession_The_Future_for_the_Croatian_Adriatic, (Erişim Tarihi: 9 Ekim 2019).

bulunmadığı belirtilmiştir.²⁵⁴ Her iki ülke de iddialarını bu maddeye dayandırmıştır. Buna göre Hırvatistan, sınırın körfezin her iki kıyısından eşit uzaklıkta olacak şekilde çizilmesi gerektiğini iddia ederken, Slovenya ise 1991 yılına kadar bölgenin Sloven polis güçlerince kontrol edildiğini öne sürerek, tarihsel geçmiş göz önünde bulundurulup, Körfez'in orta çizgisinden de ileride hak iddia edebileceğini savunmuştur.²⁵⁵ Bu madde, kara sınırını destekler nitelikte olsa da Slovenya dezavantajlı olduğunu iddia etmiştir.

Piran Körfezi, Slovenya'nın açık denizlere erişimini kolaylaştırması bakımından da ayrıca önem arz etmiştir. BMDHS'nin 3. Maddesi'nde, her devletin sözleşmeye uygun olarak belirlenen başlangıç çizgisinden ölçülen, kara sularının genişliğinin 12 deniz milini aşamayacağı ifade edilmiştir.²⁵⁶ Slovenya kara sınırının, açık denizler ile arasındaki mesafenin 12 deniz milinden fazla olduğu, dolayısıyla bu durumun Slovenya'nın açık denizlere doğrudan erişimini engellediği söylenebilmektedir.²⁵⁷ Uluslararası sulara erişim hakkına sahip olmak isteyen Slovenya, uluslararası hukukun bu alandaki sınırlamalarını da, tarihsel geçmişe dayandırarak aşabileceğini savunmuştur.²⁵⁸ Bu anlaşmazlıklar, adını dönemin Slovenya Başbakanı Janez Drnovšek ve Hırvatistan Başbakanı Ivica Račan'dan alan Drnovšek-Raçan Anlaşması'yla çözülmeye çalışılmıştır. 2001'de imzalanan bu anlaşmada, iki ülke arasındaki bütün sınırların belirlenmesi amaçlanmıştır.²⁵⁹ Bu anlaşmaya göre, Hırvatistan Dragonja Nehri'nin güneyindeki tartışmalı bölgeyi alacak; ancak Piran Körfezi'nin çoğunluğunun Slovenya'ya verilmesini kabul edecektir.²⁶⁰ Hırvatistan, körfezin yaklaşık üçte birini ve İtalya ile deniz sınırını elinde tutarken, Slovenya uluslararası sulara ulaşabileceği bir koridor oluşturacaktır.²⁶¹ (Bkz

²⁵⁴ United Nation Convention on the Law of Sea, *a.g.e.*, Article 15, s. 30. https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf , (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2019).

²⁵⁵ İlke Toygür & Kıvanç Atak, "Hırvatistan'ın AB Müzakere Süreci", *İktisadi Kalkınma Vakfı*, Sayı 7, 2009, s. 2. https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/hrvatistanin_ab_muzakere_sureci.pdf , (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2019).

²⁵⁶ United Nation Convention on the Law of the Sea, Article 3, s. 27.

²⁵⁷ Mladen Klemencic & Clive Schofield, "Croatia and Slovenia: Four Hamlets Case", *Boundary and Security Bulletin*, Cilt 2, Sayı 4, 1995, s. 73. <https://www.dur.ac.uk/ibru/publications/view/?id=52> , (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2019).

²⁵⁸ Toygür & Atak, *a.g.e.*, s. 3.

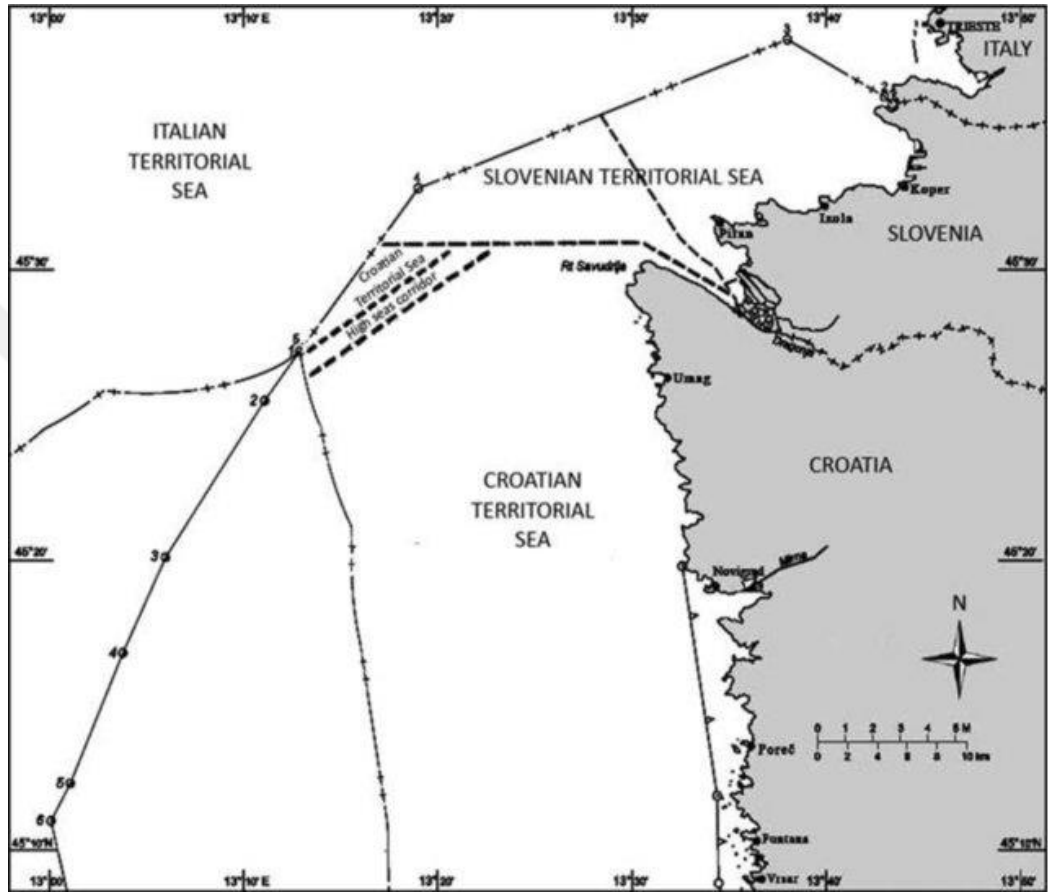
²⁵⁹ Mackelworth & Holcer, *a.g.e.*, s. 648.

²⁶⁰ Treaty Between the Republic of Slovenia and the Republic of Croatia on the Common State Border, Article 3, s. 3. <https://www.fomoso.org/wp-content/uploads/2018/07/Drnovsek-Racan-Agreement-2001-nicht-ratifiziert.pdf> , (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2019).

²⁶¹ Treaty Between the Republic of Slovenia, *a.g.e.*, Article 4, s. 3.

Şekil 1). Bu çözüm Sloven Parlamentosu tarafından kabul edilmiş olmasına rağmen, Hırvat Parlamentosu tarafından reddedilmiştir. Eylül 2002’de Račan, Drnovšek’e bir mektup göndererek bu anlaşmayı imzalamayacağını, BMDHS’nin 15. Maddesi’ne dayanarak, uluslararası tahkim arayışı içinde olacaklarını belirtmiştir.²⁶²

Şekil 1.1 Drnovšek-Raçan Anlaşması’na göre sınırlar (Mackelworth & Holcer)

Temmuz 2007’de, Slovenya, Hırvatistan’a sınır anlaşmazlığının AGİT tarafından kurulan, UTM’ye (*Court of Conciliation and Arbitration*) götürülmeden önce uzlaşma prosedürleriyle çözümlenmesini önermiştir; ancak Hırvatistan bu öneriyi reddetmiştir. Kısa süre sonra ise, Hırvatistan, Slovenya’ya anlaşmazlığın Hamburg’daki UDHM’ye (*International Tribunal for the Law of the Sea*) gönderilmesini önermiştir. Bu teklifi ise, Slovenya, salt deniz sınırlandırmasının değil,

²⁶² Thomas Bickl, “Reconstructing the Intractable: The Croatia-Slovenia Border Dispute and Its Implications for EU Enlargement”, *Croatian Political Science Review*, Cilt 54, Sayı 4, 2017, s. 14.

aynı zamanda tartışmalı bölgelerdeki kara sınırları anlaşmazlığının da çözülmesini istediği için reddetmiştir.²⁶³

İkili müzakerelerde çıkmaza girilmesi üzerine dönemin başbakanları Janez Janša (Slovenya) ve Ivo Sanader'in girişimleriyle (Hırvatistan) Ağustos 2007'de, anlaşmazlığın UAD'ye (*International Court of Justice*) sunulmasını öngören Bled Anlaşması imzalanmıştır.²⁶⁴ Anlaşmaya göre, UAD'ye sunulmak üzere bir anlaşma taslağı hazırlanması için her iki ülkenin hukukçularından oluşan, bir grup oluşturulması kararlaştırılmıştır. Ancak grup, anlaşmanın ana unsurları üzerinde büyük fikir ayrılıkları yaşanması nedeniyle önemli bir ilerleme kaydedememiş; Mart 2009'da Slovenya kendi uzmanlarını gruptan çekme kararı almıştır.²⁶⁵

Sınır anlaşmazlığının çözümünde dönüm noktası Eylül 2008'de Slovenya'nın parlamento seçimlerinden önce Hırvatistan'ın AB'ye katılım müzakerelerini durdurma kararı alması olmuştur. Aralık 2008'de Hırvatistan'ın müzakere sürecini veto eden Slovenya, iki ülke arasındaki uzun zamandır devam eden sınır anlaşmazlığı nedeniyle Hırvatistan ile katılım müzakerelerinin daha fazla engelleneceğini açıklamıştır.²⁶⁶ Bu açıklama ışığında, Slovenya'nın sınır anlaşmazlığı konusunda AB üyesi olma avantajını kullandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Aralık 2008'de gerçekleştirilen AB Zirvesi'nde Slovenya, Hırvatistan'ın en fazla sorun yaşadığı yargı ve temel haklar faslı başta olmak üzere izleyen fasılları engellemiştir.²⁶⁷ Ayrıca Konsey, Hırvatistan'ın halihazırda kaydedilen ilerlemeye dayanarak, özellikle adli ve idari reformlar, yolsuzlukla mücadele, organize suçlar ve temel haklara saygı gibi alanlarda beklenen ilerlemeyi sağlaması için daha fazla çaba sarf etmesi gerektiğini tavsiye etmiştir.²⁶⁸

Slovenya, AB üyesi olma avantajını kullanarak anlaşmazlığın çözümüne dair birtakım koşullar dayatmış olsa da iki ülke arasında yaşanan anlaşmazlığın çözülmesi

²⁶³ Vasilka Sancin, "Slovenia-Croatia Border Dispute: From Drnovšek-Račan to Pohor-Kosor Agreement", *Journal on European Perspectives of the Western Balkans*, Cilt 2, Sayı 2, 2010, s. 98. http://stara.cep.si/dokumenti/CEP%20revija_sancin.pdf, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2019); AGİT ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.osce.org/whatistheosce> ; UTM ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.osce.org/cca>, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2019).

²⁶⁴ Sancin, *a.g.e.*, s. 98.

²⁶⁵ Sancin, *a.g.e.*, s. 98; Bickl, *a.g.e.*, s. 16.

²⁶⁶ Slovenia to Block Croatia Accession Talks, *Euobserver News*, 18 December 2008. <https://euobserver.com/enlargement/27314>, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2019).

²⁶⁷ Jonida Begaj, "AB'ye Katılımı Hazırlayan Ortaklık Anlaşmalarının Tarihi ve Siyasi Süreç Kapsamında Şekillenmesi ve AB Üyeliği Üzerindeki Etkisi", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, 2016, s. 63; Council Conclusions on Enlargement (16981/08), December 2008, ss. 6-7. <https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2016981%202008%20INIT>, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2019).

²⁶⁸ Council Conclusions on Enlargement, *a.g.e.*, s. 6.

için, Komisyon arabuluculuk yapmayı teklif etmiştir. Ocak 2009'da AB'nin Genişlemeden Sorumlu Komisyon Üyesi Olli Rehn, anlaşmazlığı Hırvat hükümeti tarafından kabul edilmeyen üçlü bir siyasi komisyon önünde çözmeyi önermiştir.²⁶⁹ Yine Rehn tarafından Nisan 2009'da sunulan, anlaşmazlığın çözümüne ilişkin geçici tahkim önerisi ise Sloven hükümeti tarafından reddedilmiştir.²⁷⁰ Temmuz 2009'da anlaşmazlığın çözümüne ilişkin, dönemin Hırvatistan Başbakanı Jadranka Kosor, Slovenya Başbakanı Borut Pahor ile uzlaşmaya hazır olduklarını ifade etmiştir.²⁷¹

Eylül 2009'da Pahor Slovenya'nın, anlaşmazlığın nasıl çözüleceği konusunda fikir birliğine varıldıktan sonra, Hırvatistan'ın AB üyelik müzakerelerinde vetolarını kaldırmaya hazır olduğunu söylemiştir.²⁷² Bunun üzerine dönemin AB başkanı Fredrik Reinfeldt, girişimlerden memnuniyet duyduğunu, Hırvatistan'ın AB üyelik müzakerelerine devam edebileceğini ifade etmiştir.²⁷³ Bu açıklamaların, Slovenya ve Hırvatistan arasında anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin imzalanacak olan Tahkim Anlaşması'na giden süreci olumlu etkilediği söylenebilmektedir.

2.4.1 Tahkim Anlaşması

4 Kasım 2009'da İsveç gözetiminde, Slovenya ve Hırvatistan başbakanlarının katıldığı bir toplantı düzenlenerek, iki ülke arasındaki anlaşmazlığın çözümüne dair Tahkim Anlaşması imzalanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca toplantıda, Slovenya ile yapılacak anlaşmanın desteklenerek, Hırvatistan'ın AB'ye katılımının önündeki engellerin kaldırılması konusunda önemli adımlar atılacağı ifade edilmiştir.²⁷⁴

²⁶⁹ Tomasz Żornaczuk, "The Croatian-Slovenian Border Dispute and Croatian's Accession Negotiations with the EU", *The Polish Institute in International Affairs Bulletin*, Sayı 28, 2009, s. 56.

²⁷⁰ Hrvoje Špehar & Ivan Pepić, "The Europeanization of the Croatian Political System", *Policy-Making at the European Periphery: The Case of Croatia*, Zdravko Petak & Kristijan Kotarski, (der.), Switzerland, Palgrave Macmillian, 2019, s. 56.

²⁷¹ Croatia's Kosor Ready to Meet Slovene PM, *BalkanInsight News*, 23 July 2009. <https://balkaninsight.com/2009/07/23/croatia-s-kosor-ready-to-meet-slovene-pm/>, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2019).

²⁷² Slovenia-Croatia Reach Deal on Borders, EU Talks, *Reuters News*, 11 September 2009. https://uk.reuters.com/article/uk-croatia-slovenia-eu/slovenia-croatia-reach-deal-on-border-eu-talks-idUKTRE58A24S20090911?feedType=RSS&feedName=worldNews&utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+Reuters%2FUKWorldNews+%28News+%2F+UK+%2F+World+News%29, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2019).

²⁷³ EU Welcomes Slovenia, Croatia Border Deal, *Reuters News*, 11 September 2009. <https://uk.reuters.com/article/uk-croatia-slovenia-eu-sb/eu-welcomes-slovenia-croatia-border-deal-idUKTRE58A2NY20090911>, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2019).

²⁷⁴ Slovenia, Croatia PMs Sign Border Arbitration Deal, *Euractiv News*, 4 November 2009. <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/slovenia-croatia-pms-sign-border-arbitration-deal/>, (Erişim Tarihi: 17 Ekim 2019).

Tahkim Anlaşması'nda iyi komşuluk ilişkileri ve anlaşmazlığın barışçıl çözümüne bağlılığın önemi belirtilerek, BM Şartı'nın (*Charter of the United Nation*) 33. Maddesi, uluslararası barışı ve güvenliği tehdit edecek düzeyde herhangi bir uyuşmazlığa taraf olanların çözümü görüşme, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile, bölgesel kuruluşlar ya da anlaşmalara başvurarak aramaları gerektiği vurgulanmıştır.²⁷⁵

Anlaşmaya göre bir Tahkim Mahkemesi'nin ve bu mahkemenin kararlarını verecek olan bir Hakem Heyeti'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Buna göre Tahkim Mahkemesi'nde; Slovenya Cumhuriyeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti arasındaki deniz ve kara sınırlarının durumu, Slovenya'nın uluslararası su sınırı ve iki tarafın deniz alanlarının kullanımına ilişkin anlaşmazlıklar görüşülecektir.²⁷⁶ Ayrıca tarafların, ihtilaf konusu ile ilgili detayları bir ay içinde heyete bildirmeleri gerektiği belirtilmiş; bildirmemeleri durumunda, Hakem Heyeti'nin sözleşmeyi yorumlama yetkisinin bulunduğu belirtilmiştir.

Anlaşmada, 25 Haziran 1991'den sonra tek taraflı olarak sunulan hiçbir belgenin ve gerçekleştirilen eylemin, yasal bir öneme sahip olmayacağı vurgulanırken, tarafların Hakem Heyeti'nin hükümlerine hiçbir şekilde itiraz edemeyecekleri belirtilmiştir.²⁷⁷ Bu maddeden hareketle, Slovenya'nın Piran Körfezi'nin kontrolü konusunda tarihsel geçmişe yaptığı vurgunun, dayanağını yitirdiği söylenebilmektedir.

Hırvatistan'ın üyelik müzakerelerinin sürdürülmesine ilişkin, Slovenya'nın müzakere fasıllarının açılması ve kapatılması konusundaki çekincelerini kaldıracağı garanti edilmiştir. Ayrıca her iki tarafın katılım müzakerelerini olumsuz yönde etkileyebilecek herhangi bir eylem veya ifadeden kaçınması gerektiği belirtilmiştir.²⁷⁸ Tahkim Anlaşması'nın bu maddesinin, Hırvatistan'ın AB'ye katılımı önündeki en önemli ve köklü engellerden birini kaldırdığı açıkça söylenebilmektedir.

Tahkim Anlaşması Hırvatistan Parlamentosu tarafından 29 Ekim 2009'da onaylanırken, Sloven halkının ve sağ muhalefetin anlaşmayı Hırvatistan lehine

²⁷⁵ Charter of the United Nations, Chapter VI, Article 33, *United Nations*. <https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-vi/index.html> , (Erişim Tarihi: 17 Ekim 2019).

²⁷⁶ Arbitration Agreement Between the Government of the Republic of Slovenia and the Government of the Republic of Croatia, Stockholm, 4 November 2009, s. 1. http://www.assidmer.net/doc/Arbitration_Agreement_Croatia_Slovenia.pdf , (Erişim Tarihi: 17 Ekim 2019).

²⁷⁷ Arbitration Agreement, *a.g.e.*, s. 2.

²⁷⁸ Arbitration Agreement, *a.g.e.*, s. 3.

görmesi sebebiyle, Slovenya anlaşmayı referanduma sunmak durumunda kalmıştır.²⁷⁹ Referandumda, anlaşmanın kabulüne ilişkin %51 çoğunluk sağlanmış olup, Tahkim Anlaşması taraflarca onaylanarak yürürlüğe girmiştir.²⁸⁰ Bundan sonra Hırvatistan'ın üyelik sürecinde büyük sorun teşkil eden bir engel kalmamıştır.

Bu gelişmeler ışığında, izleyen bölümde müzakerelerin tamamlanması süreci ele alınarak, üyeliği daha da kolaylaştırması bakımından önem arz eden Katılım Anlaşması (*Accession Treaty*) açıklanmaya çalışılacaktır.

2.5 Müzakerelerin Tamamlanması: Katılım Anlaşması

Kasım 2010 Genişleme Stratejisi Raporu'nda, Hırvatistan'ın, Ekim 2005'te katılım müzakerelerine başladığından beri üyelik kriterlerini yerine getirme yönünde istikrarlı bir ilerleme kaydettiği belirtilmiştir. Ayrıca Hırvatistan'ın müktesebat kriterlerine uyum konusunda da başarılı olduğu ve açılan fasıllardan 25'inin geçici olarak kapatıldığı belirtilmiştir.²⁸¹ Müktesebatla uyum çerçevesinde Hırvatistan'ın, tarım, kırsal kalkınma, bölgesel politika, yapısal araçların koordinasyonu ve bütçe hükümleri ile ilgili koşulların sağlanması konusunda ilerleme kaydettiğine işaret edilirken, Hırvatistan'ın AB fonlarının yönetimi ve kontrolü için gerekli idari yapıların oluşturulması konusunda henüz beklenen uyumu sağlamadığı görülmektedir.²⁸²

Raporda, Hırvatistan'ın yargı ve temel haklar konusunda; özellikle yargının bağımsızlığı ve etkinliği, yolsuzluk, organize suçlarla mücadele, azınlık haklarına saygı konularında gerekli düzenlemelerin yapılmasının altı çizilmiştir. Ayrıca Hırvatistan'ın mültecilerin geri dönüşleri ve EYUCM ile tam işbirliği konularında müktesebata uygun olarak yeniden yapılandırma planlarını uygulaması beklenmiştir.²⁸³

²⁷⁹ Slovenia Border Dispute Referandum 2010, *World Election*, June 2010. <https://welections.wordpress.com/2010/06/08/slovenia-border-dispute-referendum-2010/>, (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2019).

²⁸⁰ Slovenian-Croatian Border Referandum 2010, *BallotPedia*, 2010. https://ballotpedia.org/Slovenian-Croatian_Border_Referendum_2010, (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2019).

²⁸¹ Enlargement Strategy and Main Challenges 2010-2011, *European Commission*, Brussels, 9 November 2010, ss. 14-15. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2010/package/strategy_paper_2010_en.pdf, (Erişim Tarihi: 19 Ekim 2019).

²⁸² Enlargement Strategy and Main Challenges, *a.g.e.*, s. 15.

²⁸³ Enlargement Strategy and Main Challenges, *a.g.e.*, s. 15. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2010/package/hr_rapport_2010_en.pdf, (Erişim Tarihi: 19 Ekim 2019).

Müktesebatla uyum çerçevesinde, Haziran 2011'de Hırvatistan ile bakanlar düzeyinde gerçekleştirilen Katılım Konferansı'nda son dört müzakere faslının da kapatılması kararı verilmiştir.²⁸⁴ Böylelikle Ekim 2005'te başlayan uzun müzakere sürecinin Hırvatistan için görece başarılı tamamlandığı söylenebilmektedir.

Bu toplantıyla kapatılması kararlaştırılan sekizinci fasıl rekabet politikası ile ilgili olarak Hırvatistan'ın çelik sektörüne ilişkin yeniden yapılanma programı uygulaması ve gemi yapımı sektöründe sağlanacak devlet yardımları konularında, AB müktesebatına tatmin edici düzeyde uyum sağladığı belirtilmiştir. Dahası konferansta, imzalanması planlanan Katılım Antlaşması'nın, Hırvatistan gemi yapımı ve çelik sektörünün yeniden yapılandırılmasıyla ilgili iki protokol içereceği de ifade edilmiştir.²⁸⁵ Bir diğer fasıl yargı ve temel haklar konusunda yargının bağımsızlığı, hesap verebilirliği, organize suçlarla ve yolsuzlukla mücadele, azınlık haklarının korunması, mültecilerin geri dönüş sorunlarının çözülmesi gibi konularda Hırvatistan'ın ilerlemesi memnuniyetle karşılanmıştır.²⁸⁶

Kapatılan diğer iki fasılla (Otuz üçüncü fasıl Mali ve Bütçesel Hükümler ve Otuz beşinci fasıl Diğer Sorunlar) bütün müzakere başlıklarının tamamlanması göz önünde tutulduğunda, Katılım Konferansı'nın Hırvatistan için katılım yolunda önemli bir adım olduğu açıkça görülmektedir.

Ekim 2011'de sunulan Genişleme Stratejisi Raporu'nda Hırvatistan'ın, yolsuzlukla mücadelede, hâkim ve savcılarının şeffaf atanması, geri dönen mültecilere yönelik konut ihtiyacının karşılanması gibi konularda önemli başarılar elde ettiği ifade edilmiştir. Ayrıca raporda, müzakere sürecinin tamamlanmasının, yıl sonunda imzalanması planlanan bir katılım anlaşmasıyla somutlaştırılacağı da vurgulanmıştır. Belirlenen prosedürlerin tamamlanması şartıyla Hırvatistan'ın 1 Temmuz 2013'te AB'ye katılımının sağlanacağı belirtilirken, Hırvatistan'ın müzakere sürecindeki

²⁸⁴ Accession Conference at Ministerial Level Closes Negotiations with Croatia, *Council of European Union*, Brussels, 30 June 2011. https://europa.eu/rapid/press-release PRES-11-219_en.htm , (Erişim Tarihi: 19 Ekim 2019).

²⁸⁵ Accession Conference at Ministerial Level, *a.g.e.*

²⁸⁶ Accession Conference at Ministerial Level, *a.g.e.*

ilerleme hızının düşürülmemesi gerektiğinin de altı çizilmiştir.²⁸⁷ Ayrıca raporda, Hırvatistan'ın müktesebata uyum çabalarına devam etmesi ve kamu idaresi reformunun ilerlemesi özelinde idari kapasitesini daha da güçlendirmesi tavsiye edilmiştir. Buna göre, Komisyon, Hırvatistan'ın katılım tarihinden önce yapılması gerekenler de dâhil olmak üzere üstlendiği taahhütleri yerine getirme sürecini ve üyelik sonrasında sorumlulukları üstlenme çabasını yakından izlemeye devam edecektir.²⁸⁸ Bu izleme sürecinde, yolsuzlukla mücadele, sınır yönetimi, rekabet politikası, adalet, özgürlük, temel haklar ve güvenlik gibi alanlara odaklanılacaktır. Rapora göre bu alanlardan herhangi birinde endişe uyandıracak bir durum tespit edildiği takdirde Hırvatistan tarafından çözülmezse, Komisyon gerektiğinde Hırvat makamlarına erken uyarı mektupları gönderecektir.²⁸⁹

Bu gelişmelerin ardından, 1 Aralık 2011'deki AP yasama kararıyla Hırvatistan'ın nihayet 1 Temmuz 2013'te birliğe katılımı onaylanmıştır. Ancak bununla birlikte, Hırvatistan hükümetinin özellikle yargı reformu, yolsuzluk, organize suçlarla mücadele ve ekonomik reformlara gidilmesi konularında yükümlülüklerini yerine getirmesi tavsiye edilmiştir.²⁹⁰ Dönemin AP Başkanı Jerzy Buzek, yapılan oylama sonrasında "Bugün Hırvatistan ve AB için iyi bir gün" açıklamasında bulunarak, AB'nin Hırvatistan'ın üyeliği konusunda ne kadar istekli olduğunu vurgulamak istemiştir.²⁹¹

Oylamanın Hırvatistan lehine neticelenmesinin ardından, 5 Aralık 2011'de AB'nin Hırvatistan'ın birliğe kabulüne ilişkin kararı açıklanmıştır. Kararda

²⁸⁷ Enlargement Strategy and Main Challenges 2011-2012, *European Commission*, Brussels, 12 October 2011, s. 13. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2011/package/strategy_paper_2011_en.pdf, (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2019); Croatia 2011 Progress Report, *European Commissions Staff Working Paper*, Brussels, 12 October 2011, s. 4. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2011/package/hr_rapport_2011_en.pdf, (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2019).

²⁸⁸ Commission Opinion of 12 October 2011 on the Application for Accession to the European Union by the Republic of Croatia, *Official Journal of the European Union*, 24 April 2012, s. 2. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012A0424\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012A0424(01)&from=EN), (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2019).

²⁸⁹ Enlargement Strategy and Main Challenges 2011-2012, *a.g.e.*, s. 13.

²⁹⁰ European Parliament Legislative Resolution of 1 December 2011 of Accession to the European Union of the Republic of Croatia, *Official Journal of the European Union*, 24 April 2012, s. 1. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011AP0538&from=EN>, (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2019); Croatia's EU Accession: Green Light from Parliament, *European Parliament News*, 1 December 2011. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20111201IPR32926/croatia-s-eu-accession-green-light-from-parliament>, (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2019).

²⁹¹ Croatia's EU Accession, *a.g.e.*

vurgulanan AB Anlaşması'nın 49. Maddesi'ne göre, AB'nin değerlerine saygı duyan ve bu değerleri desteklemeyi taahhüt eden her Avrupa devleti, birliğe üye olmak için başvurabilir. Bu başvuru AP ve ulusal parlamentolara bildirilecektir. Başvuran devlet, Komisyon'a danıştıktan sonra ve üye tam sayısının çoğunluğu ile karar verecek olan AP'nin onayını aldıktan sonra oybirliğiyle hareket edecek olan Konsey'e başvurusunda bulunacaktır.²⁹² 5 Aralık kararında, Hırvatistan'ın üyelik başvurusunun AK ve AP'nin olumlu görüşleri doğrultusunda, AB Anlaşması 49. Maddesi'ne dayandırılarak kabul edildiği bildirilmiştir.²⁹³

Bu gelişmeler, 9 Aralık 2011'de imzalanması kararlaştırılan ve 1 Temmuz 2013'te Hırvatistan için üyeliğin kapılarını aralayacak olan Katılım Anlaşması'nın zeminini hazırlamıştır. Hırvatistan'ın üyeliği açısından hayati öneme sahip olması sebebiyle izleyen başlıkta Katılım Anlaşması detaylandırılmaktadır.

2.5.1 Katılım Anlaşması

9 Aralık 2011'de, Brüksel'de Hırvatistan'ın 28'inci üye olarak AB'ye katılmasının önünü açan Katılım Anlaşması imzalanmıştır. Hırvatistan'ın 1 Temmuz 2013'te birliğe katılmasıyla daha geniş, barışçıl ve demokratik bir Avrupa için önemli bir adım sayılmıştır.²⁹⁴ Katılım Anlaşması, 27 devlet başkanı ile eski Hırvatistan Cumhurbaşkanı Ivo Josipovic ve eski Hırvatistan Başbakanı Kosor tarafından imzalanarak, üye devletlerin onayına sunulmuştur.²⁹⁵ Toplantıda, anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte, Hırvatistan'ın bu süreçte üyelik için son hazırlıklarına odaklanması ve müktesebatı 1 Temmuz 2013'e kadar tam olarak uygulayacak konuma gelmesi tavsiye edilmiştir. Ayrıca bu sürecin yakından izleneceğine vurgu yapılmış;

²⁹² European Union Agreement, Article 49, *Official Journal of the European Union*, 7 June 2016. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016M049&from=EN> , (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2019).

²⁹³ Decision of the Council of the European Union of 5 December 2011 on the Admission of the Republic of Croatia to the European Union, *Official Journal of the European Union*, 24 April 2012, s. 1. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2462ed04-fa04-49de-bc50-743f8c212278.0006.01/DOC_1&format=PDF , (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2019).

²⁹⁴ Accession Treaty with Croatia Signed Today, *Council of the European Union*, Brussels, 9 December 2011, s. 1. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/126686.pdf , (Erişim Tarihi: 22 Ekim 2019).

²⁹⁵ Signature of the Accession Treaty of the European Union with Croatia: Background Notes, *European Commission*, Brussels, 9 December 2011. https://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-883_en.htm?locale=EN , (Erişim Tarihi: 22 Ekim 2019).

Hırvatistan'ın üstlendiği taahhütleri yerine getirmesinin üyeliğin önemli esaslarından olduğu belirtilmiştir.²⁹⁶

Katılım Anlaşması'nın imzalanmasıyla, Hırvatistan'ın AB ve AAET'ye üye olduğuna, bununla birlikte artık AB Antlaşması'na, AB'nin İşleyişine İlişkin Anlaşma'ya ve AAET'yi kuran anlaşmaya taraf olduğuna değinilmiştir.²⁹⁷ Anlaşmada, katılım tarihinden itibaren, bu anlaşmaların hükümlerinin ve katılım öncesinde kurumlar tarafından kabul edilen yasaların Hırvatistan için de bağlayıcı nitelikte olacağı ifade edilmiştir.²⁹⁸ Katılım Anlaşması'nın 6. Maddesi'nde, AB'nin üçüncü bir ülkeyle, uluslararası bir kuruluşla veya üçüncü bir ülkenin vatandaşıyla imzaladığı veya geçici olarak uygulamaya koyduğu sözleşmelerin Hırvatistan için de bağlayıcı olacağı belirtilmiştir.²⁹⁹

Anlaşmanın 36. Maddesi'ne göre, Komisyon, katılım müzakerelerinde ve katılım tarihinden önce Hırvatistan'ın üstlendiği taahhütleri yakından izleyecektir. Komisyon, özellikle yargı reformu ile etkinliği konusunda, savaş suçu davalarının tarafsızca yönetilmesi ve Hırvatistan'ın temel haklar alanında üstlendiği taahhütleri değerlendirecektir. Ayrıca, Komisyon'un sınır yönetimi, polisle işbirliği, organize suçlarla mücadele, hukuki ve cezai konularda adli işbirliği de dahil olmak üzere özgürlük, güvenlik ve adalet alanlarında da değerlendirmelerde bulunacağı belirtilmiştir. İzleme sürecine ilişkin, herhangi bir endişe konusu tespit edilirse Konsey tarafından gerekli görülen bütün önlemlerin alınabileceği, alınan önlemlerin gerekenden daha uzun sürmeyeceği ve tekrar Konsey tarafından kaldırılacağı da ifade edilmiştir.³⁰⁰

Anlaşmanın 37. Maddesi'nde, Hırvatistan'ın katılımdan sonra üç yıla kadar ekonominin herhangi bir sektöründe bir bozulma yaşaması durumunda, ilgili sektörün düzeltilmesi için koruyucu önlemler alınacağı taahhüdünde bulunulmuştur. Aynı şartlar altında, herhangi bir üye devletin de Hırvatistan ile ilgili koruyucu tedbirler

²⁹⁶ Signature of the Accession Treaty, *a.g.e.*

²⁹⁷ Treaty Between Member States of the European Union with Republic of Croatia, *Official Journal of the European Union*, 24 April 2012, s. 5. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2462ed04-fa04-49de-bc50-743f8c212278.0006.01/DOC_3&format=PDF, (Erişim Tarihi: 22 Ekim 2019).

²⁹⁸ Act Concerning the Conditions of Accession of the Republic of Croatia and the Adjustments to the Treaty on European Union, the Treaty on the Functioning of the European Union and the Treaty Establishing the European Atomic Energy Community, Part 1 Article 2, *Official Journal of the European Union*, 24 April 2012, s. 1. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2462ed04-fa04-49de-bc50-743f8c212278.0006.01/DOC_4&format=PDF, (Erişim Tarihi: 22 Ekim 2019).

²⁹⁹ Act Concerning the Conditions of Accession, *a.g.e.*, Article 6, s. 2.

³⁰⁰ Act Concerning the Conditions of Accession, *a.g.e.*, Part 4 Article 36, s. 11.

alma yetkisi olduğu ifade edilmiştir.³⁰¹ Bu maddeye dayanarak, Hırvatistan ekonomisinde dengenin sağlanmasının, üye devletler ve AB için önemli olduğu söylenebilmektedir.³⁰²

Katılım Anlaşması'nın imzalanmasından kısa bir süre sonra Hırvatistan halkı referanduma giderek AB üyeliğini oylamak üzere sandık başına gitmiştir. Hırvatistan'ın AB, üyeliği referandumundan elde edilen sonuçlar, halkın büyük çoğunluğunun 2013'te AB'ye katılmak istediğini göstermiştir. Katılımın düşük olduğu referandumda yaklaşık %67 oranında evet oyu kullanılırken, halkın %33'ü hayır oyu kullanmıştır.³⁰³

Referandum sonrasında, Hırvatistan Cumhurbaşkanı Josipovic yaptığı açıklamada, Hırvatistan'ın kendi egemenliğini veya doğal kaynaklarını kaybetmeyerek, AB tarafından yönetilmeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca Josipovic, Hırvatistan'ın bütün problemlerinin çözülmeyeceğini; ancak AB'ye katılmanın önemli bir fırsat olduğunu da sözlerine eklemiştir.³⁰⁴

AB tarafı ise, referandum sonucunu Balkan bölgesi için iyi bir haber olarak nitelendirmiştir. Ayrıca, Hırvatistan'ın katılımının, Avrupa'nın güneydoğusuna net bir sinyal göndererek, siyasi cesaret ve kararlı reformlar yoluyla AB üyeliğinin ulaşılabilir olduğunu gösterdiği belirtilmiştir.³⁰⁵

2.6 İzleme Raporları: Hırvatistan'ın AB Üyeliğine Doğru

Müzakereler sırasında Hırvatistan'ın, en geç üyelik tarihine kadar uygulaması beklenen ve Katılım Anlaşması'nın 36. Maddesi uyarınca belirlenen alanlardaki ilerlemeleri Komisyon tarafından altı ayda bir rapor edilmek üzere değerlendirilmiştir.³⁰⁶ Nisan 2012'de sunulan ve Hırvatistan'ın Eylül 2011-Şubat 2012

³⁰¹ Act Concerning the Conditions of Accession, *a.g.e.*, Part 4 Article 37, s. 11.

³⁰² Ekler için ayrıca bkz. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2012.112.01.0006.01.ENG#L_2012112EN.01002101 , (Erişim Tarihi: 22 Ekim 2019).

³⁰³ Croatia EU Membership Referendum 2012, *World Election*, 23 January 2012. <https://welections.wordpress.com/2012/01/23/croatia-eu-membership-referendum-2012/> , (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2019).

³⁰⁴ Croatia EU Referendum: Voters Back Membership, *BBC News*, 22 January 2012. <https://www.bbc.com/news/world-europe-16670298> , (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2019).

³⁰⁵ Croatia EU Referendum: Voters Back Membership, *a.g.e.*

³⁰⁶ Monitoring Report on Croatia's Accession Preparations, *European Commission*, Brussels, 24 April 2012, s. 2. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0186&from=EN> , (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2019).

döneminde katılım hazırlıklarındaki ilerlemesini değerlendiren raporda, Hırvatistan'ın 1 Temmuz 2013'te üyeliğe hazır olması için daha fazla çaba sarf etmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Raporda genel olarak, Hırvatistan'ın müktesebata büyük ölçüde uyum sağladığı belirtilmiştir. Bununla birlikte Komisyon, daha fazla çaba gerektiren konuların (tarım, kırsal kalkınma, gıda güvenliği, balıkçılık gibi) varlığına da dikkat çekmiştir.³⁰⁷ Hırvatistan'ın hem kendi hem de AB'nin çıkarları doğrultusunda 1 Temmuz 2013'e kadar üyeliğe tamamen hazır olmasını sağlamak için gerekli bütün önlemlerin alınacağına dikkat çekilerek, Komisyon'un, katılım müzakereleri bağlamında taahhütlerin yerine getirilmesini izlemeye devam edeceği belirtilmiştir.³⁰⁸

Ekim 2012'de sunulan Kapsamlı İzleme Raporu'nda Hırvatistan'ın demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunması gibi konuları içeren Kopenhag Kriterlerine uyumu incelenmiştir. Ayrıca Hırvatistan'ın bölgesel işbirliği, üye devletlerle iyi komşuluk ilişkileri ve EYUCM ile işbirliği gibi uluslararası yükümlülüklerle uyumu da değerlendirilmiştir.³⁰⁹

Raporda, insan haklarına genel olarak saygı gösterilmeye devam edildiği; ancak LGBT bireylerin hala ayrımcılıkla, tehdit ve saldırılarla karşı karşıya kaldıkları belirtilmiştir. Ayrıca, azınlıkların korunmasına dair tedbirlerin uygulanmasında iyileştirilmelerin devam ettiği; ancak özellikle Roman halkın eğitim, sosyal koruma, sağlık bakımı, istihdam ve kişisel belgelere erişim alanlarında çeşitli zorluklar yaşadığı ifade edilmiştir. Mültecilerin geri dönüşüne ilişkin iyileştirmelerin ve konut bakım programlarının uygulanmasına devam edildiğine dikkat çekilirken, sürdürülebilir mülteci dönüşü için şartların daha da geliştirilmesi tavsiye edilmiştir.³¹⁰ Ayrıca Hırvatistan'ın, EYUCM ile işbirliği yapmaya devam ettiği; ancak suçluların cezasız kalmaması yönünde çabaların yoğunlaştırılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bölgesel işbirliği ve komşu üye devletler ile ikili ilişkiler geliştirme yönünde Hırvatistan'ın başarılı sonuçlar elde ettiği kaydedilmiştir.³¹¹

³⁰⁷ Monitoring Report on Croatia's Accession Preparations, *a.g.e.*, s. 11.

³⁰⁸ Monitoring Report on Croatia's Accession Preparations, *a.g.e.*, s. 12.

³⁰⁹ Comprehensive Monitoring Report on Croatia's State of Preparedness for EU Membership, *European Commission Staff Working Document*, Brussels, 10 October 2012, s. 5. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2012/package/hr_analytical_2012_en.pdf , (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2019).

³¹⁰ Comprehensive Monitoring Report, *a.g.e.*, s. 7.

³¹¹ Comprehensive Monitoring Report, *a.g.e.*, s. 9.

Raporda Hırvatistan'ın ekonomik ilerlemesi ele alınmış ve ekonomik daralmanın 2012 yılının ilk yarısında devam ettiği belirtilmiştir. Hırvatistan'ın işsizlik, kamu açığı ve yüksek dış borçlanmaya rağmen ekonomik kriterler bakımından, işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olduğu ifade edilmiştir. Hırvatistan ekonomisinde yaşanan sorunların çözümü için, ihtiyaç duyulan yapısal reformların bir an önce uygulanması tavsiye edilmiştir.³¹²

Bu raporda, Hırvatistan'ın, katılım müzakerelerinden doğan taahhüt ve gereklilikleri yerine getirdiği; ancak malların serbest dolaşımı, iş kurma hakkı ve hizmet sunma özgürlüğü, sermayenin serbest dolaşımı, ulaştırma politikası, enerji, vergilendirme, istatistik, sosyal politika ve istihdam, işletme ve sanayi politikası, tüketicinin ve sağlığın korunması, gümrük birliği gibi alanlarda müktesebatla uyum için daha fazla çabalaması gerektiğinin de altı çizilmiştir.³¹³

Ekim 2012'de sunulan Genişleme Stratejisi Raporu'nda, Hırvatistan'ın AB üyeliğine hazırlık durumuna ilişkin Kapsamlı İzleme Raporu'na paralel ifadeler yer almıştır. Genişleme Stratejisi Raporu'nda, Hırvatistan'ın AB mevzuatını kabul etme ve uygulama konusunda ilerleme kaydettiğini, bununla birlikte, daha fazla çaba harcanmasının gerekli olduğu alanlar bulunduğu vurgulanmıştır.³¹⁴ Hırvatistan'ın bu alanlardaki ilerlemesinin, Mart 2013'te Komisyon tarafından sunulacak olan son İzleme Raporu'nda değerlendirileceğine işaret edilmiştir.

Mart 2013'te sunulan İzleme Raporu'nda Hırvatistan'ın Ekim 2012-Şubat 2013 arasındaki dönemde katılım hazırlıklarında kaydettiği ilerleme değerlendirilmiştir.³¹⁵ Raporda, Hırvatistan'ın genel olarak katılım müzakerelerinin getirdiği taahhüt ve gereklilikleri yerine getirdiği belirtilmiştir. Ayrıca Hırvatistan'ın, katılımdan önce diğer tüm taahhütleri zamanında yerine getirme yeteneğini

³¹² Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on the Main Findings of the Comprehensive Monitoring Report on Croatia's State of Preparedness for EU Membership, *European Commission*, Brussels, 10 October 2012, s. 5.

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2012/package/hr_rapport_2012_en.pdf, (Erişim Tarihi: 24 Ekim 2019).

³¹³ Communication from the Commission to the European Parliament, *a.g.e.*, ss. 15-16.

³¹⁴ Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013, *European Commission*, Brussels, 10 October 2012, s. 25. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2012/package/strategy_paper_2012_en.pdf, (Erişim Tarihi: 24 Ekim 2019).

³¹⁵ Monitoring Report on Croatia's Accession Preparations 171 Final, Brussels, 26 March 2013, s. 2. https://ec.europa.eu/archives/commission_2010-2014/fule/docs/news/20130326_report_final.pdf, (Erişim Tarihi: 26 Ekim 2019).

kanıtladığına da dikkat çekilmiştir. Hırvatistan'ın, Ekim 2012 tarihli Kapsamlı İzleme Raporu'nda belirtilen on öncelikli eylemi tamamladığı bu nedenle 1 Temmuz 2013'te üyeliğe hazır olduğu ifade edilmiştir. Bugüne kadar elde edilen kazanımlara dayanarak, Hırvatistan'ın, özellikle yolsuzlukla mücadele başta olmak üzere, hukukun üstünlüğü alanındaki ilerlemesini geliştirmeye devam etmesi beklenmiştir.³¹⁶

Anlaşıldığı kadarıyla, Hırvatistan'ın Temmuz 2013'te AB'ye katılımının 10 yıllık zorlu bir sürecin sonucu olduğu söylenebilmektedir. Bu süreç boyunca AB'nin teşvikiyle uygulamaya konulan reformların hem Hırvatistan için hem de Batı Balkanlar bölgesindeki anlaşmazlıkların çözümü yönünde pozitif bir etkisi olduğu açıkça görülmektedir.

Bu gelişmeler devam ederken, Mart 2013'te Slovenya ve Hırvatistan arasında *Ljubljanska Banka* kaynaklı devredilen mevduatlar sorununun çözülmesi³¹⁷ ve Slovenya'nın Katılım Anlaşması'nı imzalamasıyla Hırvatistan'ın önündeki engellerden biri daha ortadan kalkmıştır. Şubat 2012'de Katılım Anlaşmasını imzalayan ilk ülke Slovakya'nın ardından, Mayıs 2013'te Alman Parlamentosu oy birliğiyle Katılım Anlaşması'nı imzalamıştır. Katılım Anlaşması'nın son olarak Almanya tarafından imzalanmasıyla onay süreci tamamlanmıştır.³¹⁸ Böylelikle, katılım yolundaki bütün engelleri gideren Hırvatistan, 1 Temmuz 2013'te AB'nin 28. Üyesi olarak birliğe katılmıştır.³¹⁹

2.7 Hırvatistan'ın Üyelik Sürecinin Taşma İlkesi Çerçevesinde Yorumlanması

Batı Balkanlar'ın, AB için entegrasyonu uygulama alanı olması bakımından önemli bir coğrafya olduğu aşikârdır. Yugoslavya'nın dağılmasıyla beraber bağımsızlığını kazanan, bölge ülkesi Hırvatistan'ın üyelik sürecinin uzun bir döneme yayıldığı söylenebilmektedir. Çalışmanın çıkış noktasını oluşturan bu başlıkta Hırvatistan'ın üyelik süreci dinamikleri ele alınarak, bu dinamiklerin Neofonksiyonalist perspektifte kavramsal temellendirmesi yapılmaya çalışılacaktır.

³¹⁶ Monitoring Report on Croatia's Accession Preparations 171 Final, *a.g.e.*, ss. 14-15.

³¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.sloveniatimes.com/slovenia-and-croatia-solving-painful-lb-deposits-issue>, (Erişim Tarihi: 28 Ekim 2019).

³¹⁸ Bundesrat Unanimously Ratifies Croatia's EU Accession Treaty, *Croatian Parliament News*, Berlin, 7 June 2013. <https://www.sabor.hr/index.php/en/press/news/bundesrat-unanimously-ratifies-croatias-eu-accession-treaty>, (Erişim Tarihi: 28 Ekim 2019).

³¹⁹ Croatia Celebrates on Joining EU, *BBC News*, 1 July 2013. <https://www.bbc.com/news/world-europe-23118035>, (Erişim Tarihi: 28 Ekim 2019).

Bu dinamiklerin ilk bölümde açıklanan fonksiyonel taşma, siyasal taşma ve işlenmiş taşma kavramlarıyla örtüştüğü veya çatıştığı noktalara dikkat çekilecektir.

Neofonksiyonalizm teorize edilirken, entegrasyon sürecinin bütünüyle açıklandığı temel bir teori geliştirilerek, bu teorinin diğer coğrafyalarda da uygulanabilir hale getirilmesi amaçlanmıştır. Haas'ın bu minvalde, daha somut adımlar atarak Neofonksiyonalizm'in diğer coğrafyalarda da uygulanabilir hale gelmesinin koşullarını ekonomik kalkınma, çoğunluğa dayalı sosyal yapılar ve demokrasinin düzgün işleyebildiği haller olarak belirlediği bilinmektedir. Haas'ın çizdiği bu çerçevede, AB'nin Avrupa sınırını, Batı Balkanlar'a hatta Kafkasya'ya kadar genişleterek, entegrasyonun uygulama alanının coğrafi olarak arttırdığı söylenebilmektedir. Böylelikle AB'nin rotasını Batı Balkanlar'a yönlendirerek, Neofonksiyonalizm'in en temel prensibini gerçekleştirdiği açıkça görülmüştür. AB nezdinde, Hırvatistan ile ikili ilişkiler geliştirilmeye çalışılırken ekonomik kalkınma, çoğunluğa dayalı sosyal ve siyasal yapılar ile demokrasinin düzgün işleyebilmesi koşulları da öncelikli olarak gözetilmiştir. Hırvatistan'ın ekonomik ve sektörel kalkınması desteklenmiş, demokrasinin şeffaflığı ve düzgün işleyebilmesi için gerekli koşulların sağlanması öncelikli hedefler olarak sunulmuştur. Hırvatistan'ın bu konuda görece başarılı olduğu varsayılırsa, AB'nin söz konusu hedeflerine tam manasıyla ulaşabildiği söylenememektedir.

Neofonksiyonalizm'in temel varsayımları göz önünde tutulduğunda, devletlerin iktidar için mücadele etmek yerine tercihlerini savunmak için işbirliğine gitmeleri gerektiği bilinmektedir. Bu temelde Haas, entegrasyon sürecini devletlerin çıkarları ve tercihleri doğrultusunda egemenlik haklarından vazgeçerek, komşularıyla gönüllü olarak bir araya geldikleri ve mevcut anlaşmazlıkları çözme kabiliyetini oluşturabildikleri bir süreç olarak değerlendirmiştir. Bu çizgide, Hırvatistan ile Slovenya arasında yaşanan sınır anlaşmazlığı incelendiğinde bu varsayımının doğrulanamadığı gözlemlenmektedir. Ancak 2009'dan sonra anlaşmazlığın çözümünde işbirliği çabalarının artırılması sonucunda bu varsayımın uygulanabilir olduğundan söz edilebilmektedir. Bu süreçte *Ljubljanska Banka* sorunu düşünüldüğünde Hırvatistan ile Slovenya arasında Haas'ın öngördüğü şekilde anlaşmazlığı çözme kabiliyetinin sürekli olmadığı, dönem dönem sağlanabildiği açıkça görülmüştür.

2.7.1 Fonksiyonel Taşma Değerlendirmesi

Neofonksiyonalist teoride fonksiyonel taşma kavramının en temel savlarından olan farklı sektörlerden birinde başlayan bütünleşmeye yönelik aktivitelerin başarıya ulaşması için diğer alanlarda da benzer gelişmelerin olması gerektiği fikri temel alındığında, bir alanda başlayan işbirliğinin diğer alanlarda da benzer işbirliklerini tetikleyeceği bilinmektedir. Bu bağlamda, Haas'a göre iki veya daha fazla devlet siyasi işbirliğine gittiğinde ve bunun için bölgesel bir kurum oluşturulduğunda bu işbirliğinin devamlılığının sağlanması ancak başka ve alakalı alanlarda da yeni işbirliklerinin geliştirilmesine bağlanmıştır. Hırvatistan'ın bağımsızlığından kısa bir süre sonra, AB ile ekonomik ve politik ilişkilerini arttırmaya yönelik politikalarının bu temelde geliştirildiği söylenebilmektedir. Ekonomik ve politik alanlarda geliştirilen işbirliği çabalarının, ilerleyen dönemlerde çeşitli alanlara yayılması (ortak pazar, güvenlik, ticaret gibi) da fonksiyonel taşma çerçevesinde değerlendirilebilmektedir. Bu bakımdan devletlerin çıkarlarının, supranasyonal bir yapı içinde değerlendirilmesi isteği doğrultusunda önceliğin sosyal politikalara verilmemesi sonucu doğmuştur. Karar alıcıların ekonomik entegrasyon seviyesinin artmasıyla ülkeler arasındaki uyumun kendiliğinden gelişeceği inancına bağlı olarak, sosyal politikalar alanında uygulamalar gerçekleştirilememiştir. Hırvatistan örneğinde görüldüğü üzere, AB ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi açısından ilk dönemde önceliğin ekonomik ve politik alanlarda yoğunlaştığı; ancak ilerleyen dönemlerde sosyal ve kültürel alanlarda da işbirliği girişimlerinin olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu bağlamda, bu öngörünün Hırvatistan için geçerliliğinin olmadığı açıkça görülmektedir.

Tranholm-Mikkelsen ise, fonksiyonel taşma kavramını fonksiyonel görevin kendiliğinden ve teknik özelliklerden kaynaklanan bir mekanizma olduğunu belirterek, endüstriyel ekonomilerde bazı sektörlerin birbirleriyle bağımlı olduğu ve bunların yalıtılmış olarak ele alınamayacağını belirtmiştir. Bu doğrultuda, Hırvatistan'ın sektörel gelişimi desteklenirken örneğin salt çelik sektörü değil, gemi yapımı ve onarımı konusunda da çeşitli politikalar geliştirilmesi öngörülmüştür. Ayrıca Hırvatistan'ın enerji sektörü konusunda işbirliğinin yanı sıra petrol stokları, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarının teşviki konusunda da AB'yle işbirliği içerisinde hareket etmesi beklenmiştir. Bu doğrultuda sektörlerin yalıtılmadan bütün yönleriyle ele alınarak desteklenmeye çalışıldığı söylenebilmektedir.

Hırvatistan'ın katılım sürecinde bölgede barışın, istikrarın ve işbirliğinin sağlanmasına yönelik, şartlılık ilkesi temelinde çeşitli projeler geliştirilerek, Hırvatistan'ın bölgesel kurumsallaşma yolunda aşamalı olarak ilerlemesi sağlanmıştır. Bu durumda, fonksiyonel taşma kavramının Hırvatistan'ın üyelik sürecini açıklamakta çeşitli dinamiklerle örtüştüğü söylenebilmektedir. Bu projeler incelendiğinde Batı Balkanlar'da bölgesel işbirliğini teşvik etmek ve yeni işbirliği girişimleri başlatmak üzere sunulan Royaumont Süreci'nin, fonksiyonel taşma çerçevesinde geliştirildiği söylenebilmektedir. Sürecin, sürdürülebilir bir işbirliği ortamının yanı sıra, barışın ve demokrasinin hâkim olduğu, insan haklarının ve hukukun gözetildiği, piyasa ekonomisine sahip bir bölge sağlanması yönünde önemi büyüktür.

Şartlılık ilkesi temelinde politik ve ekonomik koşullarla, bölgesel işbirliğinin pekiştirilmesi amacıyla oluşturulan İOS'nin ve bu süreç sonunda imzalanan İOA'nın yine fonksiyonel taşma mantığıyla örtüştüğü söylenebilmektedir. Bu doğrultuda, bölgesel işbirliğiyle başlatılan entegrasyonun finansal yardım, ekonomik kalkınma, demokratikleşme ve mültecilerin korunması gibi alanlarla devam ettirileceği taahhüt edilmiştir. Buna göre, İOS ve İOA, fonksiyonel taşmanın bir alanda başlatılan işbirliği girişimlerinin diğer alanlara sıçrayarak yeni işbirlikleri geliştirebileceği öngörüsünü destekler niteliktedir.

2.7.2 Siyasal Taşma Değerlendirmesi

Neofonksiyonalist görüşte siyasal taşma kavramı ülkelerin bağıllık, beklenti ve siyasal aktivitelerini yeni bir merkeze yönlendirmeye ikna oldukları adapte olma, uyum sağlama süreci olarak ifade edilmiştir. Bu aşamada beklentilerin, değerlerin değişmesi ve supranasyonal çıkarların oluşması gerektiği öngörülmüştür. Bu temelde, üye ülkelerin ya da aday ülkelerin bu adaptasyon sürecinde beklenti ve çıkarlarının AB değerleriyle örtüşmesi beklenmektedir. Ayrıca, bölgesel entegrasyonun sosyal aktörlerin çıkarlarını hesaplayarak, supranasyonal kurumlara güvenmeye karar verdiklerinde gerçekleşeceği ve bu kurumların da bu güven karşılığında otorite ve meşruiyetlerini yükselterek sosyal aktörlerin talepleriyle örtüşen politikaların kaynağı haline geleceği belirtilmiştir. Buna göre, bağımsızlıktan yaklaşık 10 yıl sonra üyelik başvurusunda bulunan Hırvatistan'ın AB üyeliğinin sağlayacağı avantajları göz önünde bulundurarak beklentilerini ve supranasyonal çıkarlarını, siyasal taşma mantığına uygun olarak yönlendirmiş olduğu görülmüştür. Hırvatistan'ın talebi

doğrultusunda üyelik perspektifi sunulmasının, AB için de kazançlı bir durum olduğu açıktır. Böylelikle AB, hem entegrasyonun sağlanabilmesi için uygun bir yayılma alanı bulmuştur, hem de bölgede etkinliğini artırma şansı elde etmiştir.

Siyasal taşmanın kavramsal açıklaması göz önünde bulundurulduğunda, Hırvatistan'ın ikili ilişkilerin geliştirilmesi, demokrasinin korunması ve piyasa ekonomisine geçiş gibi alanlarda uyum sağlamanın beklendiği Royaumont Süreci'nin de bu perspektifte değerlendirilebileceği görülmüştür. Ayrıca fonksiyonel taşma kavramı altında değerlendirilen İOS'nin, Hırvatistan'da politik ve ekonomik koşulların sağlanması ve uygulanması sürecini açıklaması bakımından siyasal taşma mantığına uygun olduğu açıkça görülmektedir. Bu süreçte Hırvatistan'ın uyumunun değerlendirildiği ve desteklendiği şartlılık raporlarının yine siyasal taşma mantığıyla paralel olduğu açıktır. Royaumont Süreci ve İOS'nin Hırvatistan'ın hedeflenen koşullara uyum sağlama sürecini işaret etmesi bakımından siyasal taşma mantığına uygun olduğu söylenebilmektedir.

Ek olarak, Neofonksiyonalizm'in uygulanabilirliğini arttıran önemli koşullardan sayılan işleyen demokrasinin varlığı ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin ikrar edildiği Brüksel Zirvesi'nin siyasal taşma kavramıyla paralel olduğu söylenebilmektedir. Bu zirvede, Komisyon'un Hırvatistan'ı İOS ve Kopenhag Kriterleri'ni sağlması bakımından olumlu değerlendirmesi üzerine, Hırvatistan'a aday ülke statüsü verilerek müzakerelerin başlatılması kararlaştırılmıştır. Buna göre, entegrasyonu kolaylaştırması bakımından, Brüksel Zirvesi'nin siyasal taşma başarısı sayıldığı söylenebilmektedir.

Neofonksiyonalist perspektifte değerlendirildiğinde, Hırvatistan'ın, AB müktesebatıyla uyumunun değerlendirildiği Tarama Süreci'nin, siyasal taşma kavramıyla paralel geliştirildiği görülmektedir. Ayrıca bu süreçte müktesebatla uyumun sağlanması maksadıyla, Hırvatistan'ın uygulamasının beklendiği 35 faslın yine siyasal taşma kavramıyla örtüştüğü açıkça görülmüştür. AB müktesebatıyla uyum konusunda etnik sorunlar, sınır sorunları, kamu kurumlarında istikrarın sağlanması ve hukuk gibi alanlarda Hırvatistan'ın görece ilerleme sağlması ve AB'nin Hırvatistan'ın sektörel ve ekonomik sorunlarına çözüm getirme girişimlerinin siyasal taşmaları kolaylaştırdığı söylenebilmektedir. Tarama Süreci'nde Hırvatistan'ın aşamalı olarak müktesebata uyum sağlması ve katılımının kolaylaştırılması hedeflenirken, aynı zamanda bölgede barışın ve güvenliğin sürdürülebilirliği

sağlanmaya çalışılmıştır. Tarama Süreci'nin tamamlanmasıyla, Hırvatistan'ın üyelik yolunda önemli aşamalar kaydettiği; ancak hala çaba sarf edilmesi gereken konuların mevcut olduğu bilinmektedir. Buna göre, siyasal taşma mantığıyla yürütülen Tarama Süreci'nde görüşülen fasılların Hırvatistan'ın ilerlemesi göz önünde tutularak kapatılmasının, entegrasyonun sürdürülebilirliğini desteklediği açıkça görülmüştür.

2011'de imzalanan ve Hırvatistan'a üyelik perspektifi sunan Katılım Anlaşması, Neofonksiyonalist perspektifte değerlendirildiğinde, siyasal taşma kavramıyla açıklanabilmektedir. İmzalanmasının ardından, Hırvatistan'ın üyeliğe kadarki süreçte, müktesebatla tam olarak uyum sağlanmasının tavsiye edildiği ve bu sürecin yakından takip edileceği bilinmektedir. Bu doğrultuda, müktesebatla uyumun raporlandığı İzleme Raporları'nın da siyasal taşma kavramıyla uyduğu açıktır. Komisyon tarafından Hırvatistan'ın müktesebata uyum sürecinin değerlendirileceği İzleme Raporları neticesinde, Hırvatistan'ın görece ilerlemesi gözlemlenmiştir. Bu olumlu izlenim neticesinde, 2013'te Katılım Anlaşması onaylanmış, Hırvatistan'ın üyelik tarihi kesinleşmiştir. Buna göre, siyasal taşma mantığına uygun olarak geliştirilen Katılım Anlaşması ve İzleme Raporları'nın, Hırvatistan'ın entegrasyon sürecine katkısının yadsınamaz olduğu görülmüştür.

Siyasal taşma tanımlanırken entegrasyon merkezindeki kurumların varlığının, entegrasyonu pozitif yönde arttırdığına vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda Hırvatistan'ın AB'ye katılım sürecinde ve bölgedeki diğer ülkelerle olan ikili ilişkilerin iyileştirilmesi yönünde Konsey'in, AP'nin ve AK'nin rolünün yadsınamaz olduğu açıktır. Bölge ülkelerinde sürdürülebilir kalkınma barışın tesisi hedefiyle hareket eden Konsey'in şartlılık ilkesi çerçevesinde Hırvatistan ile ekonomik ve politik ilişkilerin geliştirilmesi yönünde önemli adımlar atmıştır. Yine siyasal taşma kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde AK'nin ilerleme raporlarıyla Hırvatistan'ın katılımında kolaylaştırıcı etkisinin olduğu savunulabilir. Neofonksiyonalist görüşte, Schmitter Komisyon dışındaki diğer supranasyonal kurumlara dikkat çekmiş, Haas ise siyasi partiler, liderler, sendika liderleri ve ulusal çıkar gruplarının algılarının siyasal taşma pratiğinde belirleyici rolü olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca ulusal çıkar gruplarının, çıkarlarına daha iyi hizmet edildiği durumlarda hükümetler nezdinde lobicilik faaliyetlerinde bulunacağı, böylelikle entegrasyona verilen desteğin artacağı da bilinmektedir. Bu görüşler doğrultusunda, siyasi partilerin entegrasyondaki rolü düşünüldüğünde 2000'de yapılan seçimlerde HDB'nin iktidarının zayıflaması,

Hırvatistan için entegrasyon konusunda olumlu bir gelişme olarak yorumlanabilir. Ayrıca, SDP ve HSLP'nin çoğunluğu sağlaması da hem demokratikleşme hem de Avrupalılaşıma fikrini kolaylaştırması bakımından Hırvatistan için olumlu bir gelişme olmuştur.

Haas'ın, aktörlerin entegrasyon sürecinde fayda/çıkart temelinde, sadakatlerini oluşturulan yeni supranasyonal merkez çerçevesinde şekillendirerek, beklentilerini gerçekleştirme yolunda arayışlarını hızlandıracaklarını savunduğu bilinmektedir. Haas'ın, siyasal taşmanın mümkün kılınması bakımından siyasal liderlere atfettiği önem göz önünde bulundurulduğunda, Hırvatistan için benzer bir durumun varlığından söz edilebilir. Slovenya ile yaşanan sınır anlaşmazlıklarının çözümünde ikili ilişkilerin durma noktasına geldiği dönemde, eski Başbakan Sanader'in yerine başbakanlığa Kosor getirilmiştir. Hırvatistan'ın katılımı önündeki engellerden biri olan sınır anlaşmazlıklarının çözümünde Kosor'un daha barışçıl ve müzakereye açık tavrının önemli ölçüde etkisi olmuştur.³²⁰ Kosor'un aracılık ettiği müzakereler sonucunda anlaşmazlığın önemli ölçüde giderilmesiyle, Hırvatistan'ın katılımının kolaylaştığı söylenebilmektedir. Ayrıca entegrasyon konusunda Hırvat Cumhurbaşkanı Josipovic'in olumlu adımlarının da siyasal taşmayı kolaylaştırdığı açıkça görülmektedir. Buna ek olarak, Hırvatistan'ın AB'ye katılımının referanduma sunulmasının ardından, çeşitli sendikalar ve meslek grupları tarafından üyeliğe hayır kampanyaları başlatılmıştır. Dean Golubic ve Zeljko Sacic gibi liderler tarafından başlatılan kampanyalar³²¹ her ne kadar sonucu değiştirmemiş olsa da Haas'ın siyasal taşmalarda sendika liderlerine atfettiği önemin bir yansıması olarak yorumlanabilir.

2.7.3 İşlenmiş Taşma Değerlendirmesi

Supranasyonal organların faaliyetlerinin açıklanmasında kullanılan işlenmiş taşma kavramına göre, siyasal taşmanın doğal bir sonucu olarak ortak tercih ve çıkarların oluşumu neticesinde devletlerin ortak politikalara ulaşmakta zorluk yaşayacağı zamanlarda karşılıklı imtiyazlarla ortak değerde buluşmaya çalışacakları öngörülmüştür. Sürecin bu aşamasında, supranasyonal organların kurumları aracılığıyla devletlerarasında arabuluculuk faaliyetlerinde bulunacağı; paket

³²⁰ Bickl, *a.g.e.*, s. 21.

³²¹ Croats Are Not So Sure About Joining the EU Anymore, *Business Insider*, 19 January 2012. <https://www.businessinsider.com/croatia-eu-referendum-2012-1/lightbox?r=AU&IR=T> , (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2019).

anlaşmalarla sorunun çözümünde etkili olacağı belirtilmiştir. Neofonksiyonalist görüşte, bu aşamaların sonunda supranasyonal kurumların daha da güçleneceği savunulmuştur. Ayrıca, Haas'ın bölgesel entegrasyon sürecinde siyasi boyutun önemini vurguladığı bilinmektedir. Buna göre siyasi entegrasyon yolunun kurumsal işbirliğiyle desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Resmî kurumların oluşturulmasının, ulus-devletler arasında anlaşmaların sürdürülmesi ve garanti edilmesinde hayati rol oynadığı unutulmamalıdır.

Bu görüş temel alındığında, AB'nin Hırvatistan ile Slovenya arasındaki sınır anlaşmazlıklarının çözümündeki arabuluculuk rolünün, işlenmiş taşma kavramıyla açıklanmasının mümkün olduğu söylenebilir. Slovenya'nın anlaşmazlığın çözümüne ilişkin birtakım koşullar dayatmasına rağmen, Komisyon'un arabuluculuk teklif ederek soruna ilişkin öneriler geliştirme hamlesi, AB'nin başarısı sayılmaktadır. Bu bağlamda anlaşmazlığın temelini oluşturan Piran Körfezi'nin çoğunluğunun Slovenya'ya verilmesini öngören Drnovšek-Raçan Anlaşması'nın işlenmiş taşma kavramıyla açıklanması mümkün görünmektedir. İki tarafın çeşitli sebepler sunarak reddettiği anlaşma, anlaşmazlığın çözümünde etkili olmamış olsa da arabuluculuk kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Slovenya Cumhuriyeti ve Hırvatistan Cumhuriyeti arasındaki deniz ve kara sınırlarının durumu, Slovenya'nın uluslararası su sınırı ve iki tarafın deniz ihtilafı konularının çözümü Tahkim Mahkemesi'nde görüşülmesinin önerilmesi ve bunun neticesinde anlaşmazlıkların kısmen çözülmüş olması yine işlenmiş taşmanın kavramsal tanımlamasıyla paralel doğrultudadır. Anlaşmazlığın, iyi komşuluk ilişkileri ve barışçıl çözümün vurgulandığı Tahkim Anlaşması'yla çözülmesinin hedeflendiği bilinmektedir. Buna göre Tahkim Anlaşması'nın işlenmiş taşmanın, supranasyonal kurumların paket anlaşmalarla sorunun çözümünde etkili olabileceği öngörüsüne uygun geliştiği söylenebilmektedir. Böylelikle işlenmiş taşma kavramı dikkate alındığında, Tahkim Anlaşması'nın hem AB'nin arabuluculuk rolünün hem de anlaşmazlığın çözümüne getirilen paket anlaşmaların önemli bir yansıması olduğu söylenebilmektedir.

Ayrıca, AB müktesebatına uyum sürecinde Hırvatistan'ın bölge ülkeleriyle anlaşmazlıkların çözülmesi ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi konusunda tavsiyede bulunulması, yine AB'nin arabuluculuk rolüne atfedilen öneme örnek gösterilebilir.

İşlenmiş taşma kavramı açıklanırken, çeşitli sorunların çözülmesi konusunda, ulus-devletler arasında çeşitli koalisyonlar kurulabileceği inancının varlığından söz edilmiştir. Bu koalisyonların gündemi etkileyerek, kendi çıkarları doğrultusunda eylemlerde bulunabileceği de eklenmiştir. Bu doğrultuda, Hırvatistan ile Slovenya arasındaki ikili müzakerelerin çıkmaza girdiği dönemde Janša ve Sanader'in girişimleriyle anlaşmazlığın UAD'ye sunulmasını öngören Bled Anlaşması imzalandığı bilinmektedir. UAD'ye sunulmak üzere bir anlaşma taslağı hazırlanması için Hırvat-Sloven hukukçulardan oluşan grubun bu savı desteklediği söylenebilmektedir. Yaşanan fikir ayrılıkları neticesinde grubun dağılması da yine bu doğrultuda değerlendirilebilir.

İşlenmiş taşma kavramına göre, supranasyonal kurumların ortak çıkarlar söz konusu olduğunda işbirliğini teşvik ederek, entegrasyona katkı sağlayacağı; ancak ortak çıkarların arttırılırken üye devletlerin rolünün de tamamen azaltılmayacağı belirtilmiştir. Hırvatistan örneği incelendiğinde Komisyon'un işlenmiş taşma mantığıyla hareket ettiği, entegrasyonun devamlılığının sağlanması için arabuluculuk rolünü üstlendiği görülmektedir. Ayrıca, AB üyesi Slovenya'nın üyelik avantajını kullanarak, 2008'de Hırvatistan'ın müzakere sürecini veto etmesi de üye devletlerin etkisinin AB tarafından gözetildiği şeklinde yorumlanabilir.

İşlenmiş taşma kavramında, güvenlik politikası ve stratejik koalisyonlar inşa etme ilkesine göre supranasyonal kurumların, devletlerle çeşitli ittifaklara girebileceği öngörülmüştür. Ayrıca Haas, entegrasyon sürecinde supranasyonal kurumların, devletleri ekonomik ve siyasi alanların yanında savunma ve güvenlik gibi alanlarda da işbirliğine teşvik edeceğini savunmuştur. Bu doğrultuda AB'nin uyum sürecinde 24. ve 31. fasıllarda güvenliği arttırıcı girişimlerde bulunduğu bahsedilmiştir. Ayrıca Hırvatistan'ın ekonomik ve sektörel bir sorun yaşaması durumunda, AB tarafından sorunun çözümü için gerekenin yapılacağı taahhüdü de verilmiştir. Buna göre AB'nin, entegrasyonun kalıcılığı ve sürdürülebilirliği bakımından, işlenmiş taşma mantığına uygun hareket ettiği söylenebilmektedir.

2.7.4 *Spill-back* Değerlendirmesi

Linberg-Scheingold tarafından, devletler arasında artan sorunlar sebebiyle uzlaşmazlıkların yaşanması, böylelikle bütünleşme hızının düştüğü süreci açıklamak için formüle edilen gerileme kavramı, Hırvatistan'ın Slovenya ile sınır anlaşmazlığı

yaşadığı dönemi açıklamakta kullanılabilir. Slovenya'nın, sınır anlaşmazlığını öne sürerek Hırvatistan'ın katılım müzakerelerini veto etmesi bilindiği üzere, süreci sekteye uğratarak Hırvatistan'ın katılımını yaklaşık beş yıl geciktirmiştir. Bu süreçte çeşitli çözüm önerileri sunulmuş olsa da bu girişimler her iki tarafın reddetmesi hasebiyle sonuçsuz kalmıştır. Buna göre, entegrasyon hızının Hırvatistan özelinde düştüğü açıkça görülmüştür. Lingberg-Scheingold tarafından entegrasyonun kapasitesinin ve etkinlik gücünün azaldığı dönemlerde, yaşanması muhtemel gerileri ifade etmek için kullanılan gerileme kavramının, Tahkim Anlaşması'nın imzalanmasına kadarki dönemi karşılamakta olduğu söylenebilmektedir. Tahkim Anlaşması'nın onaylanmasının ardından Hırvatistan'ın katılımı kolaylaşmış, sorunlar büyük ölçüde çözülmüştür. Buna göre, sınır anlaşmazlığının büyük ölçüde çözümlenmesinin entegrasyonu kolaylaştıran bir etkisinin varlığından söz edilebilmektedir.

Slovenya ve Hırvatistan arasındaki bir diğer sorun olan *Ljubljanska Banka* sorunu değerlendirildiğinde entegrasyonu yavaşlatıcı etkisi olduğundan söz edilebilmektedir. Eski Yugoslavya zamanında Hırvatistan'da da faaliyet gösteren; ancak daha sonra Slovenya'nın kamu şirketi olarak faaliyetlerine devam eden *Ljubljanska Banka*, Hırvat müşterilerine olan borçlarını reddetmiş, bu durum ise iki taraf arasında soruna yol açmıştır. Hırvatistan, bu sorunu hem yerel hem de ulusal mahkemelere taşıyarak çözülmesi için girişimlerde bulunmuştur. Bunun üzerine Slovenyalı yetkililer, Temmuz 2013'te Hırvatistan'ın üyeliğini tasdik edecek olan Katılım Anlaşması'nı imzalamayacaklarını açıklamıştır.³²² Bu durumun Hırvatistan'ın birliğe katılımını dolayısıyla entegrasyonun yayılma hızını yavaşlatacağı açıktır. Bu minvalde, *Ljubljanska Banka* sorunu Neofonksiyonalist düzlemde incelendiğinde gerileme kavramıyla ifade edilebilmektedir. Sorun dönemin Dışişleri Bakanları Karl Erjavec (Slovenya) ve Vesna Pusić'in mutabakata varmasının ardından çözülmüş; Slovenya'nın Katılım Anlaşması'nı imzalamasıyla Hırvatistan'ın katılımı önündeki bir başka engel daha ortadan kalkmıştır.

³²² Hırvatistan ve Slovenya Arasındaki Banka Sorunu Çözüldü, *Haberler.com*, 11 Mart 2013. <https://www.haberler.com/hrvatistan-ve-slovenya-arasindaki-banka-sorunu-4415124-haberi/>, (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2019); Slovenia and Croatia Solving Painful LB Deposits Issue, *The Slovenia Times*, 11 March 2013. <http://www.sloveniatimes.com/slovenia-and-croatia-solving-painful-lb-deposits-issue>, (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2019).

Schmitter ise, gerileme kavramını, belirli bir dizi yükümlülükten geri çekilmenin olduğu bir durumu ifade etmek olarak kavramsallaştırmıştır. Ayrıca, Schmitter için gerilemeler, kuralların artık düzenli olarak uygulanmadığı veya bunlara uyulmadığı süreçleri ifade etmektedir. Schmitter'ın kavramsal açıklaması ışığında, Hırvatistan'ın katılım sürecinde sağlaması beklenen bir kısım yükümlülükleri yerine getiremediği, bir kısım yükümlülükleri yerine getirmekte ise yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, mülteci geri dönüş programı, azınlık haklarının korunması gibi alanlarda herhangi bir ilerleme kaydedilmediği, insan hakları, demokrasinin korunması ve seçim reformu gibi alanlarda ise hedeflenenden az ilerleme kaydedildiği bilinmektedir. Tarama Süreci'nde ise Hırvatistan'ın sermayenin serbest dolaşımı, enerji, işleyen piyasa ekonomisi, yargı ve temel haklar gibi alanlarda daha fazla çabalaması gerekirken, bağımsız ve etkili bir yargının kurulması, yolsuzluk, yasal göç, işçi göçü ve sığınmacıların temel haklarının güvenceye alınması gibi alanlarda önemli değişikliklere gitmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu alanlarda sağlanması beklenen yükümlülüklerin yetersiz ve geç uygulanması sebebiyle Hırvatistan'ın üyelik sürecinin geciktiği söylenebilmektedir. Buna göre, gecikmelerin yükümlülüklerin uygulanamamasından kaynaklandığı göz önünde tutulduğunda, bu sürecin Schmitter tarafından tanımlanan gerileme kavramıyla açıklanması mümkün görünmektedir.

Neofonksiyonist perspektifte, entegrasyon çıkar odaklı olduğundan, bir entegrasyon projesinde vaat edilenler veya beklenenler sunulmadığında da gerilemelerin yaşanabileceği öngörülmüştür. Ayrıca Schmitter, ulusal ve bölgesel entegrasyon faaliyetleri esnasında, aktörlerin çıkarları arasında eşitsizlikler söz konusu olduğunda, birbirlerinden farklı politikalar izleyebileceklerini öngörmüştür. Hırvatistan örneği incelendiğinde benzer durumların varlığından söz edilebilmektedir. Hırvatistan ile Slovenya arasındaki sınır anlaşmazlığı çözümünde önerilen Drnovšek-Raçan Anlaşması, Hırvatistan'ın Piran Körfezi'nin yaklaşık üçte birini elinde tutması, Slovenya'nın ise uluslararası sulara erişebileceği bir koridor oluşturulmasını öngörmesi sebebiyle Slovenya Parlamentosu tarafından kabul edilirken, Hırvatistan Parlamentosu tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine Hırvat lider Račan, sorunun uluslararası tahkim yoluyla çözülmesini talep etmiştir. Daha sonra, Slovenya'nın sorunu UTM'ye götürülmeden önce uzlaşma prosedürleriyle çözülmesi önerisi yine Hırvatistan tarafından reddedilmiştir. Bu kez Hırvatistan'ın sorunun UDHM'ye gönderilmesi teklifi üzerine Slovenya, salt deniz sınırlandırılmasının değil, kara

sınırları anlaşmazlığının çözülmesini de istediği için teklifi reddetmiştir. Sınır anlaşmazlığında tansiyonun yükselmesi üzerine Komisyon üyesi Rehn tarafından çeşitli çözüm önerileri sunulsa da Hırvatistan ve Slovenya tarafından çeşitli sebepler sunularak reddedilmiştir. Buradan hareketle, Schmitter tarafından çıkarların çatışması ve entegrasyonun bekleneni sunmaması durumunda gerilemelerin yaşanabileceği öngörüsünün bu süreci açıklayan tarafının varlığından söz edilebilmektedir.

Hırvatistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından bölgede hâkim olan kaos ve savaşın bir yansıması olan Fırtına Operasyonu'nun Generali Gotovina'nın yargılanma ve yakalama sürecinin entegrasyonun duraklamasında görece etkisinden söz edilebilmektedir. Fırtına Operasyonu sırasında Gotovina emrindeki Hırvat güçlerinin Krajina bölgesindeki Sırlara yönelik saldırısı sonrasında ağır insan hakları ihlali yaşandığı, bölgenin tahrip edildiği ve yüzbinlerce Sırp'ın bölgeyi terk etmek sorunda kaldığı bilinmektedir. Operasyon sonrasında EYUCM'nin, insanlık dışı eylemler, yağmacılık, tahribat, cinayet, insanlık dışı davranışlar ve zalimce muamele eylemlerinden sorumlu tutulan Gotovina'nın 24 yıl hapis cezası almasına hükmettiği belirtilmiştir. Bu karar neticesinde AB, Gotovina'nın ve diğer savaş suçlularının yakalanması için Hırvatistan'ın EYUCM ile işbirliği yapmasını katılım için önkoşul olarak sunmuştur. Ancak Hırvat güvenlik güçlerinin suçluların yakalanmasında gerekli ve yeterli çabayı sarf etmemesi AB'nin katılım müzakerelerini ertelemesine neden olmuştur.

Hırvatistan'ın Gotovina ve diğer savaş suçlularının yakalanmasında EYUCM ile işbirliği çabaları yetersiz görüldüğü için katılım müzakerelerinin ertelenmesi süreci entegrasyonun sekteye uğradığı durumları ifade etmek için kullanılan gerileme kavramıyla açıklanabilmektedir. Uluslararası kamuoyunda geniş yankı uyandıran Gotovina ve savaş suçlularının Lahey'e iadesi konusu Hırvatistan'ın AB'ye katılımı önünde önemli bir engel sayılmıştır. Ekim 2005'te Hırvatistan'ın EYUCM ile bu konuda işbirliği yapacağını taahhüt etmesiyle katılım müzakerelerine devam edilmiştir. Gotovina'nın Aralık 2005'te Kanarya Adaları'nda İspanyol güvenlik güçleri tarafından yakalanarak Lahey'e teslim edilmesinin ardından³²³ katılım sürecinin Hırvatistan için daha da kolaylaştığı söylenebilmektedir.

³²³ Croatian war crimes suspect arrested in Canaries, *The Guardian*, 8 December 2005. <https://www.theguardian.com/world/2005/dec/08/warcrimes> , (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2019).

BÖLÜM III

ÜYELİK SONRASI HIRVATİSTAN-AB İLİŞKİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde üyelik sonrası sosyal, ekonomik ve siyasi yönler başta olmak üzere Hırvatistan-AB ilişkileri ele alınacaktır. Bu alanlarda Hırvatistan'ın mevcut durumu çeşitli raporlarla desteklenerek özetlenmeye çalışılacaktır.

3.1 Üyelik Sonrası İlişkiler

Hırvatistan'ın üyeliğinin ardından, Ekim 2013'te sunulan Genişleme Stratejisi Raporu'nda Hırvatistan'ın uyum süreci boyunca beklenen şartları yerine getirdiği ve Katılım Antlaşması'nın bütün üye devletler tarafından onaylanmasının ardından üyeliğin memnuniyetle karşılandığı belirtilmiştir. Ayrıca Hırvatistan'ın İOS'u tamamlayan ilk ülke olduğu ifade edilirken; katılımının, entegrasyon sürecinin ve AB'nin yumuşak gücünün dönüştürücü gücü ve dengeleyici etkisinin bir örneği olduğunun da altı çizilmiştir.³²⁴

Raporda, İOS'nin temel bir unsuru olan, iyi komşuluk ilişkileri ile birlikte bölgedeki ikili meseleler konusunda ilerleme kaydedildiği ifade edilmiştir. Ayrıca, bölge ülkeleri arasında ikili ve çok taraflı temasların, savaş suçları, mülteci dönüşleri, organize suçlarla mücadele gibi hassas alanlarda da devam ettiği vurgulanırken, Bosna Hersek ve Hırvatistan ile Sırbistan arasında olmak üzere savaş suçlarının iadesi konusundaki engellerin kalktığı belirtilmiştir.³²⁵

³²⁴ Enlargement Strategy and Main Challenges 2013-2014, *European Commission*, Brussels, 16 October 2013, s. 1. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2013/package/strategy_paper_2013_en.pdf, (Erişim Tarihi: 5 Kasım 2019).

³²⁵ Enlargement Strategy and Main Challenges 2013-2014, *a.g.e.*, s. 12.

Raporda, uzlaşmanın, çatışmadan etkilenen bir bölgede istikrarın sağlanması için önemli bir koşul olduğu belirtilirken, Hırvatistan'ın Güneydoğu Avrupa'da, Avrupa değerlerini destekleme konusundaki çabalarının takdire değer olduğu ifade edilmiştir. Hırvatistan'ın, bölgedeki diğer ülkelere, AB yolunda siyasi ve teknik destek sağlama konusunda istekli olmasının da önemi vurgulanmıştır.³²⁶

Kasım 2015'te sunulan Genişleme Stratejisi raporunda, korunmaya muhtaç insanları tanımlamak ve gerekli yardımı sağlamak, AB dış sınırlarını güvence altına almak ve insan kaçakçılığına karışan suç şebekelerini kontrol altında tutabilmek için daha fazla işbirliğine ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Mevcut mülteci krizine verilen tepki 8 Ekim'de Lüksemburg'da Doğu Akdeniz ve Batı Balkanlar'daki üst düzey konferansta ve 25 Ekim'de Arnavutluk, Avusturya, Bulgaristan'dan liderlerin bulunduğu Batı Balkanlar göç yolu konulu bir toplantıda ele alınmıştır. Ayrıca Hırvatistan, Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Romanya, Sırbistan ve Slovenya 17 maddelik bir eylem planı üzerinde anlaşmışlardır.³²⁷ Bu bağlamda, ekonomik temelli işbirliği girişiminin, supranasyonal kurumlar ve üye devletler arasında sosyal konuların ele alınmasını kolaylaştırdığı söylenebilmektedir.

Hırvatistan bilindiği üzere artık birliğin ve entegrasyonun bir parçasıdır. Buna göre, Neofonksiyonist perspektifte incelendiğinde Hırvatistan'ın üyelik sonrası sürecinin teoride hangi kavrama ya da değere karşılık geldiğini değerlendirmek daha doğru olacaktır. Sunulan Genişleme Stratejisi Raporları neticesinde Hırvatistan'ın üyelik sonrası AB'nin sunmuş olduğu yükümlülük ve hedefleriyle uyumu değerlendirildiği göz önünde tutulduğunda bu raporların, siyasal taşma kavramıyla uyduğu söylenebilmektedir. Hırvatistan'ın katılımdan önce yerine getirmesi beklenen yükümlülüklerinin değerlendirildiği raporlarda, mülteci dönüşleri, savaş suçluları ve organize suçlarla mücadele gibi alanlarda işbirliğinin devam etmesini de bölgede fonksiyonel taşma kavramının uygulamasında başarılı olduğunu göstermektedir.

³²⁶ Enlargement Strategy and Main Challenges 2013-2014, *a.g.e.*, s. 13.

³²⁷ EU Enlargement Strategy, *European Commission*, Brussels, 10 November 2015. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20151110_strategy_paper_en.pdf , (Erişim Tarihi: 5 Kasım 2019).

İzleyen başlıkta, entegrasyonun önemli bileşenlerinden sayılan ekonomik ilişkilerin önemi açısından Hırvatistan'ın ekonomik ilerlemesinin ve uyumunun değerlendirildiği Ülke Raporları'na değinilecektir.

3.2 Ekonomi Politikaları: Ülke Raporları

Hırvatistan'ın URP (*National Reform Program*) ve Yakınsama Programı'na (*Convergence Program*) uyumunun değerlendirildiği 2014 Ülke Raporu'nda Hırvatistan'ın art arda altıncı durgunluk yılını yaşayacağı tahmin edilmiştir. URP ve Yakınsama Programı, Hırvatistan'ın Temmuz 2013'te AB'ye katılımından sonra sunulan ilk programlardır. 2014 URP, 2013 yılında alınan önlemleri açıklamakta ve 2014-2017 döneminde, uzun süren durgunluktan tamamen etkilenen Hırvat ekonomisinin yapısal temel zayıflıklarına yönelik olarak alınacak önlemleri özetlemektedir. Program, özellikle işgücü piyasasının esnekliğini arttırmaya, iş ortamını sağlamaya, kamu idaresinde profesyonellik ve müşteri odaklılığını arttırmaya yönelik tedbirleri açıklamaktadır.³²⁸

Buna göre, Hırvatistan'ın bir dizi dış ve iç dengesizliğin (rekabetçi olmayan ihracatlar, kurumsal borç yükü ve özel güvenlik açıkları) ön plana çıktığı uzun bir kriz döneminde olduğu ifade edilmiştir. Yapısal eksikliklerin dengesizliklere katkıda bulunduğu ve yeniden dengelenme sürecini engellediği belirtilirken, uygun bir iş ortamının sağlanamadığı ve işgücü piyasasında mevcut eksiklikler yaşandığı ifade edilmiştir.³²⁹

Raporda, Hırvatistan'ın uzun süreli durgunluğa son vermeyi ve sürdürülebilir bir büyümeyi amaçlayan; özellikle yeni işgücü piyasası esnekliğini hedefleyen ve faydalar sistemini düzene sokan reform çalışmaları yaptığı belirtilmiştir. URP'de sunulan önlemlerin, titiz ve zamanında uygulandığı takdirde Hırvatistan'ın karşılaştığı zorlukların etkili bir şekilde çözülmesine yardımcı olabileceğine dikkat çekilmiştir.³³⁰

Şubat 2015'te sunulan Ülke Raporu'nda, 2015'te sona ermesi beklenen ekonomik daralmanın devam ettiği ifade edilmiştir. Ayrıca, kamu sektörü yönetimindeki zayıflıkların ve kamu işletmelerindeki uzun süreli durgunluğun, kamu

³²⁸ Assessment of the 2014 National Reform Program and Convergence Program for Croatia, *European Commission*, Brussels, 2 June 2014, ss. 2-4. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014SC0412&from=el> , (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2019).

³²⁹ Assessment of the 2014 National Reform Program and Convergence Program, *a.g.e.*, s. 38.

³³⁰ Assessment of the 2014 National Reform Program and Convergence Program, *a.g.e.*, s. 38

borcunda önemli düzeyde artışa neden olduğu açıklanmıştır. Buna göre, idari parçalanma ve zayıf kamu sektörü yönetişimi de düşük verimlilik ve kamu maliyesinin gevşek yönetimine yol açmıştır.³³¹

2015 Ülke Raporu'nda ayrıca diğer makroekonomik ve yapısal sorunların da analizi yapılmıştır. Buna göre, mevcut politikaların, çalışanların ihtiyaçlarını yeterince karşılamadığı yaşlı çalışanların katılımını engellediği belirtilmiştir. Eğitim sistemindeki zayıf yanların ve yenilik kapasitelerinin de uzun vadeli verimlilik artışına zarar verdiği belirtilmiştir. Ayrıca idarenin sınırlı kapasitesinin, AB fonlarının tamamen benimsenmesini tehdit ettiğinin altı çizilmiştir.³³²

Mart 2016 Ülke Raporu'nda, Kasım 2015'te yayınlanan yıllık büyüme anketi ışığında Hırvatistan'ın ekonomisi değerlendirilmiştir. Ankete göre, AB'nin 2016'daki ekonomik ve sosyal politikası üç önceliğe dayanmıştır: yatırımların yeniden başlatılması, üye devletlerin ekonomilerinin modernizasyonun yapısal reformlarla sürdürülmesi ve isabetli maliye politikaları.³³³ Bu doğrultuda Hırvatistan ekonomisinin içinde bulunduğu darboğazdan çıkabilme umudunun sürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

Raporda, Hırvatistan nihayet altmış yıl süren durgunluktan çıktığı ve iyileşmenin birkaç yıl içinde güçlenmeye başlayacağı; ancak risklerin hala devam ettiği belirtilmiştir. Özellikle, AB'nin yapısal ve yatırım fonlarının etkisiyle yatırımların daha da büyüyeceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, büyümenin kriz öncesi seviyelere dönmesinin de birkaç yıl alabileceği öngörülmüştür.³³⁴

Raporda, Avrupa 2020 Stratejisi³³⁵ uyarınca, Hırvatistan'ın ulusal hedeflerinden bir kısmında yüksek performans gösterirken, bazı hedeflerle ilgili daha fazla çaba göstermesi gerektiği belirtilmiştir. Hırvatistan'ın, Ar-Ge yatırımı, ulaşımda yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği alanlarında daha fazla çaba göstermesi gerektiği tavsiye edilmiştir.³³⁶

³³¹ Country Report Croatia 2015, *European Commission*, Brussels, 26 February 2015, s. 1. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/cr2015_croatia_en_0.pdf, (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2019).

³³² Country Report Croatia 2015, *a.g.e.*, s. 1.

³³³ Country Report Croatia 2016, *European Commission*, Brussels, 3 March 2016, s. 1. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/cr_croatia_2016_en.pdf, (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2019).

³³⁴ Country Report Croatia 2016, *a.g.e.*, s. 1.

³³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.

<https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>, (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2019).

³³⁶ Country Report Croatia 2016, *a.g.e.*, s. 2.

2016 Ülke Raporu'nda yükselen kamu borcunun, ekonomi için ağır bir yük ve kırılabilirlik kaynağı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, yüksek kamu borcunun, ülkenin pazarlardaki duyarlılıklarına karşı kırılabilirliğini attığı ve mali yönetimdeki zayıflıklar nedeniyle borcun daha ağırlaşacağı ifade edilmiştir. Kamu maliyesini daha sürdürülebilir duruma getirmenin, büyümenin ön şartı olduğu vurgulanırken, sorunun, sürekli bir iyileşme sağlamakla çözüleceği belirtilmiştir.³³⁷

Şubat 2017'de sunulan Ülke Raporu'nda Kasım 2016'da yayınlanan yıllık büyüme anketi ışığında Hırvatistan'ın ekonomisi değerlendirilmiştir. Ankette, Komisyon'un ekonomik politika üçgeninin üç unsuru üzerindeki çabalarını iki katına çıkarmayı hedeflediği ifade edilmiştir. Bunun yanında, üye devletlerin daha kapsamlı bir büyüme sağlayabilmesi için, sosyal adaleti arttırmaya odaklanması gerektiği tavsiye edilmiştir.³³⁸

Raporda, Hırvatistan'da sağlanan ekonomik büyümenin kısa vadede güçlü ve geniş tabanlı kalacağı ve işgücü piyasasının daha da iyileşeceği öngörülmüştür. Ayrıca ihracatın ve ithalatın artmaya devam etmesinin, cari açığın kademeli olarak düşmesine neden olacağı öngörülmüştür. Bu gelişmelerle beraber, işgücü piyasasının gelişmeye devam etmesi, faaliyet oranlarının dengelenmesi ve işsizlik oranının daha da düşmesi beklenmiştir.³³⁹

Mart 2018'de sunulan Ülke Raporu'nda Hırvatistan'ın olumlu ekonomik ortamın sağlanması, reform çabalarının hızlandırılması ve sürdürülebilir kapsayıcı bir büyüme sağlanması konularında ilerleme kaydettiği ifade edilmiştir. Hırvatistan'ın potansiyel büyümesinin, orta vadede bir miktar artacağı tahmin edilmekle birlikte, daha hızlı yaklaşma sağlanması konusunda yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Çalışan nüfusun azalmasıyla, işgücü kullanımının düşük olmasından dolayı, Hırvatistan'ın ekonomik büyümesini hızlandırmasının, yapısal reformları uygulama kapasitesine bağlı olacağı vurgulanmıştır.³⁴⁰

Raporda, ekonominin toparlanarak, geniş tabanlı ve sağlam olma yolunda ilerlediği belirtilmiştir. İyileşme oranlarının, iki yıl içinde biraz daha düşük oranda

³³⁷ Country Report Croatia 2016, *a.g.e.*, s. 2.

³³⁸ Country Report Croatia 2017, *European Commission*, Brussels, 22 February 2017, s. 1. <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-country-report-croatia-en.pdf>, (Erişim Tarihi: 7 Kasım 2019).

³³⁹ Country Report Croatia 2017, *a.g.e.*, s. 1.

³⁴⁰ Country Report Croatia 2018, *European Commission*, Brussels, 7 March 2018, s. 1. <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-country-report-croatia-en.pdf>, (Erişim Tarihi: 7 Kasım 2019).

devam etmesi beklenmiştir. Hırvatistan'ın önceki dönemlerde yaşadığı keskin düşüşlerin ardından, dış göçte beklenen yavaşlamanın etkisiyle işsizlikte düşüşlerin yaşanmasının mümkün olduğu belirtilmiştir. Sürdürülen ekonomik iyileşme ve iç para biriminin değer kazanmasıyla kamu ve özel borç oranlarının düşmeye devam ettiği ve kredi faaliyetlerinin de bununla paralel olarak canlandığı belirtilmiştir.³⁴¹ Hırvatistan'ın olumlu makroekonomik koşullarla desteklenen maliye politikası borçların azalmasında etkili olmuştur; ancak yapısal önlemler durağan bir şekilde devam etmiştir. Bununla birlikte, kamu borcunun hem kriz öncesi seviyelere hem de benzer ülkelerle karşılaştırıldığında hala yüksek olduğu vurgulanmıştır.³⁴²

Raporda, Hırvatistan'ın Avrupa 2020 Stratejisi kapsamında ulusal hedeflere yönelik ilerlemesiyle ilgili olarak, 2020 yılına kadar yüksek eğitim seviyesine ulaşma hedefinin zor olduğu ifade edilirken, en çok yol kat edilmesi gereken konunun Ar-Ge yatırımları olduğu belirtilmiştir.³⁴³

Ayrıca, Hırvatistan'ın mevcut kamu idaresinin zayıflamasının, kaynakların verimli kullanımı ve kamu hizmetlerinin sunulması üzerinde negatif bir etki yarattığı vurgulanmıştır. Bununla paralel olarak, zayıf idari kapasitenin, kamu politikalarının uygulanmasını ve fonların daha etkin kullanılmasını engellediği söylenebilmektedir.³⁴⁴

Raporda, sosyal hizmetlerin eşit seviyede dağılmamış olması ve bölge genelinde sosyal koruma sistemi tarafından nüfusun parçalara ayrılmasının, işgücü piyasasındaki mevcut eşitsizlikleri daha da arttırdığı gözlemlenmiştir.³⁴⁵

Şubat 2019'da sunulan son Ülke Raporu'nda sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasının Hırvatistan için kilit bir sorun haline geldiği belirtilmiştir. Rapora göre, makroekonomik dengesizlikler, güvenli ekonomik çevrenin sağlanması ve ihtiyatlı kamu politikalarının etkisiyle azalmaya devam etmiştir. Yapısal reform çabalarını hızlandırmanın, potansiyel büyümenin artmasına yardımcı olacağı vurgulanmıştır. Ancak, reformların, işgücü piyasasındaki olumlu eğilimleri sürdürme

³⁴¹ Country Report Croatia 2018, *a.g.e.*, s. 1.

³⁴² Country Report Croatia 2018, *a.g.e.*, s. 2.

³⁴³ Country Report Croatia 2018, *a.g.e.*, s. 2.

³⁴⁴ Country Report Croatia 2018, *a.g.e.*, s. 3.

³⁴⁵ Country Report Croatia 2018, *a.g.e.*, s. 3.

ve daha yüksek verimlilik kazanımları için elverişli bir iş ortamı yaratmaya odaklanması gerektiği belirtilmiştir.³⁴⁶

Hırvatistan ekonomisinin, büyüme potansiyelini artırmak için öncelikli olarak, ulaşım, enerji ile çevre altyapısı ve Ar-Ge yatırımlarını arttırması gerektiği tavsiye edilmiştir. Buna göre, Hırvatistan'ın sermaye yatırımlarının düşük olmasının (ekipman ve altyapı gibi) büyüme potansiyelini etkilediği söylenebilmektedir. Bu bağlamda, enerji verimliliğini artırmak ve döngüsel bir ekonomiye geçişi kolaylaştırmak için altyapı yatırımlarına önem verilmesi tavsiye edilirken, Ar-Ge'ye ve dijitalleşmeye yatırım yapmanın da ekonominin yenilikçilik kapasitesini desteklemeye yardımcı olacağı da öngörülmüştür.³⁴⁷

Ekonomik faaliyetlerin belli bir düzeyin üstüne çıkması nedeniyle, işsizlik oranının kriz öncesi seviyelerin altına düştüğü; ancak AB ortalamasının üstünde yer aldığı belirtilmiştir. Dahası, çalışan nüfus oranının, göç ve nüfus yaşlanmasından dolayı daralmaya devam ettiği de gözlemlenmiştir. Halen görece yüksek işsizlik oranına rağmen, ekonominin bazı sektörlerinde, sektörün gerektirdiği beceri nedeniyle işgücü açığı yaşanmıştır.³⁴⁸

Raporda genel olarak, Hırvatistan'ın makroekonomik ve kamu maliyesi istatistiklerinin üretimini geliştirmeye yönelik bazı adımlar attığı; ancak bu adımların bir bütünlük içinde olmadığı ve geciktiği vurgulanmıştır.

Hırvatistan'ın ekonomik ilerlemesi ve uyumunun sağlanması adına AB tarafından sunulan Ülke Raporları'nın süreci değerlendirmesi bakımından siyasal taşma kavramıyla örtüştüğü söylenebilmektedir. Yılda bir kez sunulan raporlarda, Hırvatistan'ın içinde, iç ve dış borçlanmasının fazla olduğu, iç ve dış dengesizliklerden kaynaklanan bir ekonomik durgunluk içinde olduğu ve işgücü piyasasında eksikliklerin bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca kamu borcunun, ekonomi için ağır bir yük ve kırılabilirlik kaynağı olduğu belirtilerek, bu durumun sürdürülebilir büyüme önündeki etkisinden söz edilmiştir. Hırvatistan'ın görece sağladığı ekonomik büyümenin kısa vadede güçlü ve geniş tabanlı olması için politikalar geliştirilmesi tavsiye edilerek, sektörel gelişim desteklenmeye çalışılmıştır. Zayıflayan kamu

³⁴⁶ Country Report 2019, *European Commission*, Brussels, 27 February 2019, s. 4. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-croatia_en.pdf, (Erişim Tarihi: 7 Kasım 2019).

³⁴⁷ Country Report 2019, *a.g.e.*, s. 4.

³⁴⁸ Country Report 2019, *a.g.e.*, s. 6.

idaresinin güçlendirilmesi gerektiği, bunun kaynakların verimli kullanılması ve kamu hizmetlerinin eşit sunulması üzerinde pozitif etki yaratacağı belirtilmiştir. Hırvatistan'ın ekonomisinin zayıf olmasının en önemli nedeni olarak işaret edilen sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın, ulaşım, enerji ile çevre altyapısı ve Ar-Ge yatırımlarıyla sağlanabileceği vurgulanmıştır. Bunun için Hırvatistan'ın yapısal reformlara öncelik vermesi gerektiği; ancak reformların işgücü piyasasında yüksek verimlilik kazanımı için uygun bir iş ortamı yaratma hedefinde olması gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre, bu eylemlerin işbirliğinin teşvik edilmesi yönüyle fonksiyonel taşma kavramıyla uyduğu söylenebilmektedir. Ayrıca, AB'nin Hırvatistan ekonomisinin iyileştirilmesi yönünde çeşitli politikalar geliştirdiği göz önünde tutulduğunda bu eylemlerin siyasal taşma mantığıyla da paralel sürdürüldüğü gözlemlenmiştir.

Hırvatistan'ın katılımından sonra sunulan URP'nin, Hırvat ekonomisinin yapısal temel zayıflıklarına odaklanarak, çeşitli önemler içerdiği göz önünde tutulduğunda bu programın, supranasyonal kurumların önemine vurgu yapan siyasal taşma temelinde değerlendirilebileceği açıktır.

Ekonomik ilerlemenin ve uyumun analizini yapılırken arz ettiği önem bakımından Yakınsama Programı'nın da analizine yer verilmesi gerekmektedir. İzleyen başlıkta Yakınsama Programı'nın kapsam ve değerlendirme ölçütleri verilerek Hırvatistan'ın bu süreçteki ilerlemesi açıklanmaya çalışılacaktır.

3.2.1 Yakınsama Programı Değerlendirilmesi

Yakınsama Programı, Hırvatistan hükümetinin politika ile reformlarının çoğunu kapsayan ve maliye politikasının makroekonomik çerçevesine odaklanan bir bakış açısıyla sunulmuştur.³⁴⁹ Ayrıca, üye devletlerin ekonomi politikalarının koordinasyonu da öncelikli hedefler arasında tutulmuştur.

2015'te sunulan değerlendirme raporuna göre, 2014 yılında Hırvatistan, Aşırı Açık Prosedürü³⁵⁰ kapsamında, hedeflenen GSYİH'nin üzerinde bir açık verdiği

³⁴⁹ Vedran Obucina, Croatian Convergence Program and the National Reform Program, *FinancialObserver.eu*, 29 May 2019. <https://financialobserver.eu/cse-and-cis/croatian-convergence-program-and-the-national-reform-program/>, (Erişim Tarihi: 7 Kasım 2019).

³⁵⁰ "Excessive Deficit Procedure" kavramı Belgin Akçay'ın "Avrupa Birliği'nde Ekonominin Yönetimi" eserinde mali kuralların ihlaline ilişkin ceza mekanizmasının işletilmesine ilişkin bir kavram olarak nitelendirilmiştir.

belirtilirken; Hırvatistan'ın verilen açığı, 2017 yılında kapatmayı hedeflediği vurgulanmıştır. Komisyon'un 2015 bahar tahminine göre, Hırvatistan tarafından gösterilen mali çaba önerilen seviyenin altında kalmıştır. Raporda, Hırvatistan'ın 2016 için daha fazla çaba sarf etmesi tavsiye edilmiştir.³⁵¹

2016'da sunulan rapora göre, 2015 yılında, Hırvatistan'ın yine hedeflenen düzeyin altında kaldığı; ancak gerekli mali çabayı gösterdiği belirtilmiştir. Rapora göre, açığın 2016-2019 dönemi arasında azalabileceği öngörülmüştür. Komisyon'un 2016 bahar tahminine dayanarak, Hırvatistan'ın 2016 açığın kapatılmasına yönelik, gerekli mali çabayı göstermesi beklenmiştir.³⁵²

2017 değerlendirme raporunda, 2016 yılında, Hırvatistan'ın önceki yıllara göre daha düşük oranda açığının olduğu gözlemlenmiştir. Komisyon'un 2017 bahar tahminleri, açığın ve kamu borçlanması aşağı yönlü olacağı şeklindedir. 2017 programı raporunda, gelir ve gider artış tahminlerinin, Komisyon tahmininden düşük olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Hırvatistan'ın 2017-2018 döneminde borçlanma prosedürüne uygun hareket etmesi beklenmiştir.³⁵³

2018 değerlendirme raporunda, Hırvatistan'ın kısa vadede mali sürdürülebilirlik riskleriyle karşı karşıya olmadığı ifade edilmiştir. Komisyon'un 2018 bahar tahminine ve Hırvatistan'ın politika değişikliği senaryosuna dayanarak, kamu borçlarının azalacağı öngörülmüştür.³⁵⁴

2019'da sunulan son değerlendirme raporunda ise, 2018 yılında Hırvatistan'ın, koşullu borçların büyük ölçüde etkinleştirilmesine rağmen, genel idare dengesinin beklenen düzeyde sağlanmadığı belirtilmiştir. Komisyon'un 2019 bahar tahminleri, devlet gelirinin, vergilerde indirimle gidilmesi sebebiyle daralacağı yönündedir. Yapısal açıdan, geçmiş dönemlerdeki bozulmaların 2019'da da devam edebileceği;

³⁵¹ Assessment of the 2015 Convergence Program for Croatia, *European Commission*, Brussels, 27 May 2015, s. 18. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/11_hr_scp_en_2.pdf, (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2019).

³⁵² Assessment of the 2016 Convergence Program for Croatia, *European Commission*, Brussels, 26 May 2016, s. 20. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/11_hr_scp_en_4.pdf, (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2019).

³⁵³ Assessment of the 2017 Convergence Program for Croatia, *European Commission*, Brussels, 23 May 2017, ss. 17-18. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/11_hr_cp_assessment.pdf, (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2019).

³⁵⁴ Assessment of the 2018 Convergence Program for Croatia, *European Commission*, Brussels, 23 May 2018, s. 16. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/11_hr_2018_cp_assessment.pdf, (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2019).

ancak zamanla düzeleceği öngörülmüştür. Borç oranının, borç azaltma kriterleri doğrultusunda ise azalmaya devam etmesi beklenmiştir.³⁵⁵

Raporlar göz önünde tutulduğunda Hırvatistan'da beklenen ekonomik iyileşmenin henüz sağlanamadığı ve geliştirilen ekonomik politikaların borç açığını kapatacak düzeyde olmadığı açıkça söylenebilir.

Hırvat hükümetinin politikaları ile reformlarına ve maliye politikasının makroekonomik çerçevesine odaklanarak geliştirilen Yakınsama Programı'nın, AB'nin ekonomideki iyileştirici ve geliştirici rolüne atıf yapılarak siyasal taşıma kapsamında değerlendirilmesi mümkün görünmektedir. Programla, üye devletlerin ekonomi politikalarının koordinasyonun kontrolünün sağlanıyor olması da bu savı destekler niteliktedir. Program çerçevesinde sunulan raporlarda, Hırvatistan'ın mali açığını kapatmak yönünde çabaladığı; ancak bu çabanın yeterli olmadığı belirtilmiştir. Günümüze yaklaştıkça Hırvatistan'ın açığı kapatmakta başarıya ulaşacağı öngörüldükçe, kamu borçlarının da azalan çizgide ilerleyeceği varsayılmıştır. Son rapor bulguları neticesinde beklenen ekonomik iyileşmenin henüz sağlanamadığı, geliştirilen politikaların işlevsel olmadığı söylenebilmektedir. Buna göre siyasal taşıma kavramının yansıması olarak değerlendirilebilecek program çerçevesinde sunulan raporlarda Hırvatistan'ın uyum sürecinin değerlendirildiği açıktır. Buna göre, sunulan raporların da siyasal taşıma kapsamında değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır.

Hırvatistan'ın ekonomik değerlendirmesi yapılırken Konsey görüşlerine de değinilecektir. İzleyen başlıkta Hırvatistan'ın Yakınsama Programı ve URP çerçevesinde ilerlemesinin değerlendirildiği ve Konsey önerilerini içeren raporlar sunulacaktır.

3.2.2 Konsey Önerileri: Yakınsama Programı ve URP Hakkında

Temmuz 2014'te yayınlanan raporda, Hırvatistan'ın spesifik izleme ve güçlü politika eylemi gerektiren aşırı makroekonomik dengesizlikler yaşadığı sonucuna varılmıştır. Özellikle, düşük büyüme kapasitesi bağlamında, büyük ölçüde dış

³⁵⁵ Assessment of the 2019 Convergence Program for Croatia, *European Commission*, Brussels, 5 June 2019, s. 18. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/11_hr_cp_assessment_0.pdf , (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2019).

borçlardan, ihracat performansının düşmesinden ve hızla artan genel kamu borcu kaynaklı güvenlik açıklarından kaynaklanan eylemlerin gerekliliği vurgulanmıştır.³⁵⁶

Değerlendirmede, 2014 Yakınsama Programı'nda belirtilen bütçe stratejisinin amacının, 2016'ya kadar aşırı açığın düzeltilmesi ve aynı zamanda sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ivmesini yeniden kazanılması olarak ifade edilmiştir. Yakınsama Programı'ndaki bütçe dinamiklerini destekleyen makroekonomik senaryoya göre, GSYİH'nin 2014'te durgun seyredeceği ancak; 2015'te %1,2'lik bir büyüme yaşayacağı öngörülmüştür.³⁵⁷

2014 raporunda, Hırvatistan'ın, rekabetçiliğe ve ekonomik iyileşme hedeflerine zarar vermeden mali konsolidasyonun sürdürülmesi zorluğuyla karşı karşıya olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda, URP'nin 2016 yılında emlak vergisi getirme planını sunduğu; ancak operasyonel olarak birtakım eksiklikler olduğu vurgulanmıştır. Bu doğrultuda, vergi idaresinin yeniden düzenlenmesinin, vergi mükelleflerinin uyumluluk yüklerini azaltacağı öngörüsüne dayanarak, vergi tahsilatının etkinliğinin artırılması tavsiye edilmiştir. Bununla birlikte, mali konsolidasyon ihtiyaçları doğrultusunda daha fazla e-hizmet sağlanarak, vergi uyumluluğunu iyileştirme çabalarının sürdürülmesine ihtiyaç duyulduğu öngörülmüştür.³⁵⁸

2014 yılı mali değerlendirmesi neticesinde, Konsey tarafından bütçe önlemlerinin tam olarak uygulanması, bütçe stratejisini güçlendirilmesi ve büyümeyi destekleyen tedbirlerin en kısa sürede alınması tavsiye edilmiştir. Ayrıca, URP'de hedeflenen planlara dayanarak, emlak vergilendirmesinin yeniden düzenlenmesi için somut bir strateji geliştirilerek, vergi harcamalarının rapor edilme ve gözden geçirilme sürecinin başlatılması tavsiye edilmiştir. 2014'ün sonuna kadar, Hırvatistan'dan, özellikle vergi idaresinin verimliliğinin ve uyumluluğun artırılmasını amaçlayan bir eylem planı sunulması istenmiştir.³⁵⁹

Raporda, vergi ve fayda sistemlerinin 2014 yılı sonuna kadar gözden geçirilerek, etkin olmayan ve işsiz nüfusun yeniden etkin hale geçmesini sağlayan bir

³⁵⁶ Council Recommendation of 8 July 2014, *Official Journal of the European Union*, 27 June 2014, s. 2. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014H0729\(10\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014H0729(10)&from=EN) , (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2019).

³⁵⁷ Council Recommendation of 8 July 2014, *a.g.e.*, s. 2.

³⁵⁸ Council Recommendation of 8 July 2014, *a.g.e.*, s. 3.

³⁵⁹ Council Recommendation of 8 July 2014, *a.g.e.*, s. 6.

eylem planı oluşturulması tavsiye edilmiştir. Bununla birlikte, iş ortamını iyileştirilmesi için daha fazla önlem alınması gerektiği vurgulanmıştır.³⁶⁰

Temmuz 2015'teki değerlendirme raporunda, Hırvatistan'ın harcamalarının, özellikle maaş ödemeleri, sosyal güvenlik ve devlet desteği harcamalarını verimlilik sağlanması bağlamında gözden geçirdiği ve büyümeyi teşvik eden yatırımlar için gerekli mali alanı sağlamaya çalıştığı belirtilmiştir. Ayrıca Hırvatistan'ın mali politikalarının desteklendiği belirtilmiş; ancak hala aşılması gereken önemli zorlukların varlığına dikkat çekilmiştir. Bu doğrultuda, etkin harcama kontrolü ve bütçe kısıtlamalarının tutarlı bir şekilde uygulanmasıyla ilgili eksikliklerin, mali politika oluşturma ve denetim çabalarını olumsuz yönde etkilediği de gözlemlenmiştir. Hızla artan kamu borcunun, kamu borç yönetimine daha aktif bir yaklaşım gerektirdiği ise açıkça ortadadır.³⁶¹

Raporda, politika fonksiyonlarının ve yerel makamlardaki idari zayıflıkların mevcut niteliğinin; vergi toplama, sosyal yardımların sağlanması, Avrupa fonlarının yönetimi, kamu alımları ve kamu hizmetlerinin sunulması gibi bir dizi alanı doğrudan etkilediği vurgulanmıştır. Buna göre, hükümetin, kısa vadede yetkilerin gönüllü olarak birleştirilmesi veya özyönetim birimlerinin koordinasyonunu teşvik edecek mekanizmalar kurmak gibi önlemler alması tavsiye edilmiştir.³⁶²

Değerlendirme neticesinde, sadece Hırvatistan'daki sürdürülebilir mali ve sosyoekonomik politika değil, aynı zamanda AB'nin genel ekonomik yönetişiminin güçlendirilmesi gerekliliği nedeniyle, Hırvatistan'ın AB kurallarına ve yönlendirmelerine uyma seviyesi de dikkate alınmıştır.³⁶³ Bu doğrultuda, gerekli önlemlerin alınarak ve 2016 için bütçe stratejisinin pekiştirilerek, açığın kalıcı bir şekilde düzeltilmesi tavsiye edilmiştir. Ayrıca Konsey, harcama incelemesi bulgularının yayınlanması ve uygulanmasıyla birlikte, bütçe sınırlarını aşan kuruluşlar için bir yaptırım mekanizması kurulmasını, merkezi ve yerel düzeyde harcamaların kontrolünün sağlanmasını da istemiştir.³⁶⁴

³⁶⁰ Council Recommendation of 8 July 2014, *a.g.e.*, s. 7.

³⁶¹ Council Recommendation of 14 July 2015, *Official Journal of the European Union*, 18 August 2015, s. 3. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015H0818\(16\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015H0818(16)&from=EN) , (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2019).

³⁶² Council Recommendation of 14 July 2015, *a.g.e.*, s. 3.

³⁶³ Council Recommendation of 14 July 2015, *a.g.e.*, s. 4.

³⁶⁴ Council Recommendation of 14 July 2015, *a.g.e.*, s. 4.

Maaşların, verimlilik ve makroekonomik koşullarla uyumlu hale getirilmesi amacıyla, maaş belirleme çerçevesindeki zayıflıkların ulusal hedeflere uygun olarak ele alınması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, devlet kurumları sisteminin rasyonelleştirilmesi, merkezi ve yerel yönetim düzeyinde zayıflıkların; özellikle kurumsal atama ve yetkinlik konusunda, kamu sektöründe şeffaflığın ve hesap verebilirliğin artırılması da tavsiye edilmiştir.³⁶⁵

Temmuz 2016'daki değerlendirme raporunda, bütçe konusunda gerçekleştirilen bazı iyileştirmelere rağmen, Hırvatistan'ın bütçe planlamasının zayıf olduğu görülmüştür. Çok yıllık bütçe çerçevesi ile yıllık bütçeler arasındaki bağlantıların zayıf kaldığı ve yıl içindeki bütçe planlarının değiştirilmesine ilişkin net bir kuraldan bahsedilemediği belirtilmiştir. Ayrıca, ulusal düzeyde mali kurallara uygunluğun izlenmesinden sorumlu olan Mali Politika Komisyonu'nun yetersiz olmasından dolayı, politik ve işlevsel bağımsızlığı sağlayamadığı ifade edilmiştir.³⁶⁶

Raporda, kamu borçlanma oranının yüksek olduğu ve halihazırda artmakta olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Hırvatistan'ın, piyasadaki gelişmeleri dikkate alan yıllık revizyonlar, uygun bir risk yönetimi stratejisi ve borç yönetimi konusunda kapsamlı bir yaklaşım sergilemekten uzak olduğu vurgulanmıştır.³⁶⁷

Konsey, 2016 yılında açığın kalıcı bir şekilde düzeltilmesi önerisini yineleyerek, mali kuralların ve Mali Politika Komisyonu'nun bağımsızlığının güçlendirmesini talep etmiştir. Ayrıca, 2016'nın sonuna gelindiğinde bütçe planlamasının iyileştirilmesini, çok yıllık bütçe çerçevesinin ve kamu borç yönetiminin güçlendirilmesini tavsiye etmiştir. Hırvatistan'ın 2016-2018 arasında bu yönde bir borç yönetimi stratejisi benimsemesi ve uygulaması gerekliliği de vurgulanmıştır.³⁶⁸

Temmuz 2017 raporunda, Hırvatistan'ın mali yönetim çerçevesi eksikliklerinin hala devam ettiği, Mali Politika Komisyonu'nun bağımsızlığının ve bütçe çerçevesinin güçlendirilmesini öngören yeni mali sorumluluk yasasının henüz kabul edilmediği görülmüştür.³⁶⁹

³⁶⁵ Council Recommendation of 14 July 2015, *a.g.e.*, s. 4.

³⁶⁶ Council Recommendation of 12 July 2016, *Official Journal of the European Union*, 18 August 2016, s. 3. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H0818\(23\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H0818(23)&from=EN) , (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2019).

³⁶⁷ Council Recommendation of 12 July 2016, *a.g.e.*, s. 3.

³⁶⁸ Council Recommendation of 12 July 2016, *a.g.e.*, s. 5.

³⁶⁹ Council Recommendation of 11 July 2017, *Official Journal of the European Union*, 9 August 2017, s. 2. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0809\(10\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0809(10)&from=EN) , (Erişim Tarihi: 9 Kasım 2019).

Raporda, kamu idaresinin bölgesel ve işlevsel olarak bölünmesinin, hizmet sunumu ve kamu harcamalarının verimliliği üzerindeki negatif etkisinin devam ettiği belirtilmiştir. Mevcut hükümet düzeyleri arasındaki mali ilişkilerin, özellikle sağlık, eğitim ve sosyal yardım alanlarında kamu hizmetlerinin etkin ve adil bir şekilde sunulmasına elverişli olmadığı da açıktır. Kapsamlı kamu idaresi reformunun geciktiği, merkezi ve yerel otoriteler arasındaki görevlerin yeniden tahsis edilmesine ilişkin mevzuatın da henüz hazırlanmadığı görülmüştür.³⁷⁰

Raporda, Hırvatistan'ın mali politikasını, 2018'de orta vadeli bütçe hedefi doğrultusunda yönlendirmesi gerektiği ayrıca, Eylül 2017 itibariyle, Mali Politika Komisyonu'nun bağımsızlığının ve yetkisinin güçlendirilmesi de dahil olmak üzere çok yıllık bütçe çerçevesinin güçlendirilmesi tavsiye edilmiştir. Ek olarak, emlak vergisinin getirilmesi için gerekli adımların atılması gerektiği, borç yönetimi stratejisinin yıllık güncellemelerinin kontrolü dahil olmak üzere kamu borç yönetimi çerçevesinin güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.³⁷¹

Ayrıca Hırvatistan'ın, kamu hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde sunulması için çalışmalarına devam etmesi beklenirken, bölgesel eşitsizliklerin ve kamu idaresindeki bölünmenin iyileştirilmesi tavsiye edilmiştir.³⁷²

Temmuz 2018 değerlendirme raporunda, Hırvatistan'ın mali çerçevesini iyileştirmek için kilit önemde olan mevzuatın planlı olarak kabul edilmesinin geciktiği tekrar vurgulanmıştır. Raporda, Maliye Politikası Komisyonu'nun bağımsız bir organ olarak rolünün hala zayıf kaldığı, ayrıca Hırvatistan'ın hala yüksek düzeyde kamu borcu ve kur riskine maruz kaldığı da gözlemlenmiştir. Ancak, 2017 yılında borç yönetimi işlevinin güçlendirildiği ve düzenli olarak güncellenmesi gereken bir borç yönetimi stratejisinin oluşturulduğu da pozitif bir gelişme olarak nitelendirilmiştir.³⁷³

Raporda, Hırvatistan'ın kamu idaresindeki bölgesel bölünmenin, kamu hizmeti sunumunun ve kamu harcamalarının verimliliğini önemli ölçüde azalttığı vurgulanırken, yerel birimlerin, merkezi olmayan işlevleri yerine getirmek için yeterli mali ve idari kapasiteye sahip olmadıkları belirtilmiştir. Kamu idaresi verimliliğinin Birlik ortalamasının altında olduğu, bu durumun da kamu politikalarının tasarımını ve

³⁷⁰ Council Recommendation of 11 July 2017, *a.g.e.*, s. 4.

³⁷¹ Council Recommendation of 11 July 2017, *a.g.e.*, s. 5.

³⁷² Council Recommendation of 11 July 2017, *a.g.e.*, s. 5.

³⁷³ Council Recommendation of 13 July 2018, *Official Journal of the European Union*, 10 September 2018, s. 2. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0910\(10\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0910(10)&from=EN) , (Erişim Tarihi: 9 Kasım 2019).

uygulanmasının yanı sıra fonların daha verimli kullanımının önüne geçtiği yinelenmiştir.³⁷⁴

Konsey raporunda, Hırvatistan'ın önemli sorunlarından sayılan yolsuzlukla mücadele eylem planının, yolsuzlukla mücadele stratejisi hedeflerine ulaşmak için tam olarak uygulanması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Özellikle kamu ihalelerinde, yolsuzluğa yol açacak risklerin kontrolünün etkin bir şekilde sağlanması önerilmiştir.³⁷⁵

Konsey daha önceki raporlarda önerilen Mali Politika Komisyonu'nun görev ve bağımsızlığının güçlendirilmesi de dahil olmak üzere mali çerçevenin güçlendirilmesi ve emlak vergisinin tanıtılması önerilerini 2018 raporunda da yinelemiştir.³⁷⁶

Temmuz 2019'da sunulan son raporda, Hırvatistan'ın düşük büyüme potansiyeline bağlı yüksek kamu, özel ve dış borç seviyelerinde makroekonomik dengesizlikler yaşadığı sonucuna varılmıştır. Ancak, istikrarlı nominal büyüme ve ihtiyatlı bir maliye politikası ile dengesizliklerin son yıllarda giderilmesinin mümkün olduğu da anlaşılmıştır. Kamu borcunun önemli ölçüde azaldığı, ayrıca özel sektörün borç azaltma çalışmalarının da devam etmekte olduğu belirtilmiştir.³⁷⁷

Raporda, Aralık 2018'de, Hırvat Parlamentosu'nun Mali Sorumluluk Yasası'nı kabul ettiği, bu yasanın Mali Politika Komisyonu'nun yetkilerinin güçlendirilmesi ve yapısal bütçe çerçevesinin belirlenmesi konusunda önemli bir adım olduğu belirtilmiştir.³⁷⁸

Hırvatistan'ın kamu idaresinin bölünmesinin, Hırvatistan genelinde mali ve idari olarak yerel birimler arasında büyük eşitsizlikler yarattığı öngörüsü mevcuttur. Bu öngörü üzerine, merkezi hükümet düzeyinde, yetkililerin hantal devlet kurumları sisteminin sadeleştirilmesine yönelik adımlar attığı; ancak sistem genelinde daha yüksek derecede homojenlik sağlayan yasal çerçevenin belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır.³⁷⁹

³⁷⁴ Council Recommendation of 13 July 2018, *a.g.e.*, s. 3.

³⁷⁵ Council Recommendation of 13 July 2018, *a.g.e.*, s. 3.

³⁷⁶ Council Recommendation of 13 July 2018, *a.g.e.*, s. 4.

³⁷⁷ Council Recommendation of 9 July 2019, *Official Journal of the European Union*, 5 September 2019, s. 2. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0905\(11\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0905(11)&from=EN) , (Erişim Tarihi: 9 Kasım 2019).

³⁷⁸ Council Recommendation of 9 July 2019, s. 3.

³⁷⁹ Council Recommendation of 9 July 2019, s. 3.

Ayrıca teknoloji çağının gerektirdiği şekilde, ileri teknolojilerin alımı ve inovasyon performansının güçlendirilmesi için verimliliği arttıracak politikaların geliştirilmesi ve yatırımların artırılması önemli görülmüştür. Yatırımın, teknolojinin aktarılması ve araştırma sonuçlarının ticarileştirilmesini sağlamak adına üniversiteler ve işletmeler arasındaki işbirliğini destekleyerek yönetişimi pekiştirebileceği öngörülmüştür. Raporda, Hırvatistan'ın 2016-2020 Akıllı Uzmanlaşma Stratejisi³⁸⁰ çerçevesinde yenilikçiliği teşvik etmeyi, sistemdeki bölünmenin üstesinden gelinerek, Ar-Ge faaliyetlerinin temel ekonomik öncelikler etrafında organize edilmesini sağlamayı amaçladığını; ancak uygulamada yavaş kaldığı vurgulanmıştır.³⁸¹

Konsey son raporunda Hırvatistan'ın son yıllardaki performansını göz önünde bulundurarak, bütçe çerçevesinin güçlendirilmesi ile koşullu borçların merkezi ve yerel düzeyde izlenmesi gerektiğini, ayrıca kamu idaresinin bölünmesi en kısa sürede azaltılması gerektiğini vurgulamıştır. Bölgesel eşitsizliklerin dikkate alınarak, yatırımla ilgili ekonomi politikasının, araştırma ve inovasyon performanslarının kapasitelerinin artırılması yönünde belirlenmesini tavsiye etmiştir.³⁸²

Konsey öneri raporları incelendiğinde genel olarak Hırvatistan'ın mali politikalarının, idari ve bölgesel politikalarını da etkilediği görülmektedir. Konsey öncelikli olarak mali politikaların iyileştirilmesi, kamu hizmetlerinin sunulmasındaki verimin artırılarak eşitsizliğin giderilmesi ve teknolojik ilerlemelerin takip edilerek yatırımların bu yönde yapılmasını tavsiye etmiştir. Ancak Hırvatistan'ın ilerlemesi değerlendirildiğinde, hedeflerin ve önerilerin kısmi olarak yerine getirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Hırvatistan'ın içinde bulunduğu elverişsiz ekonomik durumun giderilmesi amacıyla sunulan Konsey önerilerinin Hırvatistan için önemi büyüktür. Yakınsama Programı ve URP neticesinde sunulan tavsiyelerin Hırvatistan ekonomisini, bütçe planlarını mali konsolidasyonunu geliştirici yönde olduğu açıktır. Bu yönde AB'nin, vergi uyumluluğunun iyileştirilmesi, maaş ödemeleri, sosyal güvenlik harcamalarının kontrolü, sürdürülebilir ekonomik yönetim gibi konularda çeşitli tavsiyeler verdiği söylenebilmektedir. Hırvatistan'ın öneriler çerçevesinde çeşitli politikalar geliştirme

³⁸⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz.

https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/222782/strategy_EN.pdf/e0e7a3d7-a3b9-4240-a651-a3f6bfaaf10e , (Erişim Tarihi: 9 Kasım 2019).

³⁸¹ Council Recommendation of 9 July 2019, s. 5.

³⁸² Council Recommendation of 9 July 2019, s. 6.

çabasında olduğu; ancak kapsamlı bir yaklaşım sergilemekten uzak olduğu gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda AB'nin -özellikle Konsey'in- ekonomik kalkınmanın sağlanması açısından siyasal taşıma kapsamında önemli etkisinden söz edilebilmektedir. Sunulan raporlarda, Hırvatistan'ın mali, bütçesel ve borç yönetimi politikalarına uyumu değerlendirildiği göz önünde tutulduğunda raporların yine siyasal taşıma temelinde değerlendirilebileceği açıktır. AB'nin bölgenin kalkınmasının sağlanması bakımından gerekli ve makul politikaların gelişmesinde etkili olduğu; ancak aynı durumun Hırvatistan için geçerli olmadığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

Hırvatistan'ın üyelik sonrasında, ekonomik işbirliğini sürdürme çabasının hala devam ettiğini; ancak bu işbirliği çabasının pratiğe tam manasıyla dökülemediği açıkça görülmektedir. İzleyen başlıkta Hırvatistan'ın üyelik sonrası sosyal ve siyasal entegrasyon başta olmak üzere uyumu değerlendirilecektir.

3.3 Sosyal Politikalar

Üyelik sonrası sosyal politikalar değerlendirmesi yapılırken eğitim, sosyal açıdan içerme, sağlık, aile hayatı, entegrasyon politikası, güvenli yaşam gibi alanlara değinilecektir. Hırvatistan'ın bu alanlardaki görece ilerlemeleri incelenerek raporlarla desteklenmeye çalışılacaktır.

2014'te eğitimin durumu incelendiğinde, Hırvatistan'da, okulların sorumluluklarının yerel yönetimler ile Millî Eğitim Bakanlığı ve kurumları arasında bölüştürülmekte olduğu, bu durumun da bazen kaynakların tahsisi ve yönetim kontrolü konusunda çatışmalara neden olabildiği belirtilmiştir. Eğitime erişimin açık olduğu; ancak diğer eski Yugoslavya ülkelerinde olduğu gibi, mesleki eğitimin çok zayıf olduğu ve öğretilenlerle işverenlerin talepleri arasında farkın önemli bir boyutta olduğu gözlemlenmiştir.³⁸³

2014 raporunda, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın Hırvatistan'ın mevcut sosyal problemlerden biri olduğu belirtilmiştir. AİO (*Eurostat*) verilerine göre, Hırvat nüfusunun yaklaşık üçte birinin yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altında olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, Hırvatistan'ın yoksullukla ve sosyal dışlanma ile mücadelede sosyal içerme politikalarının genellikle zayıf olduğu belirtilmiştir. Sosyal

³⁸³ 2014 Croatia Report, Zdravko Petak & William Bartlett & Frank Bönker, *Sustainable Governance Indicators (SGI)*, Gütersloh, 2014, s. 9. https://www.sgi-network.org/docs/2014/country/SGI2014_Croatia.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019).

dışlanma ve yoksulluk sorunlarına çoğunlukla, aktif yaş nüfusunun önemli bir kısmının iş bulmakta zorluk yaşadığı işgücü piyasasının neden olduğu düşünülmüştür.³⁸⁴

Raporda, Hırvatistan'da, sağlık hizmetlerinin genel olarak işveren ve çalışanların katkılarıyla ödenen bir sosyal sağlık sigortası sistemine dayandığı belirtilmiştir. Hasta bakımı konusunda, düşük ve yüksek gelirli gruplar arasında önemli sağlık eşitsizlikleri olduğu vurgulanmıştır. Bu konuda, hükümetin USS'yi³⁸⁵ kabul ettiği, mevcut durumun ayrıntılı bir analizinin yanı sıra, sağlık sisteminin kademeli olarak iyileştirilmesi için çeşitli girişimlerde bulunduğu belirtilmiştir.³⁸⁶

2014'te Hırvatistan'da aile yaşamına ilişkin, kadınların istihdam oranının, erkeklerin istihdam oranından ve diğer AB ülkelerinden daha düşük olduğu görülmüştür. Çocuk bakımı kapsamının, özellikle istihdamın düşük olduğu bölgelerde yetersiz olduğu belirtilirken, çocuklu kadınların işgücü piyasasında yasal olarak korunmadığı vurgulanmıştır. Özel sektörün bazı kesimlerinde genç kadınların ayrımcılığa uğraması, önlenmeye çalışılsa da geliştirilen politikaların zayıflığı sebebiyle engellenememiştir.³⁸⁷

Halkın entegrasyonu konusunda, göçmenliğin büyük ölçüde, vatandaşlığa, işgücü piyasasına, sosyal sisteme ve eğitime eşit erişim hakkına sahip komşu ülkelere gelen Hırvatlarla sınırlı olduğu belirtilmiştir. Diğer göçmen grupların nüfuslarının azlığı sebebiyle, halkı entegre etmeye yönelik herhangi bir politika geliştirilmediği gözlemlenmiştir. Ancak, geri dönen 21.500 mültecinin konut, imar ve temel haklar konusunda sorun yaşadığı, bir kısmının da konut haklarından mahrum edilmeleri sebebiyle Hırvatistan'a geri dönemediği belirtilmiştir.³⁸⁸

Hırvatistan'da kamu güvenliği konusunda herhangi bir tehdidin olmadığı, kolluk kuvvetlerinin kamu düzenini korumada ve suçla mücadelede genellikle etkili olduğu belirtilmiştir. Kolluk kuvvetlerinin, AB ve diğer uluslararası kuruluşlarla entegre bir güvenlik sistemi geliştirerek işbirliği içinde hareket ettiği vurgulanmıştır. Hırvatistan'ın önemli terör tehditleriyle karşı karşıya olmadığı; ancak uyuşturucu,

³⁸⁴ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, ss. 9-10.

³⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.mindbank.info/item/2077>, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019).

³⁸⁶ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, ss. 10-11.

³⁸⁷ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, ss. 11.

³⁸⁸ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, ss. 12.

insan ve silah kaçakçılığı eylemleri gerçekleştiren organize suç ağlarının Hırvatistan'ı etkilediği gözlemlenmiştir.³⁸⁹

2015'te eğitim standartları konusunda bir iyileşmenin olmadığı, hükümet tarafından nispeten kapsamlı bir eğitim, bilim ve teknoloji stratejisi konusunda çeşitli çalışmalar gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte, hükümetin geliştirilen stratejinin onaylanması ve uygulanmaya başlanması konusunda geciktiği vurgulanmıştır.³⁹⁰

2015'te yoksulluk ve sosyal dışlanma konusunda, işgücü piyasası politikası ve sosyal dışlanma ile ilgili politikaların zayıf kaldığı, stratejik amaç ve odaklardan yoksun ve verimden uzak olduğu gözlemlenmiştir. Eğitimin, yoksulluk ve sosyal dışlanma oranlarını kayda değer ölçüde düşürdüğü; ancak nüfusun bazı kesimlerinin yükseköğrenime henüz erişemediği belirtilmiştir.³⁹¹

2015'te sağlık alanında, hükümetin USS kapsamındaki çalışmalarına devam ettiği; ancak sağlık alanında kayda değer herhangi bir gelişmenin olmadığı ayrıca Hırvatistan'ın sağlık alanında yaptığı kamu harcamalarında ortalamanın altında kaldığı belirtilmiştir.³⁹²

2015'te aile yaşamına ilişkin, eksikliklerin devam ettiği, ayrımcılık karşıtı politikaların hala zayıf kaldığı belirtilirken, kabul edilen yeni aile yasasının, gençlerin yasal haklarını genişletmeye ve çocuk velayeti konularını netleştirmeye odaklanarak bu sorunlara değinmediği gözlemlenmiştir.³⁹³

2016'da Hırvatistan'ın eğitim kalitesinde, süresinde ve erişimine kolaylık konusunda herhangi bir iyileşmenin olmadığı belirtilmiştir. Hükümetin geliştirdiği eğitim, bilim ve teknoloji stratejisinin onaylanması ve uygulanmasında geç kalması neticesinde, bunun yerine yeni bir müfredat geliştirilmesi maksadıyla uzman bir ekibin görevlendirildiği ifade edilmiştir.³⁹⁴

³⁸⁹ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, ss. 12.

³⁹⁰ 2015 Croatia Report, Zdravko Petak & William Bartlett & Frank Bönker, *Sustainable Governance Indicators (SGI)*, Gütersloh, 2015, s. 10. https://www.sgi-network.org/docs/2015/country/SGI2015_Croatia.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019).

³⁹¹ 2015 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 11.

³⁹² 2015 Croatia Report, *a.g.e.*, ss. 11-12.

³⁹³ 2015 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 12.

³⁹⁴ 2016 Croatia Report, Zdravko Petak & William Bartlett & Frank Bönker, *Sustainable Governance Indicators (SGI)*, Gütersloh, 2016, s. 10. https://www.sgi-network.org/docs/2016/country/SGI2016_Croatia.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019).

2016'da Hırvat nüfusunun %29,3'ü yoksulluk ya da sosyal dışlanma riski altında bulunduğu ve bu oranın AB ortalamasından yaklaşık %5 daha fazla olduğu belirtilmiştir. Ek olarak, nüfusun yaklaşık %13,9'unun maddi yoksunluk koşullarında yaşadığı ve 65 yaşın üzerindeki nüfusun yaklaşık dörtte birinin elverişsiz konutlarda yaşadığı vurgulanmıştır.³⁹⁵

Sağlık alanında, durumun önceki yıllarla aynı düzeyde olduğu, USS kapsamındaki değerlendirmenin odağında, HSSF'nin merkezi hükümet bütçesinden ayrılması, hastane ve yataklarının sayısındaki azalmaların olduğu gözlemlenmiştir.³⁹⁶

Halkın entegrasyonu değerlendirildiğinde, 2015 sonbaharında, Hırvatistan'ın Suriye, Afganistan, Irak ve diğer Asya ülkelerinden büyük oranda göç aldığı görülmüştür. Hırvatistan üzerinden Avrupa'ya geçen 350.000'den fazla mülteci den birkaçının Hırvatistan'a sığınma talebinde bulunduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda, Hırvatistan'da mültecilere yönelik hiçbir ırkçı davranış kayda geçmemiştir.³⁹⁷

2017'de Hırvatistan'ın eğitim harcamalarının AB ortalamasının üstünde olmasına rağmen, nitelikli olmadığı ve eğitim reformunun devamlılıktan uzak olduğu belirtilmiştir. Yeni müfredat için görevlendirilen uzman ekibin çalışmalarının yetersizliği sebebiyle, çeşitli Hırvat şehirlerinde öğretmenler ve veliler tarafından büyük çaplı gösteriler başlatılmıştır.³⁹⁸

2017'de Hırvat nüfusunun %29,1'inin yoksulluk ya da sosyal dışlanma riski altında bulunduğu, nüfusun yaklaşık %14'ünün ise maddi yoksunluk koşullarında yaşadığı belirtilmiştir. Bu oranların yine AB ortalamasının üstünde olduğuna dikkat çekilmiştir.³⁹⁹

2017'de sağlık politikalarında herhangi bir iyileştirilme yapılmadığı ve hasta bakım konusunda eşitsizliklerin hala devam ettiği belirtilmiştir. USS kapsamında, dönemin sağlık bakanı Dario Nakić rasyonelleştirme ve hastaneler arasındaki işbirliğinin iyileştirilmesi yoluyla hastane sayılarındaki azalmaların önüne geçilebileceğini vurgulamış; ancak bu konuda somut herhangi bir adım atılmamıştır.⁴⁰⁰

³⁹⁵ 2016 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 10.

³⁹⁶ 2016 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 11.

³⁹⁷ 2016 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 13.

³⁹⁸ 2017 Croatia Report, Zdravko Petak & William Bartlett & Frank Bönker, *Sustainable Governance Indicators (SGI)*, Gütersloh, 2017, ss. 10-11. https://www.sgi-network.org/docs/2017/country/SGI2017_Croatia.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019).

³⁹⁹ 2017 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 11.

⁴⁰⁰ 2017 Croatia Report, *a.g.e.*, ss. 12-13.

2018’de eğitim alanında yapılan harcamaların bu yıl için de AB ortalamasının üstünde olduğu; ancak niteliğinde herhangi bir iyileşmeden söz edilemeyeceği belirtilmiştir. Eğitim reformu kapsamında, yeni müfredat için görevlendirilen uzman ekibin çalışmasının sonuçlandırılması ve nihai olarak uygulanması konusunda gecikmeler yaşandığı; ancak 2017 sonbaharından sonra ivme kazandığı belirtilmiştir.⁴⁰¹

2018’de halkın entegrasyonu konusunda, Hırvatistan’ın, Balkan rotasını izleyen mültecilere yönelik, başlangıçta nispeten şefkatli ve insancıl muamelesinden uzaklaştığı belirtilmiştir. Buna yönelik, Haziran 2017’de yürürlüğe giren Yabancılar Yasası değişikliği, yabancı uyruklu kişilerin tıbbi sağlık ve insani acil durumlar dışında barınma, sağlık ve temizlik gibi temel ihtiyaçlara ulaşmalarına yardımcı olunması konusunda önemli yaptırımlar içermiştir.⁴⁰²

2019 raporunda, eğitim reformu kapsamında sağlanan yeni müfredatın, Eylül 2018’de yürürlüğe girmesiyle yeni bir sürecin başlatılabileceği belirtilmiştir. Büyük beklentilerle yürürlüğe konulan reformun, eğitim odağını salt öğrenme kapsamından, problem çözme ve eleştirel düşünceye kaydırması amaçlanmıştır. Bu değişimin genel olarak memnuniyetle karşılandığını; ancak, bir kesimin reformların eğitimin hümanist yönünü ihmal edeceği yönünde endişeler taşıdığı vurgulanmıştır.⁴⁰³

Raporda, Hırvat nüfusun yaklaşık %26,4’nün yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunduğu, nüfusun %10,3’ünün ise maddi yoksunluk koşullarında yaşamakta olduğu belirtilmiştir. Oranların önceki döneme kıyasla AB ortalamasına biraz daha yaklaşması olumlu bir gelişme olarak nitelendirilmiştir. Bu konuda, hükümetin, 2019 için planlanan ve refah yardımı miktarlarını büyük ölçüde artıracak yeni bir Sosyal Refah Yasası hazırlamaya başlamasına dikkat çekilmiştir.⁴⁰⁴

Son raporda, Hırvat hükümetinin mevcut sağlık koşullarının iyileştirmesi yönünde tatmin edici politikalar geliştirmekte yetersiz olduğu belirtilmiştir. Ayrıca,

⁴⁰¹ 2018 Croatia Report, Zdravko Petak & William Bartlett & Frank Bönker, *Sustainable Governance Indicators (SGI)*, Gütersloh, 2018, s. 9. https://www.sgi-network.org/docs/2018/country/SGI2018_Croatia.pdf , (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2019).

⁴⁰² 2018 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 13.

⁴⁰³ 2019 Croatia Report, Zdravko Petak & William Bartlett & Frank Bönker, *Sustainable Governance Indicators (SGI)*, Gütersloh, 2019, s. 12. https://www.sgi-network.org/docs/2019/country/SGI2019_Croatia.pdf , (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2019).

⁴⁰⁴ 2019 Croatia Report, *a.g.e.*, ss. 12-13.

üyelikten 2019'a kadar Hırvatistan'dan ayrılan hekimlerin ve diğer tıp uzmanlarının sayısının endişe uyandırıcı seviyede olduğu dile getirilmiştir.⁴⁰⁵

Hırvatistan'ın üyelik sonrası izlediği sosyal politikalar değerlendirildiğinde, çoğu alanda AB ortalamasının altında kaldığı ve henüz beklenen seviyede bir iyileşmenin henüz sağlanamadığı söylenebilmektedir. İstihdam, sağlık, eğitim, sosyal dışlanma, yoksulluk gibi alanlarda geliştirilen politikaların verimlilikten uzak olduğu ve bu alanlara müdahale edilmesinde geç kalındığı açıkça söylenebilir. Bu bağlamda Hırvatistan'ın siyasal taşma kapsamında uyumunun değerlendirildiği göz önünde tutulduğunda, Hırvatistan'ın üyelik yükümlülüklerini gerçekleştirmek konusunda zayıf olduğu açıkça görülmektedir. İzleyen başlıkta Hırvatistan'ın üyelik sonrası siyasal ve demokratik uyumu değerlendirilecektir.

3.4 Siyasal Politikalar ve Demokratik Uyum

Hırvatistan'ın üyelik sonrası, demokratik uyumu incelendiğinde seçim süreçleri, bilgiye ulaşma hakkı, insan hakları ve siyasi özgürlükler, hukuk kuralları gibi alanlara, siyasal uyumu incelendiğinde ise stratejik kapasite, bakanlıklar arası koordinasyon, politikaların uygulanabilirliği, partiler ve çıkar grupları gibi alanlara değinilecektir. Hırvatistan'ın bu alanlardaki görece ilerlemesi raporlar desteklenerek açıklanmaya çalışılacaktır.

2014 raporunda, seçim süreci hakkında adaylık prosedürlerinin ve seçimlere katılma fırsatının büyük ölçüde adil gerçekleştiği; ancak, parlamento seçimlerine katılmanın, kayıtlı partiler için bağımsız listelerden daha kolay olduğu belirtilmiştir. Hırvatistan'da hem kamu hem de özel ulusal elektronik medyanın, tüm rakip adayların ve partilerin eşit temsilini sağlama zorunluluğu vardır. Kamuya açık medyada bu durum, tüm katılımcılar için serbest zaman ayırma ve çeşitli özel seçim programlarını yayınlama zorunluluğunu içermiştir.⁴⁰⁶

Seçmenlik çağına gelmiş tüm vatandaşların seçimlere katılma hakkının bulunduğu ve mevzuatın bu konuda kapsamlı olduğu görülmüştür. Örneğin, mahkumların oy kullanma hakkına sahip olduğu ve Nisan 2013'te yapılan AP seçimlerine ilk kez hürriyet özgürlüğü bulunmayan kesimin oy kullanabildiği

⁴⁰⁵ 2019 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 14.

⁴⁰⁶ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 14.

görülmüştür. Hırvatistan'da oy kullanımıyla ilgili temel sorunun, ülkede ikametgahı bulunmayan çok sayıda kayıtlı seçmenin bulunması olduğu gözlemlenmiştir. Ancak, AP seçimlerinden önce SKY'deki değişiklikler doğrultusunda, yalnızca Hırvatistan'da ikametgahı olan ve geçerli bir kimliği bulunan vatandaşların oy kullanma hakkına sahip olduğunu vurgulanmıştır. Bu hüküm neticesinde, oy kullanma hakkına sahip vatandaş sayısı 760 bin düşmüştür.⁴⁰⁷

2014 raporunda, Hırvatistan'da medya özgürlüğünün sınırlandırıldığı, medya üzerindeki politik etkinin, özellikle yerel ve bölgesel düzeylerde hala oldukça güçlü olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, medya çoğulculuğunun da sınırlı olduğu, TV pazarında halka açık birkaç kanalın hâkim olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda, hükümetin medyanın özgürleştirilmesi ve iyileştirilmesi için herhangi bir politika geliştirdiği söylenememektedir.⁴⁰⁸

Bilgi edinme hakkı konusunda, Bilgi Edinme Hakkı Yasası'nın 2003'ten bu yana yürürlükte olduğu ve yasama çerçevesinin nispeten iyi bir şekilde oluşturulmuş olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, bilgiye erişimin henüz tam manasıyla şeffaflaştırılmadığı ve bazı kamu kurumlarının Kanun'un uygulanmasına ilişkin düzenli raporları henüz sunmadığı gözlemlenmiştir. STK'ların bilgiye erişimi hakkı için bir komisyoncu oluşturma önerisinin, hükümet tarafından kabul edildiği ve bu konuda çalışmalara başlanacağı da eklenmiştir.⁴⁰⁹

2014 raporunda insan haklarının anayasa ve diğer kanunlarla resmen korunduğu, Ombudsman ve uzman kamu denetçilerinin insan haklarının korunmasında önemli rolünün bulunduğu belirtilmiştir. Hükümetin yargı reformu stratejisiyle, yargı sisteminin etkinliğini arttırmaya çalıştığı; ancak birikmiş medeni, ticari ve icra davalarının azaltılması baskısının hala sürdüğü gözlemlenmiştir. Ayrıca, 1995'te sınır dışı edilen Sırp vatandaşların haklarının korunması ve mülteciler için sağlanması planlanan konut programlarının uygulanmasında aksaklıkların devam ettiği belirtilmiştir.⁴¹⁰

Raporda, Hırvatistan'da siyasi özgürlüklere büyük ölçüde saygı duyulduğu, örgütlenme ve gösteri özgürlüğünün yasalar tarafından güvence altına alındığı belirtilmiştir. Ayrıca, ayrımcılık yasaklanmış olsa da mevzuatın tam olarak

⁴⁰⁷ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, ss. 14-15.

⁴⁰⁸ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 16.

⁴⁰⁹ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 16.

⁴¹⁰ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 17.

uygulanamadığı ve korunmasız bazı grupların hala yaygın bir ayrımcılıkla karşı karşıya kaldığı da eklenmiştir. Özellikle, Roman halkın, yaşamın hemen hemen tüm alanlarında, özellikle eğitim ve istihdamda ayrımcılığa maruz bırakıldığı açıkça söylenebilmektedir. Verilere göre en sık görülen ayrımcılığın, etnik kökene dayandığı, bunu cinsiyet, sosyal statü ve engellilik temelli ayrımcılığın izlediği gözlemlenmiştir.⁴¹¹

Raporda, Hırvat hukuk sisteminin hukukun üstünlüğüne önem verdiği; ancak pratikte yasal kesinliğin genellikle sınırlı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, yargının bağımsızlığı ve kalitesinin, AB katılım müzakerelerinden bu yana sorun teşkil ettiğine dikkat çekilmiştir. Yargı konusunda geliştirilen reformlara rağmen, idari mahkemeler sisteminin hala önemli verimsizlik belirtileri gösterdiği gözlemlenmiştir.⁴¹²

Bunlara ek olarak, yolsuzluğun Hırvat siyasi sisteminin karşılaştığı kilit sorunlardan biri olduğu ve yine AB katılım müzakerelerinin gündeminde üst sıralarda yer aldığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda, hükümetin yolsuzlukla mücadeleyi bir öncelik haline getirdiği, önlenmesine ilişkin belirlenen yasal çerçevenin uygulanmasında önemli adımlar attığı söylenebilmektedir.⁴¹³ Devlet Avukatlık Ofisi'ne bağlı bir birim olan YMOSB'nin yolsuzlukla mücadelede önemli başarılar elde ettiği ve bir dizi üst düzey yolsuzluk vakasını ortaya çıkardığı gözlemlenmiştir.⁴¹⁴

2014 raporunda stratejik kapasiteyle ilgili olarak, Hırvat kamu yönetiminde, stratejik yönetim araçlarının tanıtımına yeni başlandığı belirtilmiştir. Merkezi yönetim düzeyinde, son on yılda stratejik planlamanın AB üyeliği hedefi çerçevesinde belirlendiği gözlemlenmiştir. Ancak, bu planların kalitesinin nispeten düşük olduğu söylenebilmektedir.⁴¹⁵

Raporda, bakanlıklar arası koordinasyon incelendiğinde, Başbakanlık Ofisi'nin, bakanlıkların faaliyetlerini değerlendiren ve koordine edebilen merkezi bir politika biriminden yoksun olduğu göze çarpmaktadır. Bu sebeple, sektörel politika uzmanlığının sınırlı olduğu söylenebilmektedir. Bu bağlamda, politika tekliflerinin bakanlıklar tarafından doğrudan koordinasyonunun sınırlı olduğundan

⁴¹¹ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, ss. 17-18.

⁴¹² 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 18.

⁴¹³ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 19.

⁴¹⁴ Gabriel Kuris, "Cleaning House: Croatia Mops Up High-Level Corruption, 2005-2012", *Innovations for Successful Societies*, Princeton University, 2013, ss. 17-18.

https://successfulsocieties.princeton.edu/sites/successfulsocieties/files/Policy_Note_ID226.pdf, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2019).

⁴¹⁵ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 20.

bahsedilebilmektedir. Bu sınırlı koordinasyonun, daha resmi ve şeffaf politika koordinasyon mekanizmalarının geliştirilmesini ve kamu yönetimi rolünün güçlendirilmesini önlediği vurgulanmıştır.⁴¹⁶

Politikaların uygulanabilirliği konusunda, Kosor ve Zoran Milanović hükümetlerinin, net ve ölçülebilir hedefler koyamadıkları, geliştirilen stratejilere, programlara ve politika hedeflerin çoğuna ulaşmada etkisiz kaldıkları belirtilmiştir. Bununla birlikte, Kosor hükümetinin, AB'den aldığı ekonomik destekle, en azından AB üyeliğine ulaşmayı başardığı; ancak Milanović hükümetinin, katılım sonrasında Hırvatistan'ın ekonomik sorunlarını ele almak konusunda başarısız olduğu gözlemlenmiştir.⁴¹⁷

Hırvatistan'daki siyasi partiler ve çıkar grupları incelendiğinde ise, Hırvat partilerinin katı bir yapıyla karakterize edildiği, parti içi demokrasinin üyelerin katılımın sınırlı olmasından dolayı genel olarak düşük olduğu söylenebilmektedir. Politik alanda, sendikaların geleneksel olarak Hırvatistan'da önemli bir rolde olduğu da gözlemlenmiştir. Sendika üyeliğinin nispeten yüksek olduğu ve sendikaların, hükümetin tasarruf tedbirlerine karşı protesto düzenlemede oldukça etkili olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, Hırvatistan'daki birçok sosyal çıkar grubunun, hükümete politika önerileri sunma kapasitesine sahip olduğu da eklenmiştir.⁴¹⁸

2015'te Hırvatistan'ın seçim sürecinde, bilgiye ulaşma konusunda, insan hakları ve siyasal özgürlüklerin korunması alanlarında herhangi bir gelişme yaşanmamıştır. Seçim sürecinin aynı şekilde devam ettiği, bilgiye ulaşma konusunda henüz herhangi bir iyileştirilmenin sağlanmadığı, azınlıkların durumunun ise mevcut durumunu koruduğu gözlemlenmiştir.⁴¹⁹

Ayrıca, hukuk kuralları konusunda, idari mahkemeler sisteminin verimsizliğinin devam ettiği belirtilirken, yolsuzlukla mücadele kapsamında, uzun süredir Zagreb'in belediye başkanlığını yapan Milan Bandić'in yolsuzluk şüphesiyle tutuklandığı belirtilmiştir.⁴²⁰

⁴¹⁶ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, ss. 21-22.

⁴¹⁷ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 23.

⁴¹⁸ 2014 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 29.

⁴¹⁹ 2015 Croatia Report, *a.g.e.*, ss. 15-18.

⁴²⁰ Croatian Police Arrest Zagreb Mayor on Corruption Charges, *Reuters*, 19 October 2014. <https://www.reuters.com/article/us-croatia-mayor/croatian-police-arrest-zagreb-mayor-on-corruption-charges-idUSKCN0I80Q420141019>, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2019).

2015 raporunda, Hırvatistan'ın stratejik kapasitesinin, hala düşük olduğu, bakanlıklar arasındaki koordinasyonun tam manasıyla sağlanamadığı belirtilerek, yeni koordinasyon mekanizmaları geliştirilmesinin ve kamu yönetiminin güçlendirilmesinin bu şartlar altında mümkün olmadığı belirtilmiştir.⁴²¹

Politikaların uygulanmasına ilişkin, Milanović hükümetinin politika hedeflerine ulaşmada yetersiz kaldığı; ancak hükümetin emeklilik ve işgücü reformu alanlarında hedeflerine ulaşmak için birtakım politikalar geliştirmiş olduğu gözlemlenmiştir.⁴²²

2016 raporunda, Hırvat seçim yasası konusunda birtakım değişiklikler yapıldığı, bu değişikliklerin medyada parlamento seçimlerinin kapsamına ilişkin yasal çerçeveyi değiştirdiği belirtilmiştir. Değişiklikler doğrultusunda, özel yayıncıların kampanyayı yayınlama zorunluluğunun ve yayıncılarının adaylarla ilgili haber sürelerinde eşitlik sağlanması gerekliliğinin ortadan kalktığı söylenebilmektedir.⁴²³

Raporda, Hırvatistan'ın stratejik kapasitesinin, AB stratejik planlama uygulamasına dahil edilmesinden dolayı önemli ölçüde arttığı belirtilmiştir. Hükümetin, Konsey önerilerine ve Hırvatistan'ın ekonomik politikalarını uyumlaştırmayı amaçlayan Nisan 2015'deki Yakınsama Programına uymak için yürüttüğü yapısal reform politikalarının bu bağlamda önemli olduğu vurgulanmıştır.⁴²⁴

Raporda, Milanović hükümetinin kamu yönetimi ve devlete ait şirketler için vaat ettiği sistematik reformu gerçekleştirmediği belirtilmiş, bunun sonucunda hükümetin faaliyetlerinin genel manada tutarsız ve çelişkili olduğu vurgulanmıştır.⁴²⁵

2017 değerlendirme raporunda, Tihomir Orešković hükümetinin medyaya müdahale ederek, medya çoğulculuğunun daha da zayıflamasına sebep olduğu belirtilmiştir. Bu müdahalelerin, medya özgürlüğünü daha da zedelediği ve doğru bilgiye erişme konusunda çekincelerin artmasına neden olduğu açıkça söylenebilmektedir.⁴²⁶

⁴²¹ 2015 Croatia Report, *a.g.e.*, ss. 20-21.

⁴²² 2015 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 23.

⁴²³ 2016 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 16.

⁴²⁴ 2016 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 22.

⁴²⁵ 2016 Croatia Report, *a.g.e.*, ss. 25-26.

⁴²⁶ 2017 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 20.

Raporda, insan hakları, siyasal özgürlükler ve hukuk alanları politikalarında herhangi bir değişiklik yaşanmadığı, azınlıkların hala Hırvatistan'da ayrımcılığa maruz kaldığı belirtilmiştir.⁴²⁷

Hırvatistan'ın stratejik kapasitesinin, Konsey önerileri ve 2016 Yakınsama Programı'yla arttırılmaya devam ettiği; ancak bu düzenlemelere rağmen Hırvatistan'da kısa vadeli çıkarların, politika oluşturma çabalarını baskıladığı vurgulanmıştır. Bu bağlamda, stratejik birimler ve kuruluşların, devletin karar alma süreçleri üzerinde son derece sınırlı etkiye sahip olduğu söylenebilmektedir.⁴²⁸

Politikaların uygulanabilirliğine ilişkin, Orešković hükümetinin, 2016'nın sonunda kapsamlı bir reform programı hazırladığı, bu programın makroekonomik istikrar, ekonomik güvenlik, gelişmiş bir iş ve yatırım ortamı, kamu sektörü verimliliği, eğitim ile uyumlu işgücü piyasası gibi alanları kapsadığı belirtilmiştir. Ancak Orešković hükümetinin hazırladığı program somut olarak uygulanamamıştır.⁴²⁹

2018 raporunda, göreve gelen Andrej Plenković hükümetinin, geniş kapsamlı reformlar geliştirdiği; ancak, reformların kısmen uygulandığı belirtilmiştir.⁴³⁰ Bunun dışında, diğer alanlarda önceki yıllara göre herhangi bir değişiklik yaşanmadığı söylenebilmektedir.

2019'da sunulan son raporda, hükümetin, AB fonlarını kâr amacı gütmeyen medyaya tahsis edilmesini geciktirdiği ve medyaya getirilen engellerin bu dönemde de devam ettiği belirtilmiştir.⁴³¹

Bu dönemde, insan hakları, siyasi özgürlükler ve hukuk kuralları alanındaki eksikliklerin devam ettiği, yolsuzluk kapsamında davalarda kesin kararların çıkmaması dolayısıyla mücadelenin zayıfladığı söylenebilmektedir.⁴³²

Raporda, Plenković hükümetinin politikaların uygulanabilirliği konusunda, oldukça verimsiz olduğu, önerilerin sadece %5'inin tam olarak uygulandığı, %19'unda ise hiçbir ilerleme sağlanamadığı belirtilmiştir.⁴³³

Hırvatistan'ın siyasal ve demokratik uyumu incelendiğinde, Neofonksiyonalizm'in entegrasyonun uygulanabilirliğini arttıran koşullardan saydığı

⁴²⁷ 2017 Croatia Report, *a.g.e.*, ss. 21-22.

⁴²⁸ 2017 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 25.

⁴²⁹ 2017 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 29.

⁴³⁰ 2018 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 25.

⁴³¹ 2019 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 21.

⁴³² 2019 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 25.

⁴³³ 2019 Croatia Report, *a.g.e.*, s. 30.

işleyen demokrasinin varlığı ve hukukun üstünlüğü ilkeleri konusunda görece ilerleme sağladığı gözlemlenmiştir. İnsan haklarının korunması, yargı reformu siyasi özgürlükler büyük ölçüde sağlanmış olsa da sınır dışı edilen Sırp nüfusun haklarının korunması ve mülteciler için sağlanması planlanan konut programlarının uygulanmasında Hırvatistan'ın kapsamlı bir yaklaşımdan uzak olduğundan söz edilmektedir. Ayrıca, ayrımcılık yasaklanmış olsa da korunmasız bazı grupların hala ayrımcılığa maruz kaldığı, özellikle Roman halkın çeşitli alanlarda ayrımcılığa maruz bırakıldığı gözlemlenmiştir. Hukuk sisteminde hukukun üstünlüğüne önem verildiği; ancak yasal kesinliğin sınırlı olduğu, katılım müzakerelerinden bu yana sorun teşkil eden yargının bağımsızlığı ve kalitesi konusunda geliştirilen politikaların verimsiz olduğuna dikkat çekilmiştir. Buna göre, AB'nin Hırvatistan özelinde bu yönde politikalar geliştirdiğini; ancak Hırvatistan'ın bu politikaların uygulanmasında eksik kaldığı söylenebilmektedir. Siyasal taşma kapsamında aktörlerin rolüne atfedilen önem göz önünde tutulduğunda, katılım sonrası politikaların uygulanabilirliği konusunda Kosor'un entegrasyona katkısına nazaran Milanović ve Plenković'in hükümetler nezdinde etkisiz kaldığı söylenebilmektedir. Buna karşılık yine siyasal taşma kapsamında ulusal çıkar grupları ve siyasi partilerin rolü göz önünde tutulduğunda, Hırvatistan'da birçok sosyal çıkar grubunun, hükümete politika önerileri sunma kapasitesine sahip olduğu bilinmektedir.

Gerileme kapsamında değerlendirilemeyecek olsa da -entegrasyon sağlandığı için- yolsuzluk sorununun katılım sonrasında da sorun teşkil ettiği vurgulanmalıdır. YMOSB faaliyet gösterdiği dönemlerde bu konuda görece ilerleme sağlandığı gözlemlense de yolsuzluk kapsamında davalarda kesin kararların çıkmaması üzerine mücadelenin zayıfladığı söylenebilmektedir.

Bu raporlar neticesinde, Hırvatistan'ın üyelik sonrası demokratik ve siyasal uyumu değerlendirildiğinde, her iki alanda da AB beklentilerinin altında politikalar geliştirdiği söylenebilmektedir. Üyelik sonrası ekonomik, sosyal, demokratik ve siyasi politikalar değerlendirildiğinde, Hırvatistan'ın uyum konusunda daha fazla mesafe kat etmesi gerektiği sonucu çıkarılabilir.

SONUÇ

Bu tez çalışması, Neofonksiyonalizm kapsamında taşma ve gerileme kavramlarına odaklanarak, Hırvatistan'ın üyelik sürecine ilişkin bir vaka analizi sunmuştur. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, genel itibarıyla entegrasyon olgusunun Neofonksiyonalist görüş temelinde kavramsallaştırılabildiği, özel olarak da Hırvatistan'ın entegrasyon sürecinin Neofonksiyonalizm çerçevesinde açıklanabildiği ve anlaşılabilirliği yönündedir.

Avrupa entegrasyonuna yönelik teorik çalışmalar arasında Neofonksiyonalizm'in, entegrasyonu açıklama kapasitesinin diğer teorilere kıyasla daha yüksek olduğundan söz edilebilmektedir. Geçirdiği değişim ve dönüşüm süreci göz önünde bulundurulduğunda, bir dönem entegrasyonu açıklamakta yetersiz kaldığı düşünülse de temel entegrasyon teorileri arasında önemli bir yerinin olduğu savunulmuştur. Ortaya çıktığı dönemde, entegrasyonun yarı-otomatik olarak gerçekleşeceği varsayımı, yerini, entegrasyonun otomatikliğinin garanti edilemeyeceği; dönem dönem gerilemelerin de yaşanabileceği düşüncesine bırakmıştır. Bu temelde, vaka değerlendirmesi yapılan bölümde, Hırvatistan'ın entegrasyon süreci incelenirken elde edilen bulgular, taşma ve gerileme kavramlarını araştırma konusu bu devlet özelinde kanıtlar niteliktedir.

Elde edilen bulgular neticesinde gerilemeler şu şekilde özetlenebilmektedir: Hırvatistan'ın entegrasyon süreci incelendiğinde, ilişkilerin YSFC'nin dağılmasından kısa bir süre sonra başladığı gözlemlenmiştir. AB değerleri ve hedefleri doğrultusunda yürütülmesi planlanan süreç, Hırvatistan adına nihayetinde olumlu sonuçlanmıştır. İlk ilişkiler Hırvatistan için AB kapılarını aralayan özel konuk statüsü verilmesiyle başlamış; ancak Hırvatistan'ın aynı dönemde gerçekleştirdiği Fırtına Operasyonu'yla süreç sekteye uğramıştır. Operasyon esnasında, Hırvat güçleri tarafından gerçekleştirilen insan hakları ihlalleri, süreç önündeki belki de en önemli engellerden biri sayılmıştır. Ayrıca, EYUCM tarafından suçlu bulunan ve adaletten kaçan savaş

suçlarının yakalanıp Lahey'e iade edilmesi de uzun süre katılım müzakerelerinin başlaması önünde engel teşkil etmiştir. Gerileme kapsamında değerlendirilmesi mümkün olan bu iki durumun entegrasyon ivmesini düşürdüğü açıktır. Ancak; AB'nin katılım müzakerelerinin başlaması yönünde ön koşul olarak sunduğu EYUCM ile işbirliği konusunda ilerleme sağlanmasının ardından Hırvatistan'ın entegrasyon süreci devam etmiştir. Yine gerileme kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer olay, Slovenya'nın uzun zamandır iki ülke arasındaki sınır anlaşmazlığını öne sürerek Hırvatistan'ın katılım müzakerelerini veto etmesi olarak göze çarpmıştır. AB üyeliği avantajını kullanarak sürece müdahale eden Slovenya'nın bu hamlesi, Neofonksiyonalist perspektifte gerileme olarak değerlendirilmiştir. Sorunun çözümüne ilişkin, AB'nin arabuluculuk rolüne ithafen siyasal taşma kapsamında değerlendirilen Tahkim Anlaşması'nın imzalanmasıyla sekteye uğrayan entegrasyon süreci tekrar canlandırılmıştır. Bunun yanında, Hırvatistan'ın 2004'te AB üyeliği başvurusu yapması üzerine AB'nin bir bildiri yayınlayarak katılıma sıcak baktığını açıklaması Hırvatistan için önemli bir başarı sayılmıştır. Hırvatistan'ın bu tarihe kadarki ilerlemesinden memnun olan AB, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının korunması konularında olumlu görüş sunsa da; azınlık hakları, mültecilerin geri dönüşü, yargı reformu gibi alanlarda Hırvatistan'ın ilerlemesini yeterli bulmamıştır. Bu durum, entegrasyon sürecinde kısmi de olsa bir gerileme yaşandığının göstergesidir.

Hırvatistan'ın entegrasyon sürecine ilişkin bulgular neticesinde taşma kavramıyla açıklanabilecek durumlar şu şekildedir: Bölge ülkeleri arasında sürdürülebilir işbirliği ve kalkınmanın sağlanması maksadıyla, şartlılık ilkesi kapsamında başlatılan İOS'nin, işbirliğini teşvik etmesi bakımında fonksiyonel taşma, uyum ve adaptasyon sürecini nitelemesi bakımından siyasal taşma kapsamında değerlendirilebileceği söylenebilmektedir. İOS'nin tamamlanmasının ardından, ilgili ülkelerin şartlı yükümlülükleri yerine getirme çabasına yönelik imzalanan İOA'nın, ilgili ülkelerin gelecekteki katılımıyla ilgili resmi bir taahhüt niteliği taşımamış olmasına karşılık, Hırvatistan'ın potansiyel bir adaylığına ilişkin olumlu bir izlenim sunduğu gözlemlenmiştir.

Keza, Avrupa Anayasası'nın görüşüldüğü Selanik Gündemi'nin Hırvatistan için önemli olduğu söylenebilmektedir. Gündem'de, ilgili ülkelerin mevcut sorunları ve bu sorunların çözümüne ilişkin temaslarda bulunulmasıyla İOS'nin geliştirilmesi

hedeflenmiş; ilişkilerin derinleşmesi üzerinde durulmuştur. AB özelinde, bölgedeki entegrasyonun devamlılığının barışın güçlendirilmesine bağlanması; buna yönelik istikrarın, demokrasinin ve hukukun üstünlüğü ilkesinin desteklenmesi üzerine mutabakata varılmasının, entegrasyonu kolaylaştırdığı belirtilmelidir.

Olumlu ilerleyen süreçte, katılım müzakerelerinin başlatılmasıyla Hırvatistan'ın AB müktesebatına uyumunun değerlendirildiği Tarama Süreci'nin entegrasyona yeni bir ivme getirdiği ifade edilmelidir. Siyasal taşma kapsamında değerlendirilebilen bu süreç neticesinde Hırvatistan'ın AB üyeliği yolunda hızla ilerlediği gözlemlenmiştir. Süreç boyunca Hırvatistan'ın müktesebatla büyük oranda uyum sağladığı; ancak katılım süreci boyunca çaba sarf edilmesi önerilen çeşitli sorunların varlığı vurgulanmıştır. Tarama Süreci'nin tamamlanmasının ardından, AP yasama kararıyla katılım müzakerelerini tamamlayan Hırvatistan'ın nihayet 1 Temmuz 2013'te birliğe katılacağı onaylanmıştır. Bunun üzerine Hırvatistan'ın katılımı konusunda en somut adım olarak nitelendirilebilecek Katılım Anlaşması'nın zemini hazırlanmıştır. Siyasal taşma kapsamında değerlendirilebilen Katılım Anlaşması'nın, Hırvatistan'ın 28'inci üye olarak AB'ye katılmasını öngördüğü bilinmektedir. Diğer 27 ülkenin onayına sunulması bakımından Hırvatistan için hayati öneme sahip bu anlaşmaya göre Hırvatistan'ın katılım tarihine kadar üstlendiği taahhütlerin yakından izleneceği belirtilmiştir. Katılım Anlaşması'yla Hırvatistan'ın üyelik tarihine kadar sağlaması beklenen ilerlemeler Komisyon tarafından siyasal taşma kapsamında değerlendirilebilecek İzleme Raporları'yla sunulmuştur. Raporlar, Hırvatistan'ın katılımdan önce tüm taahhütleri yerine getirme yeteneğini kanıtlar nitelikte olmuştur. Bu gelişmelerin ardından Katılım Anlaşması'nın son olarak Almanya tarafından imzalanmasıyla onay süreci Hırvatistan lehine tamamlanmıştır. 1 Temmuz 2013'te AB'ye katılan Hırvatistan'ın bu süreci, önemli engellerin aşılmasının ardından başarılı bir şekilde tamamladığı söylenebilmektedir. Bu görece başarıya nazaran, Hırvatistan'ın süreci yönetmek konusunda çabaladığı ve fakat politikaların uygulanması konusunda tamamlaması gereken eksiklikleri olduğu AB tarafından vurgulanmaktadır. Süreci sekteye uğratan ve kısa süreli gerilemeler yaşanmasına sebep olan durumlarda AB'nin siyasal taşmanın, supranasyonal kurumlara atfettiği arabuluculuk rolünü iyi üstlendiği, sürecin bu sayede Hırvatistan lehine tamamlandığı gözlemlenmiştir.

Hırvatistan'ın Birliğe katılımıyla entegrasyonun en önemli safhasının Hırvatistan özelinde sağlandığı söylenebilmektedir. Neofonksiyonalizm'in bölgesel entegrasyonun öncesine olduğu kadar sonrasına da odaklandığı bilindiğine göre, Hırvatistan'ın üyelik sonrası politikaları ve uyumunun bu açıdan da değerlendirilebilir olduğu açıktır. Hırvatistan'ın katılımının ardından hedeflenen ve yerine getirilmesi beklenen yükümlülükler siyasal taşma kapsamında raporlarla değerlendirilmiştir. Ekonomi politikalarının entegrasyondaki rolü düşünüldüğünde, AB'nin, üye ülkelerin içinde bulunduğu ekonomik darboğazdan dolayı olarak etkileneceği açıktır. Buna göre, Hırvat ekonomisinin yapısal sorunlarının çözülmesine yönelik siyasal taşma mantığına uygun geliştirilen URP'nin bu varsayımla uyduğu söylenebilmektedir. Bu yönde, ekonomik uyumun değerlendirildiği Ülke Raporları'nın, ekonomi politikalarının geliştirilebilmesi açısından önemi büyüktür. Siyasal taşma kapsamında değerlendirilebilecek raporlarda, Hırvat ekonomisinde yaşanan makroekonomik ve yapısal sorunların özellikle altı çizilmiştir. Raporlardan anlaşıldığı üzere Hırvatistan, olumlu ekonomik ortamın sağlanması, yapısal reform çabalarının artırılması ve sürdürülebilir bir büyüme sağlanması yönünde ilerleme sağlamış; ancak bu gelişmelere rağmen AB ortalamasının altında kalmıştır. Sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması ulaşım, enerji ve çevre altyapısı ile Ar-Ge yatırımlarına bağlanmış, Hırvatistan'ın bu yönde politikalar geliştirmesi tavsiye edilmiştir. Ancak Hırvatistan'ın geliştirdiği yapısal reformların bütünlükten uzak, geç kalınmış reformlar olduğu göze çarpmaktadır.

Yine siyasal taşma kapsamında değerlendirilebilen, Hırvatistan'ın politika ve reformlarına yönelik geliştirilen Yakınsama Programı'nın, AB nezdinde önemli bir adım olduğu söylenebilmektedir. Hırvatistan'ın makroekonomik politikalarının ve reformlarının sürdürülebilir ekonomiye katkısının yeterli düzeyde olmadığı yine bu program çerçevesinde sunulan raporlar neticesinde anlaşılmıştır. Hırvatistan'ın içinde bulunduğu makroekonomik dengesizlikler göz önünde tutulduğunda AB'nin Konsey önerileriyle ekonomi politikalarını yönlendirmeye çalıştığı söylenebilmektedir. Konsey, Hırvatistan'ın rekabetçiliğe ve ekonomik iyileşmenin sağlanması hedefine zarar vermeden mali konsolidasyonunu sürdürmesinin zorunluğu olduğunun altını çizmiştir. Bu bağlamda, Hırvatistan'ın ekonomik işbirliği çabalarının üyelik sonrasında da devam ettiği; uyum sürecinin hala sürmekte olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Hırvatistan'ın üyelik sonrası siyasal politikaları ve demokratik uyumu değerlendirildiğinde, insan hakları konusunda iyileştirilmelerin sağlandığı; ancak Fırtına Operasyonu sırasında sınır dışı edilen Sırpların haklarının korunması ve mültecilere yönelik konut programında beklenen ilerlemenin sağlanmadığı gözlemlenmiştir. Siyasal taşıma kapsamında değerlendirilebilecek raporlar neticesinde, Hırvatistan'da siyasi özgürlüklere büyük ölçüde saygı duyulduğu; ancak yasaklanmış olsa da korunmasız grupların hala ayrımcılığa maruz kaldığı söylenebilmektedir. Hırvatistan'ın kilit sorunlarından sayılan ve AB'ye katılım müzakerelerinde özellikle üzerinde durulan yolsuzluk konusunda da, Hırvatistan'ın beklenen ilerlemeyi gösteremediği söylenebilmektedir.

Nihai tahlilde, AB'nin ve Hırvatistan'ın entegrasyona yönelik politikalarının ve eylemlerinin Neofonksiyonalizm'in taşıma kavramıyla açıklanabildiği anlaşılmaktadır. Yanı sıra, entegrasyon sürecini sekteye uğratan durumların da gerileme kavramıyla açıklanabildiği görülmektedir. AB veçhesinden ele alındığında, Birliğin Batı Balkanlar'a hâkim olan çatışma ortamını bertaraf ederek, barış ortamının tesisi için aktif rol oynadığı savunulabilmektedir. Hırvatistan veçhesinden ele alındığındaysa, ülkenin katılım süreci boyunca geliştirilen sosyal, ekonomik ve siyasi politikaların uygulanması konusunda hala uzun bir yol kat etmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır. Hırvatistan'ın mevcut sorunlarını kısa vadede çözebilme olasılığının - söz konusu sorunların sayıca az olmaması ve oldukça önemli konulara ilişkin olmaları dikkate alındığında- düşük olduğu göz önünde bulundurulduğunda, AB'nin sorunlara yönelik politikalarına devam etmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Özellikle, sürdürülebilir ekonominin sağlanması, insan hakları ve azınlık haklarının korunması, hukukun üstünlüğü ve reformların uygulanabilirliğinin sağlanması yönünde politikalara ağırlık verilmesinin, sorunların giderilmesi bakımından önemli olduğu ifade edilebilir. Günümüzde Hırvatistan'ın önemli sorunlarından sayılabilecek işsizliğe yönelik, istihdam alanlarının artırılması ya da kadınların aktif çalışma koşullarının iyileştirilmesi yönünde çeşitli politikalar geliştirilebileceği vurgulanmalıdır. Hırvatistan'ın bağımsızlığından beri süregelen önemli bir sorun olan yolsuzlukla mücadele konusunda, kolluk kuvvetleri ve hukuk birimleriyle işbirliğinin artırılması yönünde çeşitli çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiği ifade edilebilir. Yakın geçmişte topraklarında savaş tecrübe etmiş bir devlet olmasına karşın AB üyeliğini elde edebilmiş Hırvatistan'ın; AB tarafından üyelik sonrası dönemde de

desteklendiği ve dış ilişkilerinde Batı Balkanlar'da veya bölge dışında ilerlemesini sekteye uğratacak kronik bir ikili ve/veya çok taraflı anlaşmazlığının bulunmadığı göz önüne alındığında, bu devletin entegrasyonunu ilerletmesinde i reformlara ağırlık vermesi gereği, son çıkarım olarak ağır basmaktadır. şüphesiz, söz konusu devletin entegrasyonuna yönelik şimdiden öngörülemeyen olumlu ve/veya olumsuz gelişmelerin ortaya çıkması ölçüsünde, yeni taşma ve gerileme analizlerinin yapılması gereğinin de doğacağı, son not olarak vurgulanmalıdır.

KAYNAKÇA

“Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu Kuran Anlaşma”, *Avrupa Topluluklarına İlişkin Temel Belgeler*, (AKÇT, AET, AAET), T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Avrupa Topluluğu ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Cilt 1, Ağustos 1993.

“Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Atomic Energy Community”, *Official Journal of the European Union* Cilt, 321 Sayı 1, 2012.

“Franjo Tudjman: Father of Croatia”, BBC News, 11 December 1999. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/294990.stm>

“Further Expansion”, *The History of the European Union* https://europa.eu/european-union/about-eu/history/2000-2009_en

“The European Council Copenhagen 21-22 June”, *Reproduced from the Bulletin of the European Communities*, Sayı 6, 1993.

“The Situation in Bosnia and Herzegovina, Dayton Peace Agreement”, United Nations General Assembly Security Council, 30 November 1995, Annex 1-A. https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_951121_DaytonAgreement.pdf

2014 Croatia Report, Zdravko Petak & William Bartlett & Frank Bönker, *Sustainable Governance Indicators (SGI)*, Gütersloh, 2014. https://www.sgi-network.org/docs/2014/country/SGI2014_Croatia.pdf

2015 Croatia Report, Zdravko Petak & William Bartlett & Frank Bönker, *Sustainable Governance Indicators (SGI)*, Gütersloh, 2015. https://www.sgi-network.org/docs/2015/country/SGI2015_Croatia.pdf

2016 Croatia Report, Zdravko Petak & William Bartlett & Frank Bönker, *Sustainable Governance Indicators (SGI)*, Gütersloh, 2016. https://www.sgi-network.org/docs/2016/country/SGI2016_Croatia.pdf

2017 Croatia Report, Zdravko Petak & William Bartlett & Frank Bönker, *Sustainable Governance Indicators (SGI)*, Gütersloh, 2017. https://www.sgi-network.org/docs/2017/country/SGI2017_Croatia.pdf

2018 Croatia Report, Zdravko Petak & William Bartlett & Frank Bönker, *Sustainable Governance Indicators (SGI)*, Gütersloh, 2018. https://www.sgi-network.org/docs/2018/country/SGI2018_Croatia.pdf

2019 Croatia Report, Zdravko Petak & William Bartlett & Frank Bönker, *Sustainable Governance Indicators (SGI)*, Gütersloh, 2019. https://www.sgi-network.org/docs/2019/country/SGI2019_Croatia.pdf

Accession Conference at Ministerial Level Closes Negotiations with Croatia, *Council of European Union*, Brussels, 30 June 2011. https://europa.eu/rapid/press-release_PRES-11-219_en.htm

Accession Partnership with Croatia, *Official Journal of the European Union*, 25 February 2006. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_Croatia%20Accession%20Partnership%202006.pdf

Accession Treaty with Croatia Signed Today, *Council of the European Union*, Brussels, 9 December 2011. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/126686.pdf

Act Concerning the Conditions of Accession of the Republic of Croatia and the Adjustments to the Treaty on European Union, the Treaty on the Functioning of the European Union and the Treaty Establishing the European Atomic Energy Community, Part 1 Article 2, *Official Journal of the European Union*, 24 April 2012. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2462ed04-fa04-49de-bc50-743f8c212278.0006.01/DOC_4&format=PDF

AKDEMİR, E., “Avrupa Bütünleşmesi: 1957 Öncesi”, *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, Belgin Akçay & İlke Göçmen, (der.), Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016.

AKGÜL AÇIKMEŞE, S., “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Ankara, Bahar 2004.

AKŞEMSETTİNOĞLU, G., “Avrupa Bütünleşme Projesinin ve Genişleme Sürecinin Değişen Dinamikleri”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2011.

Appeals Judgement Summary for Ante Gotovina and Mladen Markač, *United Nations Judgement Summary*, The Hague, 16 November 2012. https://www.icty.org/x/cases/gotovina/acjug/en/121116_summary.pdf

Arbitration Agreement Between the Government of the Republic of Slovenia and the Government of the Republic of Croatia, Stockholm, 4 November 2009. http://www.assidmer.net/doc/Arbitration_Agreement_Croatia_Slovenia.pdf

ARI, T., *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Bursa, MKM Yayıncılık, 2013.

Assessment of the 2014 National Reform Program and Convergence Program for Croatia, *European Commission*, Brussels, 2 June 2014. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014SC0412&from=el>

Assessment of the 2015 Convergence Program for Croatia, *European Commission*, Brussels, 27 May 2015. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/11_hr_scp_en_2.pdf

Assessment of the 2016 Convergence Program for Croatia, *European Commission*, Brussels, 26 May 2016. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/11_hr_scp_en_4.pdf

Assessment of the 2017 Convergence Program for Croatia, *European Commission*, Brussels, 23 May 2017. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/11_hr_cp_assessment.pdf

Assessment of the 2018 Convergence Program for Croatia, *European Commission*, Brussels, 23 May 2018. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/11_hr_2018_cp_assessment.pdf

Assessment of the 2019 Convergence Program for Croatia, *European Commission*, Brussels, 5 June 2019. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/11_hr_cp_assessment_0.pdf

BACHE, I. & BULMER, S. & GEORGE, S., *Politics In The European Union*, Oxford, Oxford University Press, 2013.

BALKIR, C. & SOYALTIN, D., *Avrupalaşma*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.

BARIĆ, N., *Srpska Pobuna u Hrvatskoj*, Zagreb, Golden-Marketing, 2005.

Barış'a Çağrı, Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu, Özden Arıkan, (çev.), İstanbul, Sabah Kitaplar, 1996.

BEACH, D. & PEDERSEN, R. B., *Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines*, Ann Arbor, University of Michigan Press, 2013. https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4250035/mod_folder/content/0/Textos/Beach%20and%20Pedersen%20Process-Tracing%20Methods%20-%20Foundations%20and%20Guidelines.pdf?forcedownload=1

BEGAJ, J., “AB’ye Katılımı Hazırlayan Ortaklık Anlaşmalarının Tarihi ve Siyasi Süreç Kapsamında Şekillenmesi ve AB Üyeliği Üzerindeki Etkisi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, 2016.

BERBEZAT, D., “The Marshall Plan and the Origin of the OEEC”, *Explorations in OEEC History*, Richard Griffiths, (der.), Paris, OECD Publications, 1997.

BICKL, T., “Reconstructing the Intractable: The Croatia-Slovenia Border Dispute and Its Implications for EU Enlargement”, *Croatian Political Science Review*, Cilt 54, Sayı 4, 2017.

BLAUBERGER, M. & WEISS, M., “If You Can’t Beat Me, Join Me! How the Commission Pushed and Pulled Member States Into Legislative Defence Procurement”, *Journal of European Public Policy*, Cilt 20, Sayı 8, 2013.

BORA, T., *Yeni Dünya Düzeni'nin Avsahası Bosna Hersek*, İstanbul, Birikim Yayınları, 1994.

BÖRZEL, T. A., “Comparative Regionalism”, *KFG Working Paper*, Sayı 28, Berlin, August 2011. http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_28.pdf

Brussels European Council 16-17 December 2004, *Council of European Union Presidency Conclusions*, Brussels, 1 February 2005. https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/83201.pdf

Brussels European Council 17-18 June 2004, *Council of European Union Presidency Conclusions*, Brussels, 19 July 2004. <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10679-2004-REV-2/en/pdf>

Brussels European Council Presidency Conclusions, *European Commission*, December 2003. https://europa.eu/rapid/press-release_DOC-03-5_en.htm

Brussels European Council Presidency Conclusions, *European Commission*, March 2003. <https://www.consilium.europa.eu/media/20858/75136.pdf>

Bulletin EU, “Commission Communication on Common Principles for Future Contractual Relations with Certain Countries in South-Eastern Europe”, Sayı 10, 1996.

Bulletin of European Union, “Agenda 2000: For a Stronger and a Wider Union”, *European Commission*, Sayı 5, Brussels, 1997.
https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf

Bulletin of the European Communities, *European Commission*, Sayı 7/8, 1991.
<http://aei.pitt.edu/65141/1/BUL339.pdf>

Bundesrat Unanimously Ratifies Croatia’s EU Accession Treaty, *Croatian Parliament News*, Berlin, 7 June 2013. <https://www.sabor.hr/index.php/en/press/news/bundesrat-unanimously-ratifies-croatias-eu-accession-treaty>

CAICHILOLO, C.R., “The Mercosur Experience and Theories of Regional Integration”, *Contexto Internacional*, Cilt 39, Sayı 1, Centro University Brazil, April 2017. <http://www.scielo.br/pdf/cint/v39n1/0102-8529-cint-39-01-00117.pdf>

Charter of the United Nations, Chapter VI, Article 33, *United Nations*.
<https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-vi/index.html>

CHOU, M. & RIDDERVOLD, M., “The Unexpected Negotiator at the Table: How the European Commission’s Expertise Informs Intergovernmental EU Policies”, *Politics and Governance*, Cilt 3, Sayı 1, 2015.
Commission Opinion of 12 October 2011 on the Application for Accession to the European Union by the Republic of Croatia, *Official Journal of the European Union*, 24 April 2012. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012A0424\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012A0424(01)&from=EN)

Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on the Main Findings of the Comprehensive Monitoring Report on Croatia’s State of Preparedness for EU Membership, *European Commission*, Brussels, 10 October 2012.
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2012/package/hr_rapport_2012_en.pdf

Comprehensive Monitoring Report on Croatia’s State of Preparedness for EU Membership, *European Commission Staff Working Document*, Brussels, 10 October 2012.
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2012/package/hr_analytical_2012_en.pdf

Conference on Yugoslavia Arbitration Commission: Opinions of Questions Arising from the Dissolution of Yugoslavia, Introductory note by Maurizio Ragazzi, 1992.
http://www.pf.uni-lj.si/media/skrk_mnenja.badinterjeve.arbitrazne.komisije.1_.10.pdf

CONZELMANN, T., “Neofunctionalism”, *Theories of International Relations*, Siegfried Schieder & Manuela Spindler, (der.), New York, Routledge/Taylor & Francis Group, 2013.

COULOUMBIS, T.A. & WOLFE, J.H., *Introduction to International Relations: Power and Justice*, New Jersey, Prentice-Hall Inc., 1986.

Council Conclusions on Enlargement (16981/08), December 2008.
<https://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2016981%202008%20INIT>

Council of the European Union, Conclusions of the General Affairs Council of 21 and 22 June, Luxembourg, 1999. https://europa.eu/rapid/press-release_PRES-99-198_en.htm

Council Recommendation of 11 July 2017, *Official Journal of the European Union*, 9 August 2017. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0809\(10\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0809(10)&from=EN)

Council Recommendation of 12 July 2016, *Official Journal of the European Union*, 18 August 2016. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H0818\(23\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H0818(23)&from=EN)

Council Recommendation of 13 July 2018, *Official Journal of the European Union*, 10 September 2018. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0910\(10\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0910(10)&from=EN)

Council Recommendation of 14 July 2015, *Official Journal of the European Union*, 18 August 2015. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015H0818\(16\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015H0818(16)&from=EN)

Council Recommendation of 8 July 2014, *Official Journal of the European Union*, 27 June 2014. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014H0729\(10\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014H0729(10)&from=EN)

Council Recommendation of 9 July 2019, *Official Journal of the European Union*, 5 September 2019. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0905\(11\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0905(11)&from=EN)

Country Report 2019, *European Commission*, Brussels, 27 February 2019. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-croatia_en.pdf

Country Report Croatia 2015, *European Commission*, Brussels, 26 February 2015. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/cr2015_croatia_en_0.pdf

Country Report Croatia 2016, *European Commission*, Brussels, 3 March 2016. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/cr_croatia_2016_en.pdf

Country Report Croatia 2017, *European Commission*, Brussels, 22 February 2017. <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-country-report-croatia-en.pdf>

Country Report Croatia 2018, *European Commission*, Brussels, 7 March 2018. <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-country-report-croatia-en.pdf>

Croatia 2011 Progress Report, *European Commissions Staff Working Paper*, Brussels, 12 October 2011. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2011/package/hr_rapport_2011_en.pdf

Croatia Celebrates on Joining EU, *BBC News*, 1 July 2013. <https://www.bbc.com/news/world-europe-23118035>

Croatia EU Membership Referendum 2012, *World Election*, 23 January 2012. <https://welections.wordpress.com/2012/01/23/croatia-eu-membership-referendum-2012/>

Croatia EU Referendum: Voters Back Membership, *BBC News*, 22 January 2012. <https://www.bbc.com/news/world-europe-16670298>

Croatia, *European Commission*, 22 November 2017. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/croatia_en

Croatia: Commission Recommends Opening of Accession Negotiations, *European Commission*, Brussels, 20 April 2004. https://europa.eu/rapid/press-release_IP-04-507_en.htm?locale=en

Croatia's EU Accession: Green Light from Parliament, *European Parliament News*, 1 December 2011. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20111201IPR32926/croatia-s-eu-accession-green-light-from-parliament>

Croatia's Kosor Ready to Meet Slovene PM, *BalkanInsight News*, 23 July 2009. <https://balkaninsight.com/2009/07/23/croatia-s-kosor-ready-to-meet-slovene-pm/>

Croatian Police Arrest Zagreb Mayor on Corruption Charges, *Reuters*, 19 October 2014. <https://www.reuters.com/article/us-croatia-mayor/croatian-police-arrest-zagreb-mayor-on-corruption-charges-idUSKCN0I80Q420141019>

Croatian war crimes suspect arrested in Canaries, *The Guardian*, 8 December 2005. <https://www.theguardian.com/world/2005/dec/08/warcrimes>

Croats Are Not So Sure About Joining the EU Anymore, *Business Insider*, 19 January 2012. <https://www.businessinsider.com/croatia-eu-referendum-2012-1/lightbox?r=AU&IR=T>

Cronology of Important Dates in the EU Accession Process, *Croatian Parliament*. <https://www.sabor.hr/en/european-affairs/croatias-path-eu/chronology/chronology-important-dates-eu-accession-process>

CVIJETIC, S., News Review for Croatia, *Central Europe Review*, Cilt 2, Sayı 1, 10 Jan 2000. <https://www.pecina.cz/files/www.ce-review.org/00/1/croatianews1.html>

Decision of the Council of the European Union of 5 December 2011 on the Admission of the Republic of Croatia to the European Union, *Official Journal of the European Union*, 24 April 2012. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2462ed04-fa04-49de-bc50-743f8c212278.0006.01/DOC_1&format=PDF

DEUTSCH, K., *Political Community and the International Level*, Doubleday, Garden City, 1954.

DEUTSCH, K., *The Analysis of International Relations*, New Jersey, Prentice-Hall International, 1988.

DEUTSCH, K., *The Political Community and the North Atlantic Area*, New Jersey, Princeton University Press, 1957.

DIAMANTOPOULOU, A., Participates in 'Royaumont' Process in Order to Promote Social and Civil Dialogue in South-Eastern Europe, Brussels, 2000. https://europa.eu/rapid/press-release_IP-00-65_en.htm

DOUGHERTY, J. & PFALTZGRAFF, R., *Contending Theories of International Relations*, New York, Harper Collins Publishers, 1990.

Enlargement Strategy and Main Challenges 2010-2011, *European Commission*, Brussels, 9 November 2010. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2010/package/strategy_paper_2010_en.pdf

Enlargement Strategy and Main Challenges 2011-2012, *European Commission*, Brussels, 12 October 2011. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2011/package/strategy_paper_2011_en.pdf

Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013, *European Commission*, Brussels, 10 October 2012. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2012/package/strategy_paper_2012_en.pdf

Enlargement Strategy and Main Challenges 2013-2014, *European Commission*, Brussels, 16 October 2013. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2013/package/strategy_paper_2013_en.pdf

ERHAN, Ç., "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 51, Sayı 1-4, 1998.

ETZIONI, A., "A Paradigm for the Study of Political Unification", *World Politics*, Vol. 15, No. 1, October 1962. <https://www.cambridge.org/core/journals/world-politics/article/paradigm-for-the-study-of-political-unification/7718A0AC613A97383F4FADDE8B0D2B53>

EU Enlargement Strategy, *European Commission*, Brussels, 10 November 2015. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20151110_strategy_paper_en.pdf

EU opens accession screening of Croatia and Turkey, *Euractiv News*, 21 October 2005. <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/eu-opens-accession-screening-of-croatia-and-turkey/798830/>

EU Welcomes Slovenia, Croatia Border Deal, *Reuters News*, 11 September 2009. <https://uk.reuters.com/article/uk-croatia-slovenia-eu-sb/eu-welcomes-slovenia-croatia-border-deal-idUKTRE58A2NY20090911>

EU-Croatia Stabilisation and Association Council, *Council of European Union*, Luxembourg, 26 April 2005. http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-05-101_en.pdf

European Commission against Racism and Intolerance, *ECRI Report on Croatia*, 2000. <https://rm.coe.int/second-report-on-croatia/16808b57b5>

European Commission, “Regional Approach to the Countries of South-Eastern Europe: Compliance with the Conditions Set Out in the Council Conclusions of 29 April 1997- Bosnia-Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia”, Brussels, 3 October 1997.

European Commission, “Regional Approach to the Countries of South-Eastern Europe: Compliance with the Conditions Set Out in the Council Conclusions of 29 April 1997- Bosnia-Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia”, SEC (1998)586, Brussels, 30 March, 1998.

European Parliament Legislative Resolution of 1 December 2011 of Accession to the European Union of the Republic of Croatia, *Official Journal of the European Union*, 24 April 2012. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011AP0538&from=EN>

European Union Agreement, Article 49, *Official Journal of the European Union*, 7 June 2016. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016M049&from=EN>

EU-Western Balkans Summit Thessaloniki, European Commission, Thessaloniki, 21 June 2003. https://europa.eu/rapid/press-release_PRES-03-163_en.htm

GEORGE, S., *Politics and Policy in the European Community*, Oxford, Oxford University Press, 1991.

GERVEN, B.V., “The Transformative Power of the European Union: Effectiveness of EU Conditionality in Croatia and Bosnia and Herzegovina”, Utrecht University International Relations Master Thesis, Holland, 2016.

GILLINGHAM, J., *Coal, Steel and the Rebirth of Europe, 1945-1955*, Cambridge, Cambridge University Press, 1991.

GRANT, T., *The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution*, London, Westpost Press, 1999.

GROOM, A.J.R., "Neofunctionalism: A Case of the Mistaken Identity", *The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration*, Brent F. Nelsen & Alexander Stubbs, (der.), Colorado, Lynne Rienner Publishers, 1994.

GROOM, A.J.R. & TAYLOR, P., *Functionalism: Theory and Practice in International Relations*, New York, Crane Russack, 1994.

HAAS, E. & SCHMITTER, P., "Economics and Differential Patterns of Political Integration: Projections About Unity in Latin America", *International Organization*, Cilt 18, Sayı 4, 1964.

HAAS, E., "Does Constructivism Subsume Neofunctionalism?", *The Social Construction of Europe*, Thomas Christiansen, Knud Erik Jorgensen, Antje Wiener, (der.), London, Sage Publications, 2001.

HAAS, E., "International Integration: The European and the Universal Process", *International Organization*, Cilt 15, Sayı 3, Summer 1961. https://www.lsu.edu/faculty/lray2/teaching/7971_1s2009/haas1961.pdf

HAAS, E., "The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pretheorizing", *Regional Integration-Theory and Research*, Leon L. Lindberg & Stuart A. Scheingold, (der.), Cambridge, Harvard University Press, 1971.

HAAS, E., *Beyond the Nation-State: Functionalism and International Organization*, California, Stanford University Press, 1964.

HAAS, E. *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957*, Indiana, University of Notre Dame Press, 1958.

HALLSTEIN, W., *United Europe: Challenge and Opportunity*, London, Oxford University Press, 1962.

HILLION, C., "EU Enlargement", *OUP Corrected Proof*, 2011.

Hırvatistan ve Slovenya Arasındaki Banka Sorunu Çözüldü, *Haberler.com*, 11 Mart 2013. <https://www.haberler.com/hirvatistan-ve-slovenya-arasindaki-banka-sorunu-4415124-haberi/>

HOFFMANN, S. & KEOHANE, R., *The New European Community: Decisionmaking and Institutional Change*, Boulder, Westview Press, 1991.

HOGAN, M.J., *The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe, 1947-52*, New York, Cambridge University Press, 1987.

How Croatia's Ante Gotovina's past caught up with him, *BBC News*, 15 April 2011.
<https://www.bbc.com/news/world-europe-13038812>

Human Rights Watch World Report Croatia, *Human Rights Watch*, 1996.
<https://www.refworld.org/docid/3ae6a8b144.html>

İlke Toygür & Kıvanç Atak, "Hırvatistan'ın AB Müzakere Süreci", *İktisadi Kalkınma Vakfı*, Sayı 7, 2009.
https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/hrvatistanin_ab_muzakere_sureci.pdf

JENSEN, C.S., "Neofunctionalism", *European Union Politics*, Michelle Cini & Nieves Perez, (der.), Oxford, Oxford University Press, 2016.

JENSEN, C.S., "Neofunctionalist Theories and The Development European Social and Labour Market Policy", *Journal of Common Market Studies*, Cilt 38, Sayı 1, March 2000.

JOVIC, D., "The Disintegration of Yugoslavia, A Critical Review Explanatory Approaches", *European Journal of Social Theory*, Cilt 4, Sayı 1, 2001.

KAARBO, J. & BEASLEY, R. K., "A Practical Guide to the Comparative Case Study Method in Political Psychology", *Political Psychology*, Cilt 20, Sayı 2, 1999.
https://www.researchgate.net/publication/229775676_A_Practical_Guide_to_the_Comparative_Case_Study_Method

KAHRAMAN, S. "Avrupa Bütünleşmesi Kuramları:1950-1970 Yılları", *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, Belgin Akçay & İlke Göçmen, (der.), Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016.

KENAR, N., *Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Ankara, Palme Yayıncılık, 2005.

KEOHANE, R. & NYE, J., "International Interdependence and Integration", F.Greenstein & N. Polsby, (der.), *Handbook of Political Science*, Andover, Addison-Wesley, 1975.

KESKİN, H., *Mitos'tan Lizbon'a Avrupa Birliği El Kitabı*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016.

KIRMACI, M., *Croatia and Turkey: Is EU Enlargement Policy Beyond the Principle of Conditionality?*, Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

KLADNIK, D. & PIPPAN, P., "Bay of Piran or Bay of Savudrija?", *Acta Geographica Slovenica*, 48-1, 2008.
https://www.researchgate.net/publication/250304420_Bay_of_Piran_or_Bay_of_Savudrija_An_example_of_problematic_treatment_of_geographical_names

KLEMENCIC, M. & SCHOFIELD, C., "Croatia and Slovenia: Four Hamlets Case", *Boundary and Security Bulletin*, Cilt 2, Sayı 4, 1995.
<https://www.dur.ac.uk/ibru/publications/view/?id=52>

KURIS, G., "Cleaning House: Croatia Mops Up High-Level Corruption, 2005-2012", *Innovations for Successful Societies*, Princeton University, 2013.
https://successfultsocieties.princeton.edu/sites/successfultsocieties/files/Policy_Note_I_D226.pdf

LAHAV, G. *Immigration and Politics in the New Europe: Reinventing Borders*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

LAURSEN, F. (ed), "The 1965 Merger Treaty", *Designing the European Union*, UK, Palgrave Macmillan, 2012.

LAURSEN, F., "Theory and Practice of Regional Integration", *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, Cilt 8, Sayı 3, February 2008.
<http://aei.pitt.edu/8219/1/LaursenLongSympos08RegIntegedi.pdf>

LEFKOFRIDI, Z. & SCHMITTER, P., "Transcending or Descending? European Integration in Times on Crisis", *European Political Science Review*, Cilt 7, Sayı 1, 2015.

https://www.researchgate.net/publication/263424766_Transcending_or_Descending_European_Integration_in_Times_of_Crisis

LINDBERG, L. & SCHEINGOLD, S., *Europe's Would-be Polity: Patterns of Change in the European Community*, EngleWood Cliffs, Prentice Hall, 1970.

LINDBERG, L., *The Political Dynamics of European Economic Integration*, Stanford, Stanford University Press, 1963.

MACKELWORTH, P. & HOLCER, D., "Marine Conservation and Accession: The Future of Croatian Adriatic", *Environmental Management*, Sayı 47, 2011.
https://www.researchgate.net/publication/41896510_Marine_Conservation_and_Accession_The_Future_for_the_Croatian_Adriatic

MALAMUD, A., "Spillover in European and South American Integration. An Assessment", *Latin American Studies Association*, Washington D.C., September 2001.
https://www.researchgate.net/publication/228620516_Spillover_in_European_and_South_American_Integration_An_Assessment

MCCORMICK, J., *Avrupa Birliği Siyaseti*, Ankara, Adres Yayınları, 2015.

MCCORMICK, J., *Avrupa Birliği'ni Anlamak*, Ankara, BigBang Yayınları, 2014.

MCCORMICK, J., *The European Union*, Oxford, Westview Press, 1999.

MCGOWAN, L., "Theorising European Integration: Revisiting Neofunctionalism and Testing Its Suitability for Explaining the Development of EC Competition Policy", *European Integration Online Paper (EIOP)*, Cilt 11, Sayı 3, 2007.

MITRANY, D., "The Functional Approach the World Organization", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*, Cilt 24, Sayı 3, 1948.

MITRANY, D., *A Working Peace System*, London, Oxford University Press, 1943.

MITRANY, D., *The Functional Theory of Politics*, New York, St. Martin's Press, 1975.

Military Operation Storm and It's Aftermath Report, *Croatian Helsinki Committee for Human Rights*, Zagreb, HHO, 2001.
<http://icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Exhibit/NotIndexable/IT-06-90/ACE81106R0000326368.pdf>

Moments in U.S. Diplomatic History, *Operation Storm- The Battle for Croatia, 1995*.
<https://adst.org/2016/08/operation-storm-the-battle-croatia-1995/>

Monitoring Report on Croatia's Accession Preparations, *European Commission*, Brussels, 24 April 2012. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0186&from=EN>

Monitoring Report on Croatia's Accession Preparations 171 Final, Brussels, 26 March 2013. https://ec.europa.eu/archives/commission_2010-2014/fule/docs/news/20130326_report_final.pdf

MORAVCSIK, A., "The European Constitutional Compromise and The Neofunctionalist Legacy", *Journal of European Public Policy*, Cilt 12, Sayı 2, April 2005.

Negotiating Framework, Luxembourg, 3 October 2005.
https://www.esiweb.org/pdf/croatia_ec_negotiation_framework_2005.pdf

NIEMANN, A. & IOANNOU, D., "European Economic Integration in Times of Crisis: A Case of Neofunctionalism?", *Journal of European Public Policy*, Cilt 22, Sayı 2, January 2015.

NIEMANN, A. "The Phare Program and the Concept of Spill-over: Neofunctionalism in the Making", *Journal of European Public Policy*, Cilt 5, Sayı 3, 1998.

NIEMANN, A., *Explaining Decisions in the European Union*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006.

NIEMANN, A. & SCHMITTER, P., “Neo-Functionalism.” *In European Integration Theory*, Antje Wiener & Thomas Diez, (der.), Oxford, Oxford University Press, 2009.

NORDBERG, J., “A Neo-Functionalist Approach to European Defence Integration Bachelor”, Jönköping University, May 2011. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:425745/FULLTEXT01.pdf>

NYE, J., “Comparing Common Markets: A Revised Neofunctionalist Model”, *International Organization*, Cilt 24, Sayı 4, 2009.

OBUCINA, V., Croatian Convergence Program and the National Reform Program, *FinancialObserver.eu*, 29 May 2019. <https://financialobserver.eu/cse-and-cis/croatian-convergence-program-and-the-national-reform-program/>

O’NEILL, M., *The Politics of European Integration*, London, Routledge, 1996.

Operation Storm, Gotovina and Markač, *Communications Service of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*. https://www.icty.org/x/cases/gotovina/cis/en/cis_gotovina_al_en.pdf

ORUM, A. & FEAGIN J. & SJOBERG, G., *A Case for the Case Study*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1991.

PAVLAKOVIĆ, V., “From Conflict to Commemoration: Serb-Croats Relations and the Anniversaries of Operation Storm”, 2009.

PAVLICEVIC, D., “A Review of the Historical Development of the Republic of Croatia”, *GeoJournal*, Cilt, 38 Sayı 4, 1996.

PELLET, A., “The Opinions of the Badinter Arbitration Committee: A Second Breath for the Self-Determination of Peoples, *European Journal of International Law*, Cilt 3, Sayı 1, 1992.

PIERSON, P., “The Path to European Integration: A Historical Institutional Analysis”, *Integration and Supranational Governance*, W. Sandholtz & A. Stone Sweet, (der.), European Oxford, Oxford University Press, 1998.

PIPPAN, Christian, “The Rocky Road to Europe: The EU’s Stabilisation and Association Process for the Western Balkans and Principle of Conditionality”, *European Foreign Affairs Review*, Cilt 9, 2004.

POLLACK, M., *Policy Making in The European Union*, Helen Wallace & William Wallace, (der.), Oxford, Oxford University Press, 2005.

PORIÇ, I., “Bosna Sorununun Günümüzdeki Durumu ve Değerlendirilmesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

REDMOND, J. & ROSENTHAL, G., *The Expanding European Union: Past, Present, Future*, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1998.

REDMOND, J., *The 1995 Enlargement of the European Union*, Aldershot, Ashgate Publishing, 1997.

RIDDERVOLD, M. & ROSÉN, G., “Trick and Treat: How the Commission and the European Parliament Exert Influence in EU Foreign and Security Policies”, *Journal of European Integration*, Cilt 38, Sayı 6, 2016.

ROSAMOND, B., “The Uniting of Europe and The Foundation of EU Studies: Revisiting The Neofunctionalism of Ernst B. Haas”, *Journal of European Public Policy*, Cilt 12, Sayı 2, 2005.
http://wrap.warwick.ac.uk/1076/1/WRAP_Rosamond_9570885-150709-rosamond_jepp_05.pdf

ROSAMOND, B., *Theories of European Integration*, New York, Palgrave Macmillan, 2000.

ROUMELIOTIS, P., “The Royaumont Process, Co-ordinator of the Royaumont Initiative Notes”, *A Journal of Foreign Policy Issues*
<http://www.hri.org/MFA/thesis/autumn98/royaumont.html>

SANCIN, V., “Slovenia-Croatia Border Dispute: From Drnovšek-Raçan to Pohor-Kosor Agreement”, *Journal on European Perspectives of the Western Balkans*, Cilt 2, Sayı 2, 2010. http://stara.cep.si/dokumenti/CEP%20revija_sancin.pdf

SCHMITTER, P., “A Revides Theory of Regional Integration”, *International Organization*, Cilt 24, Sayı 4, 1970.

SCHMITTER, P., “Ernst B. Haas and The Legacy of Neofunctionalism”, *Journal of European Public Policy*, Cilt 12, Sayı 2, April 2005.

SCHMITTER, P., “Neo-Neofunctionalism”, *European Integration Theory*, Oxford, Oxford University Press, 2003.
<https://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/SPS/Profiles/Schmitter/NeoNeoFunctionalismRev.pdf>

SCHMITTER, P., “Three Neofunctional Hypotheses About International Integration”, *International Organization*, Cilt 23, Sayı 1, 1969.

SCHUTZE, R., *European Constitutional Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2012.

Screening Report Croatia, Chapter 1- Free Movement of Goods, 16-20 January 2006.
https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_01_hr_internet_en.pdf

Screening Report Croatia, Chapter 15- Energy, 15-17 May 2006.
https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_15_hr_internet_en.pdf

Screening Report Croatia, Chapter 17- Economic and Monetary Policy, 16 February 2006. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_17_hr_internet_en.pdf

Screening Report Croatia, Chapter 2- Freedom of Movement for Workers, 19 July 2006. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_02_hr_internet_en.pdf

Screening Report Croatia, Chapter 23- Judiciary and Fundamental Rights, 7-8 September 2006. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/croatia/screening_reports/screening_report_23_hr_internet_en.pdf

Screening Report Croatia, Chapter 24- Justice, Freedom and Security, 23-25 January 2006. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_24_hr_internet_en.pdf

Screening Report Croatia, Chapter 29- Customs Union, 31 January-1 February 2006. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_29_hr_internet_en.pdf

Screening Report Croatia, Chapter 30- External Relations, 10 July 2006. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/croatia/screening_reports/screening_report_30_hr_internet_en.pdf

Screening Report Croatia, Chapter 31- Foreign, Security and Defence Policy, 14 September 2006. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/croatia/screening_reports/screening_report_31_hr_internet_en.pdf

Screening Report Croatia, Chapter 32- Financial Control, 18 May 2006. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_32_hr_internet_en.pdf

Screening Report Croatia, Chapter 4- Free Movement of Capital, 25 November 2005. https://www.esiweb.org/pdf/croatia_screening_report_04_hr_internet_en.pdf

SHORE, C., *Building Europe: The Cultural Politics of European Integration*, New York, Routledge, 2000.

SHRADER, C., *The Muslim-Croats Civil War in Central Bosnia: A Military History, 1992-1994*, Texas, A&M University Press, 2003.

SILOVIC, D., *The International Response to the Crisis in Yugoslavia, The Lessons of Yugoslavia*, New York, Haworth Press, 2000.

SIOUSSIOURAS, P., “The Process of Recognition of the Newly Independent States of Former Yugoslavia by the European Community: The Case of the Former Socialist Republic of Macedonia”, *Journal of Political and Military Sociology*, Cilt 32, Sayı 1, 2004.

Signature of the Accession Treaty of the European Union with Croatia: Background Notes, *European Commission*, Brussels, 9 December 2011. [https://europa.eu/rapid/press-release MEMO-11-883_en.htm?locale=EN](https://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-883_en.htm?locale=EN)

Slovenia and Croatia Solving Painful LB Deposits Issue, *The Slovenia Times*, 11 March 2013. <http://www.sloveniatimes.com/slovenia-and-croatia-solving-painful-lb-deposits-issue>

Slovenia Border Dispute Referandum 2010, *World Election*, June 2010. <https://welections.wordpress.com/2010/06/08/slovenia-border-dispute-referendum-2010/>

Slovenia to Block Croatia Accession Talks, *Euobserver News*, 18 December 2008. <https://euobserver.com/enlargement/27314>

Slovenia, Croatia PMs Sign Border Arbitration Deal, *Euractiv News*, 4 November 2009. <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/slovenia-croatia-pms-sign-border-arbitration-deal/>

Slovenia-Croatia Reach Deal on Borders, EU Talks, *Reuters News*, 11 September 2009. https://uk.reuters.com/article/uk-croatia-slovenia-eu/slovenia-croatia-reach-deal-on-border-eu-talks-idUKTRE58A24S20090911?feedType=RSS&feedName=worldNews&utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+Reuters%2FUKWorldNews+%28News+%2F+UK+%2F+World+News%29

Slovenian-Croatian Border Referandum 2010, *BallotPedia*, 2010. https://ballotpedia.org/Slovenian-Croatian_Border_Referendum,_2010

ŠPEHAR, H & PEPIĆ, I. “The Europeanization of the Croatian Political System”, *Policy-Making at the European Periphery: The Case of Croatia*, Zdravko Petak & Kristijan Kotarski, (der.), Switzerland, Palgrave Macmillian, 2019.

TERRETT, S., *The Dissolution of Yugoslavia and the Badinter Arbitration Commission*, Aldershot and Burlington, Ashgate Publishing, 2000.

The “Marshall Plan” speech at Harvard University, 5 June 1947.
<http://www.oecd.org/general/themarshallplanspeechatharvarduniversity5june1947.htm>

The Geneva Conventions of 12 August 1949 Article 3- Conflicts not of an international character, *International Committee of the Red Cross (ICRC)*.
<https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/publications/icrc-002-0173.pdf>

The PHARE Program and the Enlargement of the European Union, European Parliament. http://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/33a2_en.htm#4

The Prosecutor of the Tribunal Against Ante Gotovina Case No: IT-01-45-1, *The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*.
https://www.icty.org/x/cases/gotovina_old/ind/en/got-ii010608e.htm

The Stabilisation and Association Agreement with Croatia enters into force today, *European Commission*, Brussels, 1 February 2005. https://europa.eu/rapid/press-release_IP-05-122_en.htm

The Treaty of Rome (EEC), 1957, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:xy0023>

The Tribunal- Establishment, United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. <http://www.icty.org/sid/319>

TOPRAK, E., “Neofonksiyonalizm’den Yapısalcılığa Entegrasyon Kuramları Işığında Türkiye-Avrupa Birliği Uyumu”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, Ankara, Güz 2007.

TORTOLA, D., “Integration Theory and The Future of The European Union”, *Centro Studi sul Federalismo*, 2014.

TRANHOLM-MIKKELSEN, J., “Neofunctionalism: Obstinate or Obsolete? A Reappraisal in the Light of the New Dynamism of the EC”, *Journal of the International Studies*, Cilt 20, Sayı 1, 1991.

Treaty Between Member States of the European Union with Republic of Croatia, *Official Journal of the European Union*, 24 April 2012. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2462ed04-fa04-49de-bc50-743f8c212278.0006.01/DOC_3&format=PDF

Treaty Between the Republic of Slovenia and the Republic of Croatia on the Common State Border, Article 3. <https://www.fomoso.org/wp-content/uploads/2018/07/Drnovsek-Racan-Agreement-2001-nicht-ratifiziert.pdf>

Treaty on European Union, Brussels, Official Publications of the European Communities, 1992, Article A. https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf

TUATHAIL, G.O. & O'LOUGHLIN, J., "After Ethnic Cleansing: Return Outcomes in BosniaHerzegovina a Decade Beyond War", *Annals of the Association of American Geographers*, London, Routledge Publisher, 2014.

TÜRK, D., "Recognition of States: A Comment", *European Journal of International Law*, Cilt 43, Sayı 3, 1993.

UN gives Croatia the green light, *The New York Times*, Luxembourg, 3 October 2005. <https://www.nytimes.com/2005/10/03/world/europe/un-gives-croatia-the-green-light.html>

United Nation Convention on the Law of Sea,, Article 15. https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

ÜLGER, İ.K., *Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2002.

ÜLGER, İ.K., *Balkan Dramının Perde Arkası*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2003.

VESNIC-ALUJEVIC, L., "European Integration of Western Balkans: From Reconciliation to European Future", *Centre for European Studies*, Brussels, 2012.

WEIGALL, D. & STIRK, P. (der), *The Origins and Development of the European Community*, London, Pinter, 1992.

YAPICI, M.İ., "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 3, 2007.

Zagreb Summit Final Declaration, *European Commission*, 24 Nov 2000. <https://www.esiweb.org/pdf/bridges/bosnia/ZagrebSummit24Nov2000.pdf>

ŻORNACZUK, T., “The Croatian-Slovenian Border Dispute and Croatian’s Accession Negotiations with the EU”, *The Polish Institute in International Affairs Bulletin*, Sayı 28, 2009.

EKLER

EK-1 Hırvatistan'ın AB üyelik sürecinde önemli tarihler⁴³⁴
• 25 Haziran 1991- Hırvatistan bağımsız olmuştur.
• 6 Kasım 1996- Hırvatistan, Konsey'e katılmıştır.
• 24 Kasım 2000- Zagreb Zirvesi, İOS'yi başlatmıştır.
• 29 Ekim 2001- İOA imzalanmıştır.
• 21 Şubat 2003- Hırvatistan, AB üyeliği için başvuruda bulunmuştur.
• 21 Haziran 2003- Selanik Gündemi'yle Hırvatistan'ın katılım perspektifi tasdik edilmiştir.
• 20 Nisan 2004- AB, Hırvatistan'ın katılım başvurusuna ilişkin olumlu görüş bildirmiştir. (COM (2004) 257 Final) ⁴³⁵
• 1 Haziran 2004- Hırvatistan, aday ülke statüsü kazanmıştır.
• 1 Aralık 2004- Konsey tarafından 17 Mart 2005'te müzakerelerin başlanmasına karar verilmiştir.
• 1 Şubat 2005- İOA yürürlüğe girmiştir.
• 16 Mart 2005- AB, katılım müzakerelerin başlamasını ertelemiştir; ancak müzakerelerin çerçevesini kabul etmiştir.

⁴³⁴ Chronology of Important Dates in the EU Accession Process, *Croatian Parliament*. <https://www.sabor.hr/en/european-affairs/croatias-path-eu/chronology/chronology-important-dates-eu-accession-process> ; Croatia, *European Commission*, 22 November 2017. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/croatia_en , (Erişim Tarihi: 29 Ekim 2019).

⁴³⁵ https://www.esiweb.org/pdf/croatia_croatia_opinion_2004.pdf , (Erişim Tarihi: 28 Ekim 2019).

<ul style="list-style-type: none">• 3 Ekim 2005- Katılım müzakereleri başlatılmıştır.
<ul style="list-style-type: none">• 20 Ekim 2005- Hırvatistan'ın AB müktesebatıyla uyumunun değerlendirildiği Tarama Süreci başlatılmıştır.
<ul style="list-style-type: none">• 18 Ekim 2006- Tarama Süreci tamamlanmıştır.
<ul style="list-style-type: none">• 12 Şubat 2008- Konsey tarafından, yeni bir Katılım Ortaklığı kabul edilmiştir.
<ul style="list-style-type: none">• 4 Kasım 2009- Slovenya ile sınır anlaşmazlıklarının çözümü için AB gözetiminde Tahkim Anlaşması imzalanmıştır.
<ul style="list-style-type: none">• 30 Haziran 2011- Müzakere süreci tamamlanmıştır.
<ul style="list-style-type: none">• 6 Aralık 2011- Konsey, Hırvatistan'ın üyeliğine ilişkin kararı kabul etmiştir.
<ul style="list-style-type: none">• 9 Aralık 2011- Katılım Anlaşması imzalanmıştır.
<ul style="list-style-type: none">• 22 Ocak 2012- Hırvatistan'da, AB üyeliği için referanduma gidilmiştir.
<ul style="list-style-type: none">• 1 Temmuz 2013- Hırvatistan, AB'ye katılmıştır.